

PUHETTA YHTEISKUNTAVASTUUSTA

vastuullisuuden diskursiivinen rakentuminen Talvivaaran kestävän
kehityksen raportissa

Anton Kangas
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipsykologian Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

ANTON KANGAS: PUHETTA YHTEISKUNTAVASTUUSTA. Vastuullisuuden diskursiivinen rakentuminen Talvivaaran kestävän kehityksen raportissa.

Pro gradu –tutkielma, 67 sivua

Sosiaalipsykologia

Kesäkuu 2016

Tutkielmani aiheena on yhteiskuntavastuupuhe, jossa rakentuu merkityksiä yhteiskuntavastuulle ja vastuullisesti toimivalle yritykselle. Lähestyn aihetta diskursiivisesta näkökulmasta. Tarkoituksena on ymmärtää, miten kielellisillä keinoilla yrityksestä rakentuu vastuullinen yritys. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia diskursseja yhteiskuntavastuusta tuotetaan yrityksen omassa vastuuta koskevassa julkaisussa, ja millaisia retorisia strategioita siitä on löydettävissä. Kiinnostus kohdistuu myös yhteiskuntavastuullisuuden osoittamiseen osana yrityksen maineenhallintaa. Tutkielman tarkoituksena ei ole saada tietoa yrityksen konkreettisesta toiminnasta, vaan tarkastella toiminnan kielellistä esittämistä. Tutkielman lähtökohtaisena oletuksena on, että yritys pyrkii antamaan itsestään mahdollisimman positiivisen kuvan yhteiskuntavastuullisena toimijana. Yrityksen yhteiskuntavastuuta koskevassa julkaisussa tämä kuva rakennetaan retorisen vakuuttamisen ja suostuttelun keinoin.

Tutkielman aineisto on Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj:n julkaisemasta kestävän kehityksen raportista, joka sisältyy vuoden 2012 vuosikertomukseen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjaa sosiaaliseen konstruktionismiin ja tutkimusmenetelmänä toimii retorinen diskurssianalyysi. Tutkimus lähtee liikkeelle ajatuksesta, että vastuuraporttien välityksellä yritykset osallistuvat yhteiskuntavastuukeskusteluun, jossa ne oikeuttavat toimintaansa yhteiskunnassa ja osoittavat omaa vastuullisuuttaan. Lähtökohtainen ajatus on, että raporteissa tuotetaan sosiaalista todellisuutta kielenkäytöllä. Tuosta sosiaalisesta todellisuudesta voidaan tuottaa tietoa diskurssianalyttisen tutkimuksen avulla.

Analyysin tuloksena jäsenisin aineistosta kolme diskurssia, jotka merkityksellistävät Talvivaaran toimintaa ympäristövastuun osalta ja roolia ympäristövastuu toiminnassa. Nimesin nämä Uhri, Oppimis- ja Selviytyjädiskurssiksi sen mukaan, miten ne rakentavat kuvaa Talvivaarasta tai sen toiminnasta vastuullisena yrityksenä. Tarkastelin myös millaisia retorisia keinoja ilmeni vastuulliseen toimintaan liittyvissä selonteissa. Retoristen keinojen erittelyn lisäksi pohdin, miten kyseiset keinot toimivat esiintymiskontekstissaan. Uhidiskurssin kautta raportissa käsitellään syitä kaivokselle aiheutuneisiin ympäristövahinkoihin. Selviytyjädiskurssi merkityksellistää yrityksen toimia ympäristövahinkojen korjaamisessa ja tulevien estämisessä. Oppimisdiskurssi tuo esiin kuvaa oppimisen kautta tapahtuneesta toimintatapojen uudistumisesta. Analyysin perusteella keskeisiä retorisia keinoja ovat metaforat, määrällistäminen ääri-ilmaisujen muodossa, tosiasiapuhe passiivin käytöllä ja esimerkit ja rinnastukset kontrastipareja muodostamalla.

Asiasanat: yhteiskuntavastuupuhe, sosiaalinen konstruktionismi, diskurssianalyysi, selonteko, retorinen analyysi, maineenhallinta.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Keskeisimmät käsitteet aikaisemman tutkimuksen valossa.....	3
2.1 Mitä yhteiskuntavastuu on?	4
2.2 Yhteiskuntavastuu osana maineenhallintaa	6
2.3 Yhteiskuntavastuun diskursiivinen tutkimus	7
3. Tutkimuskohde ja tutkimusongelma.....	10
4. Teoreettis-metodologinen kehys	11
4.1 Sosiaalinen konstruktionismi	11
4.2 Diskurssianalyysi	14
4.3 Retoriikka ja uusi retoriikka.....	16
4.4 Retoriset keinot	19
5. Tutkimusaineisto ja menetelmä	21
5.1 Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj.....	22
5.2 Talvivaaran vuosikertomus aineistona.....	25
5.3 Diskurssianalyysin eteneminen.....	26
6. Aineiston analyysi ja tulkinta.....	29
6.1 Uhidiskurssi	29
Poikkeuksellisuus: Luonnonvoimien armoilla.....	30
Poikkeuksellisuus: Ennen ja jälkeen	34
6.2 Oppimisdiskurssi.....	39
6.3 Selviytyjädiskurssi	44
6.4 ”Käsi kädessä” -metafora.....	48
7. Yhteenveto ja pohdinta	54
8. Lähteet:.....	63

1. Johdanto

Lähestyn tutkielmassani yhteiskuntavastuupuhetta diskursiivisesta näkökulmasta käsin. Tarkastelen vastuullisuuden diskursiivista rakentumista tarkoitukseni ymmärtää, miten kielellisillä keinoilla yrityksestä rakentuu vastuullinen yritys. ”Yritysvastuu” ja ”Yhteiskuntavastuu” käsitteillä viitataan yritysten vastuuseen toimintansa aiheuttamista vaikutuksista. Vastuunjako tapahtuu tyypillisesti kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristöllinen vastuu. Usein yrityksen ensisijaisena vastuuna viitataan taloudellisen lisäarvon tuottoon omistajilleen. Sosiaalisen vastuun piiriin kuuluu työntekijöistä huolehtiminen, ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja paikallisen yhteisön huomioon ottaminen. Ympäristövastuun osalta puhutaan luonnonsuojelullisista asioista ja kestävän kehityksen vaatimuksista. (Crane & Matten 2010, 34-37.) Informaatioteknologian kehittyminen mahdollistaa yritysten toimintatapojen aiempaa helpomman seuraamisen. Kuluttajilla on mahdollisuus selvittää, miten yritys pyrkii varmistamaan esimerkiksi käyttämiensä alihankkijatehtaiden tuotanto-olosuhteiden asianmukaisuuden. Taloudellisen tuloksen tekemisen lisäksi on alettu ottaa huomioon yritysten vastuu ympäristöasioissa ja sosiaalisissa kysymyksissä. (Onkila & Siltaoja 2010, 355.)

Vastuullisen ja eettisen liiketoiminnan teema nousee lähtökohdasta, jonka mukaan liiketoiminnan taloudellinen kasvu ja kannattavuus on saavutettava eettisesti ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tavalla. Aikakaudesta riippuen keskustelussa on havaittavissa erilaisia piirteitä. 1960- ja 1970-luvulla keskusteltiin yleisesti liiketoiminnan etiikasta ja erityisesti tarkastelussa oli sosiaalisesti vastuullinen toiminta. Ympäristövastuu teemana oli myös esillä. Keskustelu ympäristöasioista voimistui 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin niistä muodostui myös oma itsenäinen tutkimusaiheensa. 1990-luvulla vilkastunut ympäristökeskustelu nosti esiin ympäristöraportoinnin tarpeen. Keskustelun vauhdittajina toimivat 1992 YK:n ympäristökonferenssi Rio de Janeirossa sekä ympäristöjärjestöjen yhä julkisempi kampanjoiminen. Kampanjoinnin erityiskohteina olivat toimialat ja yritykset, joita kansalaiset ja järjestöt pitivät saastuttavimpina. Näitä olivat kemia, energia, lääketeollisuus ja metsäteollisuus. Yritysten oli reagoitava keskusteluun, ja yhtenä toimenä lanseerattiin ympäristöraportit. (Halme & Lovio 2004, 281-282.)

Yritysvastuupuhetta on esitetty käytettävän lujittamaan suurien ja vaikutusvaltaisten yritysten yhteiskunnallista asemaa, joten vastuukeskustelu ei ole täysin ongelmatonta. Yritysten käyttämästä vastuupuheesta on tehty huomioita, jotka viittaavat yritysten pystyvän käyttämään vastuukeskustelua hyödykseen ajaessaan omia tavoitteitaan. (esim. Banerjee 2008.) Vastuullisuuden osoittaminen on

merkittävä strateginen kilpailutekijä. Hyvällä maineella yritykset voivat saada tärkeää etua kilpailijoihinsa nähden. (Dowling 2004.)

Yritystoiminnalla on monia yhteiskuntaa kehittäviä tehtäviä. Yritystoimintaan liittyvät investoinnit kehittävät yhteiskuntaa luomalla työpaikkoja, talouskasvua, verotuloja ja lisäämällä vaurautta. Toiminnalla voi olla myös positiivista vaikutusta teknologiseen kehitykseen. Yritystoiminnalla voi toisaalta olla negatiivisia vaikutuksia, joista vakavimpina esimerkkeinä ovat ihmisoikeusloukkaukset, kuten työntekijöiden hyväksikäyttö ja työolojen heikentyminen. Yritystoiminnalla voi olla myös ympäristöä tuhoava vaikutus.

Kaivosteollisuuden vastuullinen toiminta on herättänyt laajaa keskustelua Suomessa. Kaivosteollisuus on Suomessa merkittävä teollisuudenala. Vuonna 2012 sen liikevaihto oli arviolta noin 1,5 miljardia euroa. Kaivokset työllistivät suoraan noin 4500 henkilöä. Pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomeen oli suunnitteilla vuonna 2012 kymmenen merkittävää uusien kaivosten käynnistämiseen tai toiminnassa olevien kaivosten laajennuksiin liittyvää hanketta, joiden on kaavailtu toteutuvan tällä vuosikymmenellä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 12.)

Keskustelu kaivosteollisuuden haittavaikutuksista ympäristöön on vilkastunut, ja tähän keskusteluun ovat vaikuttaneet merkittävässä määrin Sotkamon Talvivaarassa sijaitsevan kaivoksen toiminnassa ilmenneet ongelmat. Talvivaara Sotkamo Oy (”Talvivaaran kaivos”) oli kaivostoimintaa harjoittanut Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj:n (”Talvivaara”) tytäryhtiö (Talvivaara: yhtiö). Kaivostoiminnalla on aina seurauksia ympäristöönsä, jossa se toimii. Vaikutukset voivat olla hyvinkin laajoja ja pitkäkestoisia. Kaivostoiminnan vaikutukset vesistöihin ovat olleet esillä mediassa lukuisissa Talvivaaran kaivosta koskevissa uutisissa. Ongelmilla kaivoksen ympäristössä on aina myös vaikutuksensa esimerkiksi paikallisten asukkaiden elämään, muuhun paikalliseen yritystoimintaan ja koko yhteiskuntaan. Talvivaaran kaivoksella tapahtuneiden ympäristöongelmien vuoksi yhteiskunnallinen keskustelu kaivostoiminnan yhteiskuntavastuusta on vilkastunut. Myös mahdollisten uusien kaivosten perustaminen on herättänyt keskustelua kaivostoiminnan erilaisista vaikutuksista yhteiskunnassa.

Yritysten asema yhteiskunnassa on riippuvainen niiden ylläpitämistä suhteista yhteiskunnan muihin toimijoihin. Yritykset tiedostavat enenevässä määrin, kuinka tärkeää on pystyä vastaamaan julkisuudessa oman toiminnan vaikutuksista. Edes hyvistä teoista kertominen ei ole ongelmatonta. Epäluulo yritysten viestintää kohtaan aiheuttaa oman ongelmansa hyvistä teoista viestimisessä.

(Dawkins 2004, 108.) Nykyään yritysten toimintaa seuraavien sidosryhmien määrä ja vaikutusvalta on lisääntynyt. Yritykselle hyvän maineen ylläpito on tärkeää luottamussuhteiden ylläpidossa erilaisiin sidosryhmiin, kuten kansalaisiin, tuleviin työntekijöihin, sijoittajiin ja kansalaisjärjestöihin. Sidosryhmät ovat myös eriytyneet, joten julkisuuteen nousseet vastuullisuutta koskevat teemat ovat moninaisia. Näihin teemoihin liittyen yrityksiltä odotetaan keskustelua ja kannanottoja. (Kuvaja & Malmelin 2008, 12-13.)

Edellä mainitut seikat perustelevat yhteiskuntavastuun kiinnostavuutta tutkimuksen kohteena. Koska Talvivaara on saanut paljon maineen kannalta haitallista mediahuomiota erityisesti toimintansa ympäristövaikutusten vuoksi, tarjoaa se mielenkiintoisen ja ajankohtaisen kohteen, jonka kautta lähestyä tutkimusaiheeni. Talvivaaran vuonna 2012 julkaisema vuosikertomus toimii esimerkkitapauksena, jonka kautta vastuullisuuden diskursiivista rakentumista tässä tutkielmassa tarkastelen. Tutkimusaineistoni koostuu vuosikertomuksen sisältämästä kestävästä kehityksen raportista. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kielenkäyttöä ei nähdä pelkästään käytäntönä, joka kuvaa maailmaa, jossa elämme, vaan kielenkäyttö myös merkityksellistää, järjestää, uusintaa ja muuntaa sosiaalista todellisuuttamme. Toisin sanoen luo sosiaalisen todellisuutemme. Kielenkäytön avulla konstruoidaan eli merkityksellistetään 'kohteet', joista puhutaan ja kirjoitetaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18-21.) Talvivaara on merkittävä yhteiskunnallinen toimija. Puheellaan yhteiskuntavastuusta ja kestävästä kehityksestä se osallistuu yhteiskuntavastuun rakentamiseen ilmiönä ja luomaan kuvaa vastuullisesti toimivasta yrityksestä.

2. Keskeisimmät käsitteet aikaisemman tutkimuksen valossa

Vastuullisella yritystoiminnalla on keskustelu- ja tutkimusaiheena pitkät perinteet. Tutkimuksessani käytän taustatietona aikaisempaa tutkimusta, jossa vastuupuhetta on tarkasteltu kielellisen esittämisen kautta. Tutkielman kannalta on kiinnostavaa myös se, mitä aikaisemmissa tutkimuksissa sanotaan yritysten motivaatiosta yhteiskuntavastuullisten tiedotteiden julkaisemiseen. Tähän otetaan kantaa yritystoimintaa koskevassa legitimaatiokeskustelussa. Yritysten nähdään hyödyntävän yritysvastuuta koskevaa raportointia strategisena välineenä, jota käytetään yritysten yhteiskunnallisen aseman oikeuttamiseen (esim. Laine 2009, 17, Cho 2009, Tregidga & Milne 2006). Lisäksi aiheen taustoituksessa tuon esiin yhteiskuntavastuun merkitystä yrityksen maineenhallinnassa.

2.1 Mitä yhteiskuntavastuu on?

Yritysten yhteiskuntavastuukeskustelulla on pitkät perinteet. Yhteiskuntavastuun käsite syntyi Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen, kun yrityksiä kohtaan heräsi odotuksia yhteiskunnallisten tavoitteiden mukaisesta toiminnasta. Tässä keskustelussa alettiin käyttää käsitettä "Corporate social responsibility". Hyväntekeväisyystoiminta alkoi kehittyä osaksi yritysten yhteiskuntavastuuta. 1970-luvulla yhteiskuntavastuukeskustelu sai erilaisia painotuksia eri sektoreilla. Korostuksien muutoksiin vaikuttivat muun muassa öljy-yhtiöiden hankkimat suuret taloudelliset voitot. Samaan aikaan alkoi kehittyä strategista hyväntekeväisyystoimintaa. Yhteiskunnallisten päämäärien huomioiminen yritystoiminnassa levisi myös Yhdysvaltojen ulkopuolelle. Käsite "Corporate social responsibility" vakiintui ja siitä alettiin käyttää lyhennettä CSR, joka siirtyi myös PR-toimintaan. Pyrkimys kehittää CSR-malleja, jotka laajentavat yritysten vastuuta, on kohdannut voimakasta kritiikkiä. Yhteiskuntavastuukysymyksissä usein viitatus Milton Friedmanin mukaan yritysten perustehtävä on osakkeenomistajille tuotetun taloudellisen voiton maksimoiminen eikä yritysten vastuuta tulisi laajentaa yli tämän tehtävän. Vastustuksesta huolimatta yhdysvaltalaisessa taloustieteessä kehitellyt CSR-mallit ovat levinneet muuallekin.

(Pentikäinen 2009, 6-7.)

1970-luvulla yritys vastuun kehitykseen vaikutti maailmanlaajuinen energiakriisi ja huomion herääminen ympäristöonnettomuuksia ja katastrofeja kohtaan. Yritykset ryhtyivät viestimään toimistaan. Ympäristöliikkeillä, kansalaisilla ja aktivisteilla oli merkittävä rooli yritysten painostamisessa kertomaan tehdyistä ja tekemättömistä toimistaan. Myös eurooppalainen radikaali vasemmistoliike vaikutti vastuukeskustelussa kyseenalaistamalla yritysten oikeudet tuloihinsa. (Juholin 2003, 21-23.) Suomalaiset yritykset ovat omaksuneet vastuullisuusajattelun 1990-luvulta alkaen ja alkaneet soveltaa sitä käytäntöön. Yritysvastuullisuutta on määritelty erityisesti suurimmissa yrityksissä. (Juholin 2003, 99-101.)

Suomessa yhteiskuntavastuullisuus -käsitteen (CSR) alkuaikoina vallitsi käsitys, jonka mukaan yrityksen vastuu koski sitä yhteisöä, jonka välittömässä läheisyydessä se toimi. Kuten monissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa myös Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla yrityksillä oli tärkeä rooli yhteisön keskiössä. Rooliin kuului esimerkiksi koulujen tukeminen, kirkkojen rakentaminen ja yleiseen infrastruktuuriin panostaminen. Suomalaisen yhteiskunnan kehittymisen ja kasvun myötä teollisuuden rooli yhteiskunnallisen hyvän tuottajana muuttui ja sosiaalisen hyvinvoinnin

kehittämisen vastuu siirtyi valtiolle. Yhteiskunnassa tapahtuneen muutoksen myötä valtion rooli esimerkiksi verotuksen ja työmarkkinoiden sääntelyssä kasvoi merkittäväksi. Siitä lähtien valtion rooliin on kuulunut olla päävastuussa hyvinvointipalvelujen, koulutuksen ja sosiaalipalvelujen tuottajana. Teollisen kehityksen voi siis katsoa linkittyvän vahvasti yhteiskuntavastuukeskusteluun. 2000-luvun yhteiskuntavastuukeskustelun juuret ovat tässä kehityksessä, mutta ne ovat uudessa muodossa ja suuremmassa mittakaavassa. (Panapanaan, Linnanen, Karvonen & Phan 2003, 136.)

Suomessa "Corporate social responsibility" on käännetty yritysten yhteiskuntavastuuna sekä sosiaalisena vastuuna. Muita yritysten vastuullisuutta koskevissa keskusteluissa käytettyjä termejä ovat muun muassa "ympäristövastuu" ja "kestävä kehitys". Yritystoiminnan vastuullisuutta käsittelevässä keskustelussa moninaisten termien on todettu olevan merkityksiltään kiistanalaisia. Terminologia on jatkuvasti muuttuvaa, mikä aiheuttaa epätasaisuutta sisällön määrittelyn osalta. (Pentikäinen 2009, 9-10)

Englannin kielen termistä "Corporate social responsibility" voidaan käyttää suomenkielistä nimitystä "yritysten yhteiskuntavastuu" (Pentikäinen 2009, 9). Kuten alussa todettiin yhteiskuntavastuu voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, joita ovat taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu. Mitään osa-aluetta ei voi jättää huomiotta, mutta eri tapauksissa voidaan painottaa tiettyä aluetta toista enemmän. Taloudellista vastuuta mitataan yleisillä taloudellisilla mittareilla. Siihen liittyy myös ajatus yhteiskunnan hyvinvoinnin tuottamiseen osallistumisesta. Taloudellinen toiminta toimii myös pohjana kaikelle muulle vastuulliselle toiminnalle, koska sosiaalisen vastuun ja ympäristövastuun toteuttaminen vaativat taloudellisia resursseja. Ympäristövastuun piirissä pyritään minimoimaan luonnolle aiheutettavaa haittaa. Ympäristövastuullinen toiminta voidaan määritellä tehokkaaksi ja säästäväksi luonnonresurssien käytöksi. Sosiaalisen vastuun piiriin kuuluu työntekijöistä huolehtiminen, ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja paikallisen yhteisön huomioon ottaminen. Kaikki kolme vastuullisuuden osa-aluetta ovat yhteydessä toisiinsa. (Crane & Matten 2010, 34-37.)

CSR-termin ohella liike-elämän etiikkaa koskevassa keskustelussa on käytetty käsitteitä "sustainability" ja "sustainable development", joilla on keskustelussa painotuseroja, mutta toisinaan kaikilla voi myös olla yhtenevät sisällöt. Kuitenkin näillä käsitteillä on aina haettu vastakohtaa uusliberalistiselle talousnäkemykselle, jonka mukaan yritystoiminnan ainoaksi vastuuksi määritellään voiton tuottaminen omistajille. Yritysten toimimista eettisesti hyväksyttävällä tavalla on haluttu korostaa ja pyrkiä estämään esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksiin tai ympäristön pilaamiseen johtavat toimet. Vastuullisuusterminologian kehityksessä on ollut vaihteita, joissa CSR-termin viittaus

“yhteiskuntaan” on haluttu kyseenalaistaa, jolloin on käytetty käsitettä “corporate responsibility” eli CR. Sanan “social” on toisinaan kritisoitu antavan vastuusta liian laajan kuvan ja toisinaan päinvastoin liian suppean. Yritysvastuukeskusteluun on ilmestynyt myös tietyissä yhteyksissä käytettävä “corporate citizenship” –käsite. Liike-elämää ja yhteiskuntaa koskevien keskusteluiden terminologiseen kehitykseen kuuluu myös pyrkimyksiä yhdistää erilaisten käsitteiden elementtejä yhden ja saman käsitteen alle. (Pentikäinen 2009, 9.)

2.2 Yhteiskuntavastuu osana maineenhallintaa

Maineen voidaan katsoa syntyvän organisaation toiminnasta eli siitä, mitä organisaatio kertoo toiminnastaan ja mitä muut siitä kertovat. Eri sidosryhmät tekevät omia arviointojaan, ja niiden keskuudessa vallitsee erilaisia tulkintoja. Maineenhallinnassa organisaation on tärkeää ottaa huomioon erilaiset sidosryhmät, joille se viestii. (Dawkins 2004, 108.) Maineenhallinta liittyy läheisesti tiedotus- ja suhdetoimintaan (Public relations, PR). PR on yksi markkinointiviestinnän muoto, jonka tavoitteena on kehittää organisaation ja sidosryhmien yhteistyötä. Organisaatiot ovat yhä enenevässä määrin yhteydessä sidosryhmiensä kanssa, koska maine muodostuu sidosryhmien käsityksistä organisaatiosta. Tällaisia huomioon otettavia sidosryhmiä ovat esimerkiksi asiakkaat, paikallinen yhteisö ja yhteiskunnalliset vaikuttajat. Media on sidosryhmä, joka on merkittävässä asemassa muiden sidosryhmien mielikuvien välittäjänä ja muokkaajana. (Fombrun 1996, 18.)

PR-toiminta voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen tiedottamiseen. Sisäinen tiedottaminen voi tähdätä esimerkiksi työntekijöiden sitouttamiseen yritykseen ja työilmapiiriin parantamiseen. Ulkoisella viestinnällä hoidetaan suhteita organisaation ulkopuolisiin sidosryhmiin. Ulkoinen viestintä on kiristyvässä kilpailutilanteessa organisaatiolle maineenhallinnan keino. Onnistuneella maineenhallinnalla on positiivinen vaikutus organisaation liiketoimintaan. Maineenhallinnalla pyritään ylläpitämään yrityksen hyvää mainetta tai kehittämään huonontunutta mainetta. (Fombrun 1996, 18.) Maineenhallinta on pitkäjänteistä ja strategista toimintaa, jolla pyritään ohjaamaan omaa toimintaa ja vaikuttamaan organisaatiolle tärkeiden sidosryhmien muodostamiin tulkintoihin vastuullisuudesta. Yritykset enenevässä määrin huomioivat yhteiskuntavastuun osoittamiseen ja maineenhallintaan liittyviä riskejä ja mahdollisuuksia. Yrityksen oman äänen kuulumiseen liittyy monenlaisia haasteita erilaisten sidosryhmien edessä. (Dawkins 2004, 108.)

2.3 Yhteiskuntavastuun diskursiivinen tutkimus

Yhteiskuntavastuu on keskeinen maineenhallinnan ulottuvuus, johon vaikuttavat organisaation ulkopuolisten tahojen määrittämät arvot. Organisaatio on osa yhteiskuntaa eikä se toimi siitä erillään. Viestimällä organisaation toiminnasta sidosryhmät pyritään vakuuttamaan siitä, että yrityksen toiminta on yhteiskuntavastuullista. Yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset moraalista ja arvoista ovat merkittävässä roolissa maineenhallinnan osa-alueita suunniteltaessa. (Fombrun 1996, 18.) Keskustelu yhteiskuntavastuullisuuden ympärillä on monitasoista. Yritykset panostavat vastuullisuuden osoittamiseen, mutta samalla niiden vastuullisuuskuvaa haastetaan ja niitä painostetaan lisäämään läpinäkyvyyttä (Burchell & Cook 2015). Yhteiskuntavastuu on käsitteenä vakiintunut suomalaiseen elinkeinoelämään. Se, mitä yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan, ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Vastuun määrittelyyn vaikuttaa vahvasti asiayhteys ja se, mikä taho sitä määrittää. (Pentikäinen 2009, 9-12.) Toisinaan se voi olla lainsäädännöllisten vaatimusten, erilaisten säädösten ja kansainvälisten julistusten noudattamista. Toisinaan käsitteeseen yhdistetään esimerkiksi käsitys suomalaisen yritystoiminnan korkeasta moraalista. (Panapanaan, Linnanen, Karvonen & Phan 2003, 136-138.)

Suomalaisten yritysten yhteiskuntavastuusta tiedottamista on tutkittu jonkin verran viime vuosien aikana. Yritysten osallistumista yhteiskuntavastuukeskusteluun on tutkittu muun muassa kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Tutkimukset ovat tuoneet esiin sitä, miten yritykset itse osallistuvat yhteiskuntavastuukeskusteluun ja käsitteen määrittämiseen yhteiskunnassa. Tiina Onkila ja Marjo Siltaoja (2010) ovat tutkineet kriittisen diskurssianalyysin avulla yritysten toimija-aseman rakentumista yritysvastuuraportoinnissa. Heidän päätelmänsä mukaan yritykset ylläpitävät yritysvastuuraportoinnin avulla oikeuttaan osallistua yritysvastuun määrittelyyn. Määrittelyasemansa avulla tiettyjä toiminnan muotoja tuotetaan oikeutetummiksi kuin toisia. Samalla eriäviä näkökulmia rajoitetaan ja suljetaan pois keskustelusta. Tämä vaikuttaa siihen mitä yrityksen rooliksi ja tehtäväksi yhteiskunnassa ymmärretään. (Onkila & Siltaoja 2010, 365.)

Elisa Juholin (2003) on kartoittanut suomalaisen yritysvastuukulttuurin ja -johtamisen tilaa. Aineistona hän käytti kahdeksan suomalaisen yritysvastuualan johtajan haastattelua. Juholinin mukaan yritysvastuun motiivina korostui yrityksen kannattavuuden pitkän tähtäimen turvaaminen. Haastateltavat painottivat vastauksissaan yrityksen vastuun rajoittuvan verojen maksuun ja lakien noudattamiseen. Näiden yli menevät vastuutoimet nähtiin melko rajallisina. Vastuullisuuden

motivaationa ei näyttänyt olevan moraalista heräämistä vastuun kantamiseen yhteiskunnassa. (Juholin 2003, 97-99.)

Aiemmat tutkimukset ovat tehneet näkyväksi yritysvastuupuheeseen liittyviä tapoja, joilla yritykset pyrkivät oikeuttamaan ristiriitaisia toimiaan ja määrittämään yritysten tehtävää yhteiskunnassa (esim. Joutsenvirta & Vaara 2009; Erkama & Vaara 2010). Karoliina Malmelin (2011) on tutkinut sitä, miten yritykset kuvaavat itseään moraalisisina toimijoina ja niitä arvomaailmoja, joihin kuvauksissa vedotaan. Hän analysoi yritysten yhteiskuntavastuun viestintää käsittelevässä tutkimuksessaan kymmenen suomalaisen suuryrityksen arvopuhetta yritysten olemassaolon oikeutuksen eli legitimaation rakentajana. Aineisto koostui yritysten julkaisemista vuosikertomuksista ja yhteiskuntavastuun raporteista vuosilta 1998-2008. Malmelinin mukaan keskeisimpinä arvoina olivat taloudellinen tuotto ja tehokas tuotanto, jotka myös nähtiin edellytyksenä muiden arvojen toteuttamiselle. Vastakkaisten arvomaailmojen ristiriitoja pyrittiin ratkaisemaan retorisilla kompromisseilla, kuten sulauttamalla kansalaisuuden ja ekologisuuden arvomaailmoja markkinoiden ja teollisuuden arvomaailmoihin. Aineiston yrityksissä Malmelinin mukaan yhteiskunnallisten ongelmien käsittely oli selektiivistä. Yritykset nostivat esiin itselle edullisia asioita ja vaikenivat joistain itselle ongelmallisista. Toiminnan kokonaisvaikutusten kuvaamisen sijaan yritykset keskittyivät korostamaan myönteisiä yksityiskohtia. (Malmelin 2011, 176;178-180.)

Puhuttaessa vastuullisesta liiketoiminnasta käytetään vaihtelevasti käsitteitä yhteiskuntavastuu, yritysvastuu, yrityskansalaisuus, kestävä kehitys ja sosiaalinen vastuu. Kestävään kehitykseen panostaminen liitetään suomalaisessa yritysmaailmassa yrityksen vastuulliseen toimintaan. Kestävä kehitys ja yritysvastuu käytetään toisinaan yhtenevinä käsitteinä. (Laine 2005, 403.) Kestävän kehityksen puheessa usein otetaan kantaa kolmeen vastuun ulottuvuuteen, jotka ovat taloudellinen vastuu, ympäristövastuu ja sosiaalinen vastuu. Suomessa kestävä kehitys liittyy vahvimmin ympäristöasioihin. (Halme & Lovio 2004, 281.)

Matias Laine (2009) on väitöskirjassaan tutkinut yritysten kestävä kehityksen raporteja tarkastellen sitä, miten yritykset kuvaavat itseään ja toimintaansa vapaaehtoisesti julkaisemissaan raporteissa. Tutkielmassa tehdään historiallinen katsaus suurten suomalaisten yritysten raportointiin. Laine tarkastelee kriittisesti sitä, miten yritykset ovat käyttäneet retoriikkaa kuvatessaan toimintansa ympäristövaikutuksia. Hänen mukaansa yritysmaailma hyödyntää kestävä kehitykseen liittyviä puhetapoja omien etujen ajamiseen ja kohentaakseen toimintansa hyväksyttävyyttä yhteiskunnassa. Laine kyseenalaistaa yritysten vapaaehtoisen kestävä kehityksen raportoinnin parantavan

läpinäkyvyyttä tai merkittävästi viittaavan muutokseen yritysten tilivelvollisuudessa. Hän esittää raportoinnissa olevan enemmänkin kyse ulkoisiin paineisiin reagoinnista. (Laine 2009, 8.)

Artikkelissaan *Meanings of the term 'sustainable development' in Finnish corporate disclosures* Laine (2005) on tutkinut suomalaisten yritysten käyttämää sanastoa kestävä kehityksen kuvaamisessa. Aineistona hän käytti englannin kielellä julkaistuja yritysraportteja vuosilta 2001-2002. Tutkimuksessa on tekstianalyysin keinoin tarkasteltu sitä, miten kestävä kehityksen sanastoa on määritetty suomalaisten yritysten raportoinnissa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä yritykset sanovat, kun ne puhuvat kestävästä kehityksestä (Laine 2005, 396; 401). Tuloksissa Laine erittelee sitä, millaisia erilaisia määrittelyjä kestävä kehitykselle muodostuu analysoitujen raporttien perusteella. Laineen mukaan kestävä kehitys ja taloudellinen kasvu rakentuvat ilmiöinä raporteissa niin, että yritykset eivät tule kyseenalaistaneeksi näiden yhteensopivuutta. Rakentuneen kuvan mukaan kestävä kehitys ei pienimmässäkään määrin rajoita taloudellista kasvua, vaan nämä kaksi asiaa nähdään pikemminkin toisiaan vahvistavina. (Laine 2005, 402-403). Laineen esittämien tulosten mukaan raporteissa kestävästä kehityksestä muodostuu kuva, jonka mukaan sosiaalisia ja ympäristöllisiä ongelmia kyetään ratkaisemaan rajoittamatta taloudellista kasvua. Koska rakentuneen kuvan mukaan kestävä kehitys voidaan edistää lisäämällä taloudellista kasvua, eivät yritykset tule kyseenalaistaneeksi omia taloudellisen toiminnan lähtökohtiaan. Taloudellinen kasvu ja menestyksellinen liiketoiminta esitetään raporteissa myös kestävä kehityksen mahdollistajina, koska taloudellisella kasvulla kerrotaan rahoitettavan kestävä kehitys. (em. 402-404.) Laineen mukaan kestävästä kehityksestä syntyvän kuvan valossa yritysten pyrkimys kasvattaa taloudellisia voittoja on yksinomaan oikeutettua, koska samat toimet edistävät sekä voittoja että kestävä kehitys. Näin muodostuu ainoa tapa edetä kestävä kehitys koskeissa asioissa. Taloudellinen vastuu rakentuu raporteissa ensisijaisena, koska ilman sitä ei voida vaikuttaa ympäristöllisiin ja sosiaalisiin seikkoihin. Taloudellisen menestyksen tavoittelun ei siis katsota olevan mitenkään ristiriidassa kestävä kehityksen kanssa. Kestävästä kehityksestä muodostuu kuva päämääränä, johon parhaiten päästään antamalla yritystoiminnan huolehtia asiasta (em. 407-408). Tällaiset johtopäätökset yritysten näkemyksestä kestävä kehitykseen kuvaavat yritysten valtaa määrittellä vastuun merkitystä.

Laineen (2010) artikkelissa *Towards Sustaining the Status Quo: Business Talk of Sustainability in Finnish Corporate Disclosures 1987–2005* tarkastellaan yritysten käyttämää kieltä kestävä kehitys koskeissa julkaisuissa. Aineisto on kerätty kolmen merkittävän suomalaisen yrityksen (Kesko, Neste Oil ja Stora Enso) vuosina 1987-2005 julkaisemista tiedotteista. Tarkastelussa keskityttiin neljään

valikoituun ajankohtaan. Tarkoituksena oli selvittää, miltä kestävän kehityksen konsepti näyttää yritysten kielenkäytössä kahden vuosikymmenen aikana. Laineen mukaan yritysten kielenkäyttö on muuttunut ajanjakson aikana yhtenevämmäksi. Hänen mukaansa yritysten tarkoituksena on vallitsevan tilan vakiinnuttaminen, jotta totuttuja toimintatapoja ei tarvitse muuttaa yhteiskunnasta nousevasta painostuksesta huolimatta. (Laine 2010, 247; 249-251.)

Ruth Breeze (2012) on tarkastellut diskursseja, joilla legitimoidaan yrityksen toimintaa ympäristö-
onnettomuuden jälkeen. Aikakauslehdessä *Legitimation in corporate discourse: Oil corporations after Deepwater Horizon* käsitellään yritysviestintää maineenhallinnan näkökannalta. Siinä esitelty tutkimus keskittyy vuonna 2010 tapahtuneen Meksikonlahden öljykatastrofin jälkeiseen yritysviestintään. Erityisesti tapahtuneesta vastuullisella BP oil öljy-yhtiöllä oli suuri tarve palauttaa maineensa vastuullisena yrityksenä ja legitimoida oma toimintansa. Katastrofilla oli vaikutuksensa öljyteollisuuden julkiseen kuvaan kokonaisuudessaan, joten muutkin öljy-yhtiöt reagoivat tapahtuneeseen vuosittaisessa raportoinnissaan. Artikkelissa esitellyssä tutkimuksessa aineistona on käytetty neljän yhdysvaltalaisen ja yhden eurooppalaisen öljy-yhtiön ylimmän johdon kirjoittamaa osakkeenomistajille suunnattua raporttia ”letters to shareholders”. Tutkimuksen keskeisimpinä tuloksina Breeze esittelee kolme diskurssia, jotka liittyvät taloudelliseen tuloksellisuuteen, tieteelliseen asiantuntijuuteen ja huoleen ympäristön tilasta. Artikkelissa käydään läpi, miten nämä diskurssit näkyvät yritysten pyrkimyksissä legitimoida toimintaansa. Tuloksissa esitellään myös, miten raporteissa käytetään yleisesti hyväksytyjä käsityksiä (common sense) legitimoitaessa öljy-yhtiöiden toimintaa. Esimerkiksi yhtiö voitiin asemoida selviytyjäksi, joka ottaa opikseen vaikeuksista ja sitoutuu korjaaviin toimenpiteisiin. (Breeze 2012, 3-4; 12.)

3. Tutkimuskohde ja tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on, että Talvivaaran vuoden 2012 vuosikertomus osallistuu kestävän kehityksen ja yhteiskuntavastuun tuottamiseen tietynlaisena ilmiönä. Tutkielmaani liittyy vahvasti kielenkäytön seurauksia tuottava luonne, koska erilaisilla yhteiskuntavastuuta koskevilla konstruktiolla on erilaisia vaikutuksia siihen, mitä yhteiskuntavastuuksi ymmärretään. Yritysten puhe yhteiskuntavastuusta on kielenkäyttöä, jonka kautta osaltaan konstruoidaan se, miten yhteiskuntavastuu määritellään. Ei ole samantekevää, miten yritykset yhteiskuntavastuusta puhuvat, miten ne asemoituvat julkiseen keskusteluun ja millaisia retorisia keinoja ne käyttävät puolustaessaan asemaansa yhteiskunnassa. Yritysten kielenkäytöllä voi olla huomattavia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tutkielmassani tarkastelen sitä, miten Talvivaara yrityksenä pyrkii kielellisin keinoin

rakentamaan itsestään kuvaa vastuullisena toimijana. Tutkimusongelmani tarkentuu seuraavien kysymysten muodossa.

1. Millaisilla kielellisillä selonteoilla Talvivaara merkityksellistää vuoden 2012 kestävän kehityksen toimintaansa ja millainen kuva toiminnasta syntyy?
2. Millaisiin retorisiin keinoihin selontekojen vakuuttavuus tukeutuu?
3. Millaiseksi Talvivaaran ympäristövastuullisuus määritellään?

4. Teoreettis-metodologinen kehys

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Tutkielmani laaja teoreettinen viitekehys tulee sosiaalisesta konstruktionismista, jolla on sosiaalitieteellisessä kirjallisuudessa monta määritelmää. Kenneth Gergenin mukaan sosiaalisessa konstruktionismissa keskeistä on ajatus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Todellisuus syntyy yhteisymmärryksestä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Gergenin mukaan tapamme ymmärtää todellisuutta ei synny siitä, mitä maailma on, vaan todellisuus määritellään aina jostakin näkökulmasta käsin. (Gergen 1985, 266-267.) Vivien Burr (1995) on Gergeniä mukaillen listannut lähtökohtaoletuksia, jotka sosiaalisen konstruktionismin ”kannattajan” tulee ainakin hyväksyä. Ensinnäkin olennaista on kriittinen suhtautuminen itsestänselvänä pidettyyn tietoon maailmasta ja itsestämme. Sosiaaliseen konstruktionismiin sisältyy ajatus herkistymisestä kriittiselle ajattelulle, jossa jatkuvasti kyseenalaistetaan oletuksemme siitä, millaisena maailma meille näyttää. Esimerkkinä Burr käyttää kielessä olevia kategorioita. Jotkin kategoriat voivat olla niin vakiituneita kielenkäyttöön, että niitä pidetään lähes jotain luonnollista järjestystä heijastavana. Tällainen on esimerkiksi sukupuolen kategoria, joka sosiaalisen konstruktionismin lähestymistavassa voidaan ottaa tutkimuksen kohteeksi. Toinen sosiaalista konstruktionismia määrittävä ajatus on se, että tapamme ymmärtää maailmaa on historiallisesti ja kulttuurisesti suhteellista eli ymmärtämisen tapaan vaikuttaa se missä ja milloin elämme. Kolmanneksi sosiaaliseen konstruktionismiin kuuluu ajatus siitä, että tietoa tuotetaan ja mielikuvia todellisuudesta ylläpidetään sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tästä johtuen vuorovaikutus ja kielenkäyttö ovat kiinnostuksen keskiössä sosiaalisen konstruktionismin piiriin sijoittuvassa tutkimuksessa. Neljänneksi Burr viittaa siihen, miten sosiaalisessa kanssakäymisessä rakentunut tieto ja sosiaalinen toiminta liittyvät erottamattomasti yhteen. Erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa ylläpidetyt konstruktiot todellisuudesta kannattavat ja mahdollistavat tietynlaista toimintaa. Sosiaaliin konstruktioihin maailmasta liittyvät

perustavanlaatuisesti myös erilaiset valtasuhteet, jotka määrittävät toiminnan mahdollisuuksia samalla sulkien toisia pois. (Burr 1995, 2-5.)

Sosiaalisen konstruktionismin periaatteisiin pohjaavassa diskurssianalyttisessä tutkimuksessa teoria ja metodi ovat tietyllä tavalla yhteensulautuneita. Sosiaalinen konstruktionismi määrää tulkintakehyksen, jonka puitteissa tehdään päätökset tutkimuskohteen valinnassa, aineistolle esitettyjen kysymysten muotoilussa ja analyttisten työkalujen kehittämisessä. Tulkintakehyksellä on myös vaikutuksensa tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen ymmärtämiseen. Koska kielenkäyttö ymmärretään luonteeltaan konstruktiiiviseksi, ei tutkijankaan kielenkäytön voi ajatella pelkästään kuvaavan sosiaalista todellisuutta. Tutkimustulokset eivät ole todellisuuden raportoimista, vaan ne myös rakentavat sitä. Tutkimustulostensa kautta tutkija kuvaa sosiaalista todellisuutta, mutta samalla myös rakentaa sitä omilla tulkinnoillaan. (Jokinen 1999a, 40-41.)

Kuten edellä mainittiin, kielenkäytön tutkimus on sosiaalisessa konstruktionismissa hyvin keskeisessä asemassa. Sosiaalisen konstruktionismin idean mukaan kieli ei ole vain väline ajatusten ilmaisuun, vaan siihen liittyy olennaisesti konstruktiivisuuden idea. Kielen konstruktiivisuuden idean mukaan kieltä käyttäessämme emme pelkästään kuvaa maailmaa. Kun konstruoinme 'kohteita', merkityksellistämme niitä suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Toisin sanoen kielenkäyttö rakentaa, järjestää ja uusintaa sosiaalista todellisuuttamme. Sosiaalisen todellisuuden jäsentäminen tapahtuu jaettujen merkityssystemien avulla. Merkityseroihin perustuvat luokittelut ovat tunnusomaista kielenkäytöllemme. Luokittelut pohjautuvat merkitysten keskinäiseen erottumiseen suhteessa toisiinsa. (Jokinen 1999a, 39-40; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18-24.)

Merkityksen käsite on oleellinen sosiaalisessa konstruktionismissa. Merkityksellistäminen tekee eroa järjettömän ja järjellisen välillä. Merkityksiin liittyvät myös moninaisuus, muuntuminen ja erilaisten merkityksellistämisen tapojen esiin tuleminen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 24-25.) Asiat, esineet, teot, toiminta, tunteet yms. ovat aina jollain tavalla nimettyinä, ja niitä voidaan lähestyä vain niiden symbolien ja merkitysten kautta. Merkitykset ovat kulttuurisia tuotoksia, jotka syntyvät pitkien historiallisten prosessien tuloksena sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kielenkäytössä tapahtuva vakiinnuttamisen prosessi tekee mahdolliseksi sen, että todellisuutta kyetään ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa hahmottamaan. (Jokinen 1999a, 39.)

Tutkimuksen kohteita voidaan lähestyä vain hyödyntäen merkityksiä, jotka ovat kulttuurisesti jaettuja. Asiat ja ilmiöt tulevat tutkimuksen kohteiksi jollakin tavalla nimettyinä. Sanallisesti artikuloitujen tutkimuskohteiden lisäksi kohteina voivat olla esimerkiksi kuvat tai nonverbaalinen viestintä. Merkityksellistämisen tavat ovat syntyneet ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa pitkissä

historiallisissa prosesseissa. Jatkuvasti käynnissä oleva vakiinnuttamisen prosessi tekee tietyn kulttuurin jäsenille asioita ja ilmiöitä ymmärrettäväksi. Esimerkiksi kielessä käytettävät käsitteet vakiintuvat niin, että vuorovaikutuksessa olevat ihmiset voivat olettaa toistensa ymmärtävän mistä puhutaan. Toisaalta on käynnissä toisenlainen kehitys, jossa merkitysten rajat muuttuvat ja hämärtyvät. Samalla nousee esiin merkityksellistämisen moninaisuus ja erilaiset merkityksellistämisen tavat. (Jokinen 1999a, 39.)

Merkitysten muotoutuminen on monitahoinen prosessi, jossa sanotun esittämiskonteksti on tärkeässä roolissa. Sanotulla on aina sen esittämiskontekstiinsa liittyvä tarkka merkitys. Sana tai lause voi saada erilaisen merkityksen erilaisissa esittämiskonteksteissa. (Jokinen 1999a, 39-40, Pietikäinen & Mäntynen 2009) Tyypillisesti kontekstilla viitataan analysoitavan toiminnan tarkasteluun tietyllä tavoin määrättyssä ajassa ja paikassa. Tähän tapahtumatilanteeseen analyysi pyritään suhteuttamaan. Yleispätevää sääntöä siihen, miten konteksti tulee tulkita, ei ole. Se, mitä kontekstilla tarkoitetaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa vaihtelee, ja tutkija joutuu tapauskohtaisesti hahmottelemaan kontekstin aineistoonsa pohjaten. Kontekstiin liittyvä moniulotteisuus nähdään diskursiivista aineistoa käsiteltäessä analyysiä rikastavana tekijänä. Kontekstin nähdään virittävän merkityssystemien rakentumista, ja se on diskursiivisen maailman olennainen ominaisuus ja tärkeä huomioon otettava tekijä. Yksi tapa määrittää kontekstia on kiinnittää huomiota aineiston tuottamisen kannalta olennaisesti vaikuttaneisiin reunaehtoihin. Tämä on hyvä ottaa huomioon analysoitaessa vaikkapa muodollisesta asemasta tulevaa tai institutionaalista puhetta. Esimerkiksi raportointiin liittyvien tekstien tuottaminen noudattaa erilaisia ehtoja kuin esimerkiksi blogikirjoittamiseen liittyvät ehdot. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29-36.) Kontekstin monikerroksisuus tekee haastavaksi sen määrittämisen tyhjentävästi. Tässä tutkimuksessa yritys vastuupuheen tarkastelu rajautuu kontekstiin, jota olen käynyt läpi aikaisemman yritys vastuupuheen tutkimuksen ja legitimaatiokeskustelun valossa. Aineisto tulee kaivosteollisuuden alaan lukeutuvan yrityksen julkaisusta, jossa se tuottaa selontekoja ympäristötoiminnastaan vuosikertomukseen sopivassa muodossa. Aineiston olen valinnut, koska ajattelen sen olevan tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellinen. Aineisto on yritykseltä, joka on tuottanut sen tilanteessa, jossa media on nostanut esiin yrityksen ympäristötoimintaan liittyviä yhteiskunnallisia huolenaiheita. Aikaisemman tutkimuksen kautta olen kontekstoinut analyysin kriisiviestintään ja maineenhallintaan liittyväksi. Tekemäni valinnat tutkimuksen lähtökohdissa, kuten tutkimusmenetelmissä, aineiston valinnassa ja kysymyksenasettelussa ovat myös tärkeitä huomioon otettavia seikkoja mietittäessä tutkimuksen kontekstia (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 35.) Sosiaalinen konstruktionismi on teoreettis-metodologinen viitekehys, jolle diskurssianalyttinen ja retorinen lähestymistapa perustuvat.

Kyseisille metodisille lähestymistavoille olennaista on kiinnostus sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. (Jokinen 1999a, 37.)

4.2 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi ei ole tarkkarajainen tutkimusmenetelmä, vaan se sallii erilaisia painotusvalintoja tutkimusongelman- ja asetelman suhteen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993a, 17-18) Jokinen, Juhila & Suoninen (1993) ovat listanneet teoreettisia lähtökohtaoletuksia, joille diskurssianalyysi viitekehyksenä rakentuu:

- 1) Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta
- 2) Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta
- 3) Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta
- 4) Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin
- 5) Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17.)

Koska diskurssianalyttisen näkemyksen mukaan kielenkäyttö on seurauksia tuottavaa, tutkimuksessani näen Talvivaaran tuottavan kestäväen kehityksen raportissaan tietynlaisia merkityksiä yrityksen yhteiskuntavastuulle ja näin vaikuttavan siihen, mitä yritysten vastuuksi ymmärretään yleisesti yhteiskunnassa. Oman tutkimukseni lähestymistapa edustaa niin kutsuttua diskursiivista sosiaalipsykologiaa (Suoninen 2012). Suoninen kuvaa sosiaalipsykologian osasuuntaukseksi vakiintuneen diskursiivisen lähestymistavan kehittymistä monitieteisissä verkostoissa ja puhuu siitä, miten diskursiiviseen lähestymistapaan viitataan yli tieteenalarajojen. Suoninen näkee *diskursiivisen sosiaalipsykologian* toimivan hyödyllisenä nimityksenä, kun halutaan kuvata nimenomaan sosiaalipsykologian sisälle sijoittuvaa suuntausta diskurssianalyysissä. Toinen kansainvälisestikin käytetty nimitys *diskursiivinen psykologia* rajaa hänen näkemyksensä mukaan esimerkiksi osan kriittisen diskurssianalyysin suuntauksesta ulkopuolelle. (Suoninen 2012, 224-226.)

Diskurssianalyysin lisäksi monien muiden metodisten lähestymistapojen teoreettinen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaoletuksia jakavia metodisia lähestymistapoja löytyy esimerkiksi keskustelunanalyysin, etnografian, semiotiikan ja retoriikan suuntauksista. Silloin kun näiden suuntausten sisältämät lähestymistavat jakavat tarpeeksi pitkälle samat lähtökohtaoletukset, voidaan niiden piiristä hyödyntää analyyttisiä ideoita myös diskurssianalyttisiin tutkimuksiin. (Jokinen 1999a, 37-39.) Tärkeä yhteinen tekijä sosiaalisen

konstruktionismin paradigmaan kiinnittyvissä suuntauksissa on kielellisten resurssien ja ulottuvuuksien näkeminen todellisuuden olennaisiksi osiksi. Tämän seurauksena suuntaukset jakavat yleisellä tasolla yhteneväisen kiinnostuksen tutkia sitä, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu ihmisten kielenkäytössä ja muussa vuorovaikutuksellisessa toiminnassa. Puhetta ja tekstejä pidetään analyysikohteina sellaisenaan. Kielenkäyttöä ei tarkastella erillään ”oikeasta” todellisuudesta, koska ihmisten käyttämät kielelliset resurssit nähdään todellisuuden olennaisiksi osiksi. Sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen lukeutuvia suuntauksia leimaa vahvasti aineistolähtöisyys. Aineiston analyysi tuottaa tutkimuksen olennaiset sisällölliset jäsennykset. (Jokinen 1999a, 37-39.)

Diskursiivinen valta on keskeinen ajatus diskursiivisessa tutkimuksessa. Diskursiivinen valta liittyy kielen kykyyn kuvata, rajata, haastaa, määritellä, muuttaa ja asemoida tapahtumia ja asioita. Avattaessa diskursseja käy ilmi, että tapamme tietää ja ymmärtää ovat sidoksissa kielen ja kulttuurin kykyihin ja tapoihin tietää. Diskurssien valta on monentasoista. Yksittäisillä kielellisillä ilmauksilla on tilanteista voimaa, mutta samalla kieli on väline yhteiskunnallisella tasolla. Diskurssien kyky ja valta rakentaa ympäröivästä maailmasta ja sen tapahtumista sekä ihmisistä käsityksiä kielen ja kulttuurin resurssien kautta tekee niistä kiinnostavia kohteita tutkimukselle. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18-21, 29.) Yhdenlainen tiedon merkityksellistämisen tapa ottaa kuvaukseen mukaan tietyt asiat ja samalla sulkee toisia pois. Eri diskurssien keinoin maailmaa koskeva tieto näyttäytyy erillä tavalla. (Pietikäinen & Määntynen 2009.)

Käsitteet merkityssysteemi, diskurssi ja tulkintarepertuaari liittyvät vahvasti toisiinsa. Näistä eräänlaisena kattokäsitteenä käytetään merkityssysteemiä, jonka idea on peräisin Ferdinand de Saussurelta. Hän tarkasteli kieltä erottelujen systeeminä kiinnittäen huomiota siihen, miten sanojen merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa. Diskurssianalyysin piirissä määritelmää on kehitetty niin, että on syntynyt ajatus systeemien moninaisuudesta ja toiminnallisuudesta. Kielisysteemejä ei ole vain yksi, vaan on useita jatkuvasti uusiutuvia ja rakentuvia merkityssysteemeitä. Näitä merkityssysteemeitä kutsutaan tutkimuksesta riippuen toisinaan tulkintarepertuaareiksi ja toisinaan diskursseiksi. Joskus diskurssin käsitettä on käytetty viittaamaan laajassa merkityksessä mihin tahansa kielenkäyttöön tai keskusteluun. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993b, 24-27.) Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993) mukaan olennaisinta ei ole se, kumpaa käsitettä valitsee käyttää, vaan se, miten käsite määritellään tutkimuksessa. Heidän mukaansa molemmat käsitteet voidaan määritellä ”*verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta*”. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993b, 24-27.)

Selonteko on suomenkielinen käännös termistä ”account” ja sitä käytetään yleiskäsitteenä merkitysten tutkimisessa. Ihmiset eivät kieltä käyttäessään pelkästään kuvaa asioita, vaan kielenkäytössä ennen kaikkea merkityksellistetään maailmaa tekemällä siitä selkoa moninaisin tavoin vaihtelevissa tilanteissa. Selonteoilla annetaan perusteluja omalle toiminnalle. (Jokinen & Juhila 1999, 67.) Selonteon käsitteellä tehdään selvä eronteko sellaiseen lähestymistapaan, jossa aineiston tulkitaan heijastavan kuvauksen siitä, millainen todellisuus on. Selonteoilla tehdään ymmärrettäväksi sosiaalista maailmaa, mutta ne ovat myös riippuvaisia sosiaalisesta maailmasta ja perustuvat kulttuurisesti mahdollisiin merkityksellistämisen tapoihin. Selonteot ovat muokkaamassa ymmärrystä maailmasta eli sitä, millainen maailma kulttuurisille toimijoille on. (Suoninen 1999, 20.)

4.3 Retoriikka ja uusi retoriikka

Retoriikka on monille tuttu käsite arkipuheessa. Sillä voidaan viitata sanomisen tapaan ja sanottavien asioiden muotoiluun. Monessa yhteydessä se voidaan käsitteellistää joksikin petolliseksi ja arveluttavaksi, kuten harhauttamiseksi. Joskus retoriikka voidaan ymmärtää myös puheeksi ilman sisältöä. Retorisen sosiaalipsykologian merkittäviin kehittäjiin kuuluvan Michael Billigin (1987) mukaan retorinen argumentaatio on ajattelussa ja kaikessa kielenkäytössä olennainen ominaisuus. Hänen mukaansa retoriikalla ei pidä viitata pelkästään ilmeisen argumentoivaan tai eksplisiittisesti taivuttelevaan kielenkäyttöön. Billigin mukaan retoriikka tulisi nähdä laaja-alaisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja tunnusomaisena niissä tavoissa, joilla kielenkäyttäjät ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja pyrkivät keskenään saavuttamaan yhteisymmärrystä. Retoriikkaa ei näin ollen tule ymmärtää kapeasti kuuluvaksi vain avoimesti suostuttelevaan ja vakuuttamaan pyrkivään kielenkäyttöön.

Retoriikasta puhuttaessa yleisellä tasolla voidaan tehdä karkea jako kahteen: klassiseen ja uuteen retoriikkaan (Kakkuri-Knuutila 2007, 235). Retoriikka oppina sai alkunsa antiikin Ateenassa filosofien ja sofistien välisistä keskusteluista. Aikansa poliittiset toimijat halusivat oppia uusia tapoja puhutella kansalaisia, ja erityisesti yleisen mielipiteen ohjaaminen kiinnosti heitä. Näin ajateltuna retoriikka käsittelee sitä, miten asia esitetään vakuuttavasti ja suostuttelevasti. (Haapanen 1996, 23.) Retoriikan tutkimuksen juuret ovat antiikin Kreikan puhetaitojen opettamisessa, ja se muodostaa yhden vanhimmista länsimaisessa historiassa tunnetuista tutkimustraditioista. Tällaisessa muodossa retoriikka oli keskeisessä roolissa aina 1800-luvulle asti. (Billig 1991, 1.) Retoriikka sai sanana huonon kaiuin, ja tästä syystä siitä alettiin puhua muun muassa ”pelkkänä retoriikkana”: retoriikan

on koettu olevan pelkkää tyhjää puhetta vailla sisältöä. Retoriikassa on nähty esitettävän asioita, jotka kuulostavat hienoilta, mutta jäävät vaille todellista merkitystä. Perinteisen retoriikan arvostus laski, ja retoriikasta alettiin käyttää nimityksiä kielioppi ja kielentutkimus. (Billig 1987, 32-33.) 1900-luvun puolivälin jälkeen mielenkiinto retoriikkaan heräsi jälleen tutkimuksellisesta näkökulmasta (Haapanen 1996, 51-52). Uusi retoriikka ei erotaudu kokonaan antiikin perinnöstään, vaan siinä nähdään sekoittuvan sekä vanha perinne että uudet tutkimussuunnat. (Billig 1991, 196-197.)

Retorinen analyysi on yksi diskurssianalyttisen tutkimuksen osa-alue. Sekä retorisisessa analyysissä että diskurssianalyysissä tutkimuksen lähtökohtana on todellisuuden tulkinnallisen luonteen korostaminen. (Jokinen 1999b, 126-127.) Koska molemmat pohjautuvat pitkälti yhteneviin teoreettisiin lähtökohtiin, soveltuvat ne hyvin täydentämään toisiaan. Lähestymistapojen välillä on selviä painotuseroja. Retoriikassa huomio kiinnittyy ensisijaisesti lausumien muotoiluun ja yleisösuhteen tarkasteluun. Diskurssianalyysissä puolestaan kulttuuristen merkitysten tuottaminen on kiinnostuksen keskiössä samoin kuin tulkinnan muodostuminen vuorovaikutuksellisissa prosesseissa. Esimerkiksi poliittisesta puheesta voidaan retorisen analyysin avulla tuoda esiin erilaisia retorisia keinoja väitteiden tukemiseksi ja vastustamiseksi. Yhtälailla arkipuhe on retorista. Siinä puolustetaan ja oikeutetaan, suostutellaan ja vakuutellaan erilaisilla väitteillä, kun taas toisilla vastustetaan ja kyseenalaistetaan. (Jokinen 1999a, 38.)

Retorisessa analyysissä tarkastelun kohteeksi nousee se, miten teksti ja puhe ovat rakentuneet argumentatiivisesti niin, että niillä pyritään vakuuttamaan tai suostuttelemaan kuulijaa tai lukijaa. Tällöin ollaan kiinnostuneita esimerkiksi erilaisista retorisista keinoista, joilla lisätään argumenttien uskottavuutta ja kannatettavuutta eli retoristen strategioiden erittelystä. Diskurssianalyttiseen tutkimukseen retorinen analyysivälineistö tarjoaa keinoja esimerkiksi siihen, miten erilaisia selontekoja tuotetaan. Samoin retorisesta näkökulmasta voidaan tarkastella, kuinka toimintaa, tekoja ja kategorisointeja oikeutetaan ja miten ne pyritään esittämään kyseenalaistamattomilta itsestäänselvyyksiltä. Toisin sanoen tarkastellaan sitä, miten asioista pyritään tuottamaan faktoja. (Jokinen 1999a, 46-47.)

Retorista analyysia voidaan tehdä lukuisilla erilaisilla kielellisillä aineistoilla, joista keskeisimpänä ovat tekstuaaliset aineistot. Retorisessa analyysissä on tarkoituksena tarkastella merkitysten tuottamisen kielellisiä prosesseja siitä näkökulmasta, joka kertoo, kuinka jotkut todellisuuden versiot pyritään saamaan vakuuttaviksi. Retorisessa analyysissä analysoija ei pyri ratkaisemaan, mikä versio

on totuudenmukainen, vaan huomio kohdistuu niihin resursseihin, joita argumentoija käyttää rakentaessaan kuvauksia asioista. (Jokinen 1999b, 126-129.)

Retoriikan tutkimuksen piirissä kehiteltyjä analyttisiä työvälineitä on hyödynnetty myös diskurssianalyttisissä tutkimuksissa. Erityisesti hyödyllisiä ovat olleet erilaiset tekstiaineistojen ja puheiden analysointiin soveltuvat työvälineet. Tällaisessa retoriikan tutkimuksessa kiinnostus suuntautuu tyypillisesti siihen, miten teksti tai puhe on rakentunut argumentatiivisesti. Retoriikan tutkimuksesta peräisin olevia työvälineitä on hyödynnetty erilaisten retoristen keinojen erittelyssä. Tällaisia keinoja kuvataan suostuttelun ja vakuuttelun keinoiksi, joilla tekstin tai puheen vastaanottajayleisö pyritään vakuuttamaan esitettyjen argumenttien uskottavuudesta tai kannatettavuudesta. Diskurssianalyttiseen tutkimukseen tällaisten keinojen tarkastelu sopii silloin, kun halutaan tarkastella sitä, miten erilaisia selontekoja tuotetaan ja perustellaan. Selontekojen perusteluiden tarkastelussa ollaan kiinnostettu siitä, kuinka asioita, tekoja ja toimintaa kategorisoidaan ja oikeutetaan, ja miten tekstissä tai puheessa tuotetut kuvaukset saadaan näyttämään uskottavilta tosiasioilta. Retorinen lähestymistapa tuo yhdenlaisen lisäulottuvuuden diskurssianalyysiin. Retorinen lähestymistapa painottuu erityisesti tarkastelemaan lausumien muotoilua ja yleisösuhteen tarkastelua. (Jokinen 1999a, 44-45.) Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisia retorisia keinoja ilmenee Talvivaaran ympäristövastuulliseen toimintaan liittyvissä selonteoissa eli millaisiin retorisiin keinoihin selontekojen vakuuttavuus tukeutuu.

Retoriikan tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita muun muassa siitä, miten puhuja esittää itsensä ja millaisesta asemasta, kenelle teksti on osoitettu sekä miten kirjoittaja argumentoi ja perustelee esittämänsä argumentit. Tutkimuksen lähtökohtana on aina oletus, jonka mukaan teksti on syntynyt sosiaalisessa kontekstissa. Argumentointi on ihmisten välistä kommunikaatiota eli vahvasti sosiaalista toimintaa. Näin ollen siitä on löydettävissä puhujan ja kuulijan roolit. (Alasuutari 2011, 157.) Argumentointi voidaan asettaa aina osaksi jotain laajaa kokonaisuutta. Argumentoinnilla aina konteksti, jota voidaan nimittää argumentaatiokontekstiksi tai retoriseksi kontekstiksi. (Billig 1991, 87.) Argumentit ovat vuorovaikutuksen osia, jotka saavat merkityksensä siinä kontekstissa, jossa ne on esitetty. Argumentaatiokontekstissa puhujat esittävät väitteitä, kritisoivat, oikeuttavat, kätkevät ja tuovat esiin asioita. Argumenttien tarkastelussa on tärkeää huomioida aina mihin keskusteluun ne ovat puheenvuoroja ja mitä niillä tehdään kyseisessä kontekstissa. (Billig 1991, 19, 87.)

Argumentoinnin tutkiminen on retorisen analyysin kannalta tärkeässä roolissa. Esitetyillä väitteillä ei voi olla vaikutusta ilman yleisöä, joten väitteille pyritään aina saamaan yleisön hyväksyntä. Yleisön mielipiteille annetaan siis arvoa, koska omaa tahtoa ei ajeta esimerkiksi pakon tai painostuksen avulla.

(Perelman 2007, 16-18.) Yleisö voidaan määritellä joukoksi, johon puhuja tai kirjoittaja pyrkii argumentoinnillaan vaikuttamaan. Yleisöllä ei välttämättä viitata kaikkiin niihin ihmisiin, joihin argumentaatio vaikuttaisi kohdistuvan, vaan kohderyhmä voi olla tarkemmin rajattu. Toisin kuin Aristoteleen retoriikassa, uudessa retoriikassa ollaan kiinnostuneita mille tahansa yleisölle suunnatuista argumenteista. Argumentteja voidaan rakentaa myös ”kuvitteelliselle yleisölle” eli yleisölle, jonka mahdollisesti arvellaan olevan argumenttien vastaanottaja. Uuden retoriikan mukaan tutkimuskohteeksi kelpaavat niin itselle kuin koko ihmiskunnallekin esitetyt argumentit, jos kyseessä on vakuutteluun tai suostutteluun pyrkivä esitys. Uudessa retoriikassa tutkimusta voidaan tarkentaa ja soveltaa erilaisen yleisön ja aihealueen mukaan. (Perelman 2007, 11-12, 19-21.) Yleisöistä voidaan käyttää käsitteitä universaaliyleisö eli kuka vain sanoman vastaanottaja ja erityisyleisö eli tiedetty yleisö. Kun kyseessä on erityisyleisö, kielenkäyttäjät pyrkii suostuttelussaan vetoamaan yleisön omiin intresseihin ja taipumuksiin. Erityisyleisö tunnustaa tietyt lähtökohdat ja väitteet omikseen. Näitä lähtökohtia argumentoija voi käyttää hyödykseen suostutelllessaan yleisöään puolelleen. (Perelman 2007, 24-25.)

4.4 Retoriset keinot

Erilaisia selontekoja vahvistamaan käytettäviä retorisia keinoja on lukuisia, ja ne saavat merkityksensä siinä kontekstissa, jossa ne kulloinkin esiintyvät. Retoristen keinojen analysoinnilla voidaan tarkastella sitä, miten kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuuttamme. Yksityiskohtaisella retorisella analyysillä voidaan esimerkiksi tarkastella, millä tavalla erilaisia kategorisointeja rakennetaan ja vahvistetaan. (Jokinen 1999b, 130.) Oman analyysini tukena olen käyttänyt Arja Jokisen (Jokinen 1999b, 126-159) erittelemiä huomioita vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoinnista. Jokinen on tarkastelussaan kiinnittänyt huomiota sellaisten retoristen keinojen analysointiin, joilla vahvistetaan selontekoa ja esitetään se vakuuttavana. Jokinen toteaa, että jokaisessa tutkimuksessa oma aineisto toimii lähtökohtana analyysin toteuttamiseen. Erilaiset vakuuttamisen keinot voivat toimia eri tavalla erilaisissa aineistoissa, ja niistä voi myös nousta esiin muita retorisia keinoja. (Jokinen 1999b, 132.) Tämä huomioiden olen omassa analyysissäni käyttänyt Jokisen (1999b) huomioita vakuuttavan retoriikan analysoimisesta suuntaa antavina välineinä analyysin tekoon. Ne ovat toimineet ideoiden herättelijöinä ja apuvälineinä kohdistamaan huomio aineiston erilaisiin yksityiskohtiin. Omassa analyysissäni merkityksellisimmät yksittäiset Jokisen erittelemistä vakuuttamisen keinoista ovat 1) kategorioiden ja metaforien käyttö, 2) määrällistäminen ja ääri-ilmaisut 3) tosiasiapuhe passiivin käytöllä sekä 4) esimerkit ja rinnastukset, kuten

kontrastiparin käyttö. (Jokinen 1999b, 126-159.) Seuraavaksi käyn läpi, mitä näillä keinoilla tarkoitetaan.

Kategorioiden käyttö liittyy argumentaatioon olennaisesti, koska puhuttaessa asioista, tapahtumista ja ihmisistä käytämme ja luomme koko ajan kategorioita. Näin ollen asioita voidaan luonnehtia vaihtoehtoisilla kielikuvilla, joten kategorisointia voi pitää keskeisenä tarkastelukohteena vakuuttavassa retoriikassa. Kategorisoinnilla tapahtumaan tai henkilöön voidaan liittää erilaisia ominaisuuksia, kuten luotettava, hyvä tai paha. Kategoriavalinnat määrittelevät asioita ja ne osoittavat puhujan käsityksiä asioista ja tapoja suhtautua niihin. Erilaiset kategoriat palvelevat erilaisia tarkoituksia. (Jokinen 1999b, 141-144.) Metaforilla kuvattaessa käytetään käsitteitä, jotka eivät kuvaa kohteena olevaa asiaa kirjaimellisesti, vaan niillä voidaan aktivoida tietynlaisia merkityspotentiaaleja. Yleinen metaforan määritelmä on vertaus ilman kuin-sanaa. Metaforalla voidaan tehdä jotakin asiaa ymmärrettäväksi liittämällä siihen merkityksiä jostakin valikoidusta toisesta asiasta. (Jokinen 1999b, 148-150.)

Määrällistäminen on yleinen vakuuttamisen keino. Numeerisesti tapahtuvan määrällistämisen lisäksi voidaan määrällistää sanallisesti kuvailemalla, kuten käyttämällä laatusanoja. Ääri-ilmauksien käyttö on yksi määrällistämisen muoto. Ääri-ilmauksilla voidaan korostaa kuvauksen kohteena olevaan asiaan liittyviä piirteitä. (Jokinen 1999b, 146-148; 150-151.)

Asioiden esittäminen kiistämättöminä tosiasioina on yksi retorinen keino rakentaa kuvaa vaihtoehdottomuudesta. Esimerkiksi tieteellisessä diskurssissa on ollut tyypillistä saada asiat näyttämään puhujista ja tulkinnoista riippumattomilta tosiasioilta. Samoin poliittisessa puheessa jotkut asiat on tarkoituksenmukaista saada näyttämään tosiasioilta, jotka on vain hyväksyttävä. Tällaiselle puheelle on ominaista, että toimijoiden roolin merkittävyys ja vastuu tapahtumien kulussa hämärtyy.

Toimijuuden kadottaminen voi tapahtua myös puheella, jossa käytetään passiivimuotoa. Tällöin voi rakentua kuva itsestään ohjautuvista tapahtumista, joihin johtaneiden syiden tarkasteleminen voi muuttua mahdottomaksi. (Jokinen 1999b, 140-141.) Esimerkit ja rinnastukset voivat tehdä argumenteista paremmin ymmärrettäviä ja näin helpommin vastaanotettavia. Rinnastuksilla voidaan esittää erilaiset vaihtoehdot joko huonommiksi tai paremmiksi. Kontrastiparien käyttö on retorinen tehokeino, joka vertaa kahta asiaa toisiinsa argumentoijalle edullisella tavalla. Kontrastiparista

kannatettava vaihtoehto on ladattu suotuisilla merkityksillä, kun taas ei-kannatettava esitetään negatiivisesti merkityksellistettynä. (Jokinen 1999b, 153-154.)

Tässä yhteydessä on hyvä korostaa retoristen keinojen erittelyyn liittyviä olennaisia lähtökohtia. Ensiksikin, retoristen keinojen analyysissä olennaista on tarkastella sitä, mitä niiden käytöllä saadaan aikaan osana aktuaalista argumentaatiota. Näin ollen keinojen tarkastelu ei ole itsetarkoituksellista. Toiseksi, analysoijan tehtävänä ei ole arvuutella sitä, missä määrin retoristen keinojen käyttö on tietoista tai harkittua toimintaa. Olennaista on toiminnan ja toiminnan seurauksien huomioiminen. Kolmanneksi, retorisia keinoja ei tule ymmärtää tilanteeseen kuin tilanteeseen sopivana kattavana luettelona. Olennaista on ottaa huomioon käyttöyhteyteen liittyvät vaihtuvat seikat, kuten yleisö ja vuorovaikutuskumppanit. (Jokinen 1999b, 131-132.)

5. Tutkimusaineisto ja menetelmä

Koska tutkielmassani tavoitteena on ymmärtää Talvivaaran määrittelemää yhteiskuntavastuuta, tutkin Talvivaaran vuosikertomuksessa julkaisemaa kestävän kehityksen raporttia. Päädyin valitsemaan aineistoksi yrityksen julkaiseman raportin, koska halusin tarkastelun kohteeksi yrityksen oman puheen, joka edustaa sen suoraa virallista kantaa. Tähän perustuen raportista on löydettävissä Talvivaaran näkemys yhteiskuntavastuuseen puhtaimmillaan. Talvivaara on aloittanut kestävän kehityksen raportointinsa vuonna 2011 (Talvivaara: Raportointi). Vuonna 2012 Talvivaara raportoi kestävästä kehityksestä osana vuosikertomustaan. Kestävän kehityksen osuus on vuosikertomuksen sivuilla 22-68. Oman kuvauksensa mukaan Talvivaara pyrkii vastuullisella liiketoiminnalla vastaamaan kestävän kehityksen haasteisiin ja tarkoituksena on turvata yhtiön toimintaedellytykset tulevaisuudessa. Talvivaara on ilmoittanut yleiset periaatteensa kestäväan kehitykseen verkkosivuillaan. Se on jakanut vastuullisen liiketoiminnan käsittämään yhteiskuntavastuun perinteistä kolmea ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristö. Taloudellisella vastuulla viitataan kannattavuudesta huolehtimiseen ja kilpailukyvyyn kehittämiseen. Sosiaalisen vastuun osalta yhtiö ilmoittaa sitoutuneensa työntekijöidensä hyvinvoinnin ja ammattitaidon edistämiseen. Sosiaaliseen vastuuseen kuuluu myös yhtiön toiminnasta tiedottaminen mahdollisimman avoimesti ja aktiivinen sidosryhmätyön kehittäminen. Ympäristövastuun ensisijaiseksi tavoitteeksi yhtiö ilmoittaa luonnonvarojen kestävän ja säästeliään käytön sekä ympäristöhaittojen minimoinnin. (Talvivaara: Kestävä kehitys.)

5.1 Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj

Huolimatta siitä, että kiinnostukseni kohdistuu ensisijassa tekstiin eikä sen laatijaan eli Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj:hin, on lyhyt koonti yhtiön historiasta ja medianäkyvyydestä paikallaan taustoittamaan tutkielmani aihetta. Talvivaara Sotkamo Oy oli kaivostoimintaa harjoittanut Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj:n tytäryhtiö. Talvivaaran kaivosalue sijaitsee Sotkamossa, Itä-Suomessa ja sen esiintymät muodostavat yhden merkittävimmistä sulfidisen nikkelin varannoista Euroopassa (Talvivaara: Talvivaaran kaivos.) Outokumpu-konserni sai kaivosoikeudet Talvivaaran alueen esiintymiin vuonna 1986. Esiintymien määrät todettiin suuriksi, mutta malmipitoisuudet olivat verrattain alhaiset. Malmiesiintymien hyödyntäminen todettiin kaupallisesti kannattamattomaksi. Bioliuotusmenetelmä esiintymien hyödyntämisessä oli uutta teknologiaa eikä sitä pidetty turvallisena suuren mittakaavan toiminnassa. Helmikuussa 2004 Outokumpu-konsernin vetäytyttyä alueen kaivostoiminnasta esiintymien kaivosoikeudet myytiin Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj:lle, joka sai kaupassa myös käyttöoikeudet bioliuotusta koskeviin koe- ja tutkimustietoihin. (Talvivaara: Historia.) Vuonna 2006 suunnitteilla olleen Suomen suurimman kaivoksen ympäristövaikutukset herättivät paljon keskustelua (Sommar 2012). Kaivos aloitti toimintansa lokakuussa 2008 (Talvivaara: Historia). Vuonna 2009 Suomi oli kaivosteollisuuden kasvavan mielenkiinnon kohteena. Pohjois- ja Itä-Suomeen oli valmisteilla useita kaivoshankkeita, joihin kohdistetut odotukset olivat korkealla. Kaivoksista odotettiin merkittäviä työllistäjiä ja myönteisen vaikutuksen ajateltiin heijastuvan alueiden elinkeinorakenteeseen. Kasvua kaavailtiin muun muassa rakennussektorille, koneiden ja laitteiden valmistukseen, kuljetukseen, varastointiin ja tietoliikenne toimialoille. Yleisen elintason kasvun odotettiin johtavan kulutuskysynnän kasvuun, mikä heijastuisi positiivisesti useisiin palvelutoimialoihin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009.)

Media osallistuu erilaisten mielikuvien luomiseen Talvivaarasta tuomalla esiin sitä koskevia tapahtumia. Talvivaara on saanut osakseen paljon negatiivista medianäkyvyyttä, joka haastaa sen itse määrittelemän kuvan kaivosteollisuuden vastuullisena toimijana. Alkuaikojen positiivisten odotusten jälkeen mediahuomio on muuttunut selvästi negatiiviseen suuntaan. Kaivoksen ympäristövaikutukset ovat puhuttaneet jo vuonna 2009. Talvivaara sai valituksia rikkivedystä aiheutuneista hajuhaitoista, joita levisi laajalle alueelle yrityksen lupauksista huolimatta. Yhtiöltä vaadittiin avoimuutta viestintään toiminnan vaikutuksista (Yle 2009).

Hajuhaitat nousivat otsikoihin myös syksyllä 2011, jolloin valituksia ovat tehneet alueen matkailuyrittäjät (Pilto 2009). Marraskuussa 2009 Talvivaara sai osakseen arvostelua

toteutumattomista työllistävyysennusteista, joihin se vastasi kiistämällä arvioiden lioittelun vetoamalla muun muassa tuotannon käynnistämisessä kohdattuihin ongelmiin (Torvinen 2009; Kinnunen & Torvinen 2009). Helmikuussa 2010 keskustelun keskiöön nousi Talvivaaran pörssitiedote, jossa se julkaisi uraanin louhintaa koskevat suunnitelmansa. Huoliin koskien uraanin louhinnan turvallisuutta Talvivaaran puolesta vakuutettiin, että turvallisuus- ja ympäristönäkökulmat ovat olleet suunnitteluvaiheen keskiössä. (Turtola 2012.) Silloisen elinkeinoministerin Jyri Häkämiehen uutisoitiin puolustaneen louhintaa. Paikallisilta asukkailta uraanin talteenotto sai kritiikkiä osakseen. (Koistinen 2012a.) Samoin Luonnonsuojeluliitto kritisoi louhintaa ja vetosi korkeimpaan hallinto-oikeuteen uraaniluvan perumiseksi (Koistinen 2012b).

Vuonna 2011 Talvivaara sai osakseen lisää kyseenalaista mainetta koskien kaivosalueen lähivesistöjä, joissa todettiin kohonneita sulfaattiarvoja. Uutisissa kerrottiin Kainuun Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen syyttävän kaivosta neljän järven pilaamisesta. ELY-keskus asetti suosituksia paikallisille asukkaille vesien käytön rajoittamisesta. Asiaan otettiin kantaa valtionjohtoa myöten, kun silloinen ympäristöministeri Ville Niinistö vaati selvitystä päästöjen vaikutuksesta. (Helsingin Sanomat 2011.) Talvivaara vetosi muutosten olevan väliaikaisia ja arvioi suolapitoisuuksien laskevan ennalleen parissa vuodessa (Kervinen 2012). Otsikoihin ovat nousseet myös väitteet uimavedestä saaduista iho-oireista ja Talvivaaran allasalueelta löytyneet kymmenet kuolleet linnut (Vuorikoski 2011; Kerkelä 2012).

Vuonna 2012 Talvivaara oli otsikoissa suunnitelmistaan aloittaa uraanin talteenotto. Suunnitelmia uutisoitiin vastustettavan useiden viranomaisten toimesta. Sotkamon kunta, Kajaanin kaupunki ja Kainuun sosiaali- ja terveyslautakunta asettuivat vastustamaan Talvivaaran hakemaa ympäristölupaa. Kajaanin seurakunta ja Kainuun ELY-keskus suhtautuivat lupaan myönteisesti. Metsähallituksen uutisoitiin vaativan kaivoksen ratkaisevan prosessiensa ongelmat ja hallitsevan laitoksensa toiminnan niin, että poikkeustilanteetkaan eivät aiheuta vaaraa ympäristön vesistöille. Metsähallitus puhui uraanista yhtenä myrkyllisenä aineena lisää, jolla voi olla myös imagohaittana vaaraa matkailulle ja luontoharrasteille. Myös Kalatalousviranomaisen näki uraanin talteenotosta aiheutuvan vahinkoa kalastolle jätevesiä vastaanottavissa vesistöissä. Säteilyturvakeskuksen lausunnossa otettiin kantaa kaivosyhtiön jätehuollon vaatimuksiin koskien säteilylle altistunutta prosessilaitte- ja korjausjätettä. (Rönty 2012a; Rönty 2012b.)

Huhtikuussa 2012 uutisoitiin Talvivaaran saamasta ankarasta kritiikistä koskien työturvallisuutta. Uutisointi liittyi kaivosalueella maaliskuussa tapahtuneeseen onnettomuuteen, jossa Talvivaaran

työntekijä menehtyi. Talvivaaran väitettiin laiminlyöneen varotoimenpiteiden toteuttamista. (Rönty 2012c.) Samoihin aikoihin uutisoitiin myös Talvivaaraa vastaan järjestetyistä mielenosoituksista. Mielenosoittajat halusivat muun muassa ilmaista, että kaivosyhtiö on menettänyt luottamuksensa ympäristöongelmiensa vuoksi, eikä sen lupauksiin enää luoteta. (Heikura 2012; Yle 2012.)

Talvivaaraa vastustamaan on noussut myös kansalaisliike “Stop-Talvivaara”, jonka verkkosivuilla muun muassa nostetaan esiin Talvivaarasta uutisoituja juttuja ja on kerätty adressia uraaniluvan perumiseksi (www.stoptalvivaara.org).

Talvivaaran jätevesiasiat ovat puhuttaneet useampaan otteeseen vuonna 2012. Marraskuussa Talvivaaran alueella tapahtui merkittävä jätevesivuoto, jonka vuoksi kaivoksen tuottamaa jätevettä karkasi kaivosalueelle ja sen ulkopuolelle. Kipsisakka-altaan vuodon vuoksi Talvivaaran toimitusjohtaja Pekka Perä pyysi julkisesti anteeksi vuodon aiheuttamia haittoja. Vuodon johdosta aloitettiin myös esitutkinta Oulun poliisin toimesta. (Nuotio & Kantola 2012; Malminen 2014.) Sekä lukuisten uutisotsikoiden että Talvivaaran itsensä mukaan (Talvivaara 2012, 34) kaivoksen ongelmat ovat johtuneet pitkälti jätevesien hallinnasta. Vaikeuksia ovat aiheuttaneet ylimääräisen veden hallinta ja metallipitoisten vesien vuotaminen luontoon. Vesiongelmiensa vuoksi yhtiö on joutunut tuotannollisiin ja taloudellisiin vaikeuksiin sekä painimaan raskaiden ympäristöongelmien kanssa. Lukuisat Talvivaaraa koskevat otsikot vuonna 2012, kipsisakka-altaan vuoto marraskuussa ja siitä mediassa käyty keskustelu tekevät vuoden 2012 lopussa julkaistusta vuosikertomuksesta mielenkiintoisen yhteiskuntavastuun näkökulmasta. Siinä Talvivaara oli kiinnostavan haasteen edessä viestiessään itsestään kuvaa vastuullisena yhteiskunnallisena toimijana. Tästä johtuen valitsin Talvivaaran vuoden 2012 vuosikertomuksen kestävän kehityksen raportin tutkielmaani empiiriseksi esimerkiksi yhteiskuntavastuupuheesta.

Tämän tutkielman osalta on kiinnostavaa se, miten Talvivaara vastaa edellä kuvatun kaltaisiin mediassa esitettyihin viesteihin. Millaisia viestejä, näkökantoja ja keskustelua se tuottaa itse omasta yhteiskuntavastuustaan? Talvivaaran kestävän kehityksen raportti edustaa yrityksen virallista kannanottoa keskusteluun, jossa määritellään kuvaa Talvivaarasta vastuullisena tai vastuuttomana yhteiskunnallisena toimijana. Näin ollen sen sisältöä tutkimalla pääsee selville yrityksen tuottamasta näkemyksestä asiaan.

5.2 Talvivaaran vuosikertomus aineistona

Talvivaaran vuoden 2012 vuosikertomus on julkisesti luettavissa (julkaistu 27.3.2013) ja ladattavissa yrityksen internet-sivuilla (Talvivaara: Vuosikertomus). Vuosikertomuksen pituus on 155 sivua ja kestävän kehityksen osuus on sivuilla 22-68. Kestävän kehityksen osuus koostuu viidestä tekstikokonaisuudesta, jotka ovat: Talvivaara ja Kestävä kehitys, Ympäristövastuu, Turvallisuus, Paikallis- ja sidosryhmäyhteistyö sekä Henkilöstö. Vuosikertomuksessa kerrotaan Talvivaaran vuoden 2012 vastuullisuustyöstä ja joitakin tietoja vuoden 2013 tammi-helmikuulta. Raportin keskeiset teemat ja painopisteet on valittu liiketoiminnan kannalta olennaisten vastuullisuusteemojen perusteella sekä sidosryhmien osoittamien kysymysten ja kiinnostuksen kohteiden mukaan. Talvivaara ilmoittaa raportin tärkeimmiksi kohderyhmiksi sijoittajat ja osakkeenomistajat, kaivoksen naapurit, paikallisyhteisöt sekä kansalais- ja ympäristöjärjestöt. Vuosikertomuksen toivotaan olevan hyödyksi myös muille kiinnostuneille tahoille kuten asiakkaille, henkilöstölle, urakoitsijoille, palveluntoimittajille sekä mahdollisille työnhakijoille. (Talvivaara 2012, 26).

Sidosryhmien kiinnostuksen kohteista Talvivaara saa tietoa muun muassa ympäristöhavaintojen seurantajärjestelmän avulla, tyytyväisyyskyselyissä, sidosryhmätilaisuuksissa ja viranomaisten tarkastuskäynneillä. Talvivaaran mukaan vuonna 2012 sidosryhmille tärkeitä aiheita ovat olleet muun muassa vesipäästöt, hajuhaittojen vähentäminen, kaivoksen pölyämisen rajoittaminen, turvallisuuskulttuuri ja ympäristöviestinnän parantaminen sekä kipsisakka-altaan vuoto. Samoin kiinnostusta on herättänyt uraanin talteenoton turvallisuus. Vuoden 2012 vuosikertomus on ensimmäinen, jossa käsitellään uraanin talteenoton ja käsittelyn turvallisuutta. Uraanin talteenottoa ei aloitettu raportointikauden aikana. (Talvivaara 2012, 26.)

Raportissa sovelletaan GRI:n (Global Reporting Initiative) G3-raportointiohjeistoa ja GRI:n kaivosalalle räätälöityä Mining and Metals –ohjeistoa. Raportin ilmoitetaan olevan varmennettu riippumattoman osapuolen toimesta. Tämä suomalaisen konsulttiyhtiö Tofuture Oy:n lausunto on kestävän kehityksen osuuden jälkeen sivuilla 68-69. Osa tekstikokonaisuuksista on kirjoitettu niin, että tietty henkilö, kuten hallituksen jäsen, kestävän kehityksen johtaja tai toimitusjohtaja, vastaa hänelle osoitettuihin kysymyksiin.

5.3 Diskurssianalyysin eteneminen

Aloittaessani tutustumisen aineistoon luin läpi ja silmäilin kestävän kehityksen raportin useampaan otteeseen saadakseni käsityksen kokonaisuudesta. Tämän jälkeen kävin aineiston läpi alleviivaten ja lisäen kommentteja kohtiin, jotka vaikuttivat kiinnostavilta. Merkitsin tekstiin ja sen reunoille huomioitani ja heränneitä kysymyksiä. Tässä vaiheessa huomioni kohdistui tekstissä kaikkeen, jossa mielestäni käsiteltiin Talvivaaran vastuuta yhteiskunnassa kysymyksen asettelun kannalta kiinnostavasti. Suhtauduin rajaukseen vielä tässä vaiheessa mahdollisimman laveasti, jotta analyysin kannalta mitään mielenkiintoista ei jäisi tarkastelun ulkopuolelle. Käytyäni aineiston kerran läpi alleviivaten ja lisäen kommentteja täydensin merkintöjä vielä kahdella lukukerralla. Pysin alustavasti muodostamaan käsitystä kielenkäytössä ilmenevistä eroista ja samankaltaisuuksista. Huomasin merkintöjen muodostavan toisistaan erillisiksi luokiteltavia aihe-alueita. Asettamani tutkimusongelman ohjaamana selvimmin merkinnöistä esiin nousivat tekstin kohdat, joissa jollain tavalla kuvattiin Talvivaaraan yrityksenä liittyviä ominaisuuksia, sen toimintaa vuonna 2012 ja toimintaolosuhteita, joissa yrityksen kuvattiin toimineen. Kolmannessa vaiheessa erottelin tekemieni alleviivausten, korostusten ja kommenttien perusteella ongelmanasettelun kannalta mielenkiintoisia aineisto-otteita erilliseen tekstinkäsittelytiedostoon. Jaoin otteet karkeasti niiden sisällön mukaan seuraavasti: yrityksen ominaisuuksia kuvaavat, toimintaa kuvaavat ja toimintaolosuhteita kuvaavat. Osa otteista sijaitsi useamman kuin yhden otsikon alla. Jaottelu ominaisuudet, toiminta ja toimintaolosuhteet jakaantui vielä useampiin alaotsikoihin, joita myöhemmissä vaiheissa rajasin pois ja yhdistelin toisiinsa.

Analyysiprosessin edetessä huomasin aineiston olevan turhan laaja valitsemalleni kielenkäyttöä yksityiskohtaisesti tutkivalle lähestymistavalle. Pohdin asettamani tutkimusongelman kautta, miten aineiston rajaus tapahtuisi mielekkäällä tavalla. Kiinnostukseni yhteiskuntavastuupuheeseen heräsi seurattuani tiiviisti Talvivaaraa koskevaa uutisointia. Seuraamaani uutisointia hallitsi merkittävässä määrin kaivoksen painiminen ympäristöongelmien kanssa ja erityisesti useiden kaivosalueella tapahtuneiden vuotojen aiheuttamat ongelmat yrityksen toiminnassa. Tarkastellessani tekemääni alustavaa analyysiä aineisto-otteista, totesin vesien hallinnan aihealueena korostuvan vahvasti ja ympäristövastuuta koskevan puheen tarjoavan hedelmällisintä materiaalia aineistolle esittämiini kysymyksiin vastatakseni. Näin päädyin rajaamaan kestävän kehityksen raportista yksityiskohtaisen tarkastelun kohteeksi selkeästi ympäristövastuuta käsittelevät osuudet, jotka ovat sivuilla 22-47. Nämä sivut on otsikoitu pääotsikoilla: Johdanto (s. 22-33) ja Ympäristövastuu (s. 34-47).

Valitsemillani sivuilla teksti on kertomuksellista ja kuvailevampaa kuin poisrajaamillani sivuilla, joilla olevaa tekstiä luonnehtisin pääasiassa enemmänkin raportointimuotoiseksi ja muodoltaan pirstaloituneemmaksi. Rajaus sulkee todennäköisesti pois mielenkiintoista ja hieman eri tavalla suuntautuneen tarkastelun kohteeksi eittämättä sopivaa materiaalia. Koin rajauksen kuitenkin tarpeelliseksi saadakseni analyysilleni tutkielman laajuus huomioon ottaen sopivat raamit ja välttääkseni turhan rönsyilyn. Vaikka merkittävä osa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta tapahtuu sanallisen viestinnän keinoin, ei merkityssysteemien ymmärtäminen vain sanojen ja lauseiden muodostamiksi systeemeiksi ole koko totuus (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27). On hyvä huomioda, että kestävän kehityksen raportin ulkoasuun kuuluu olennaisena osana kuvallinen esittäminen. Kuvien merkitysten tarkasteleminen ja niiden välittämien viestien tulkitseminen olisi ollut mielenkiintoinen ja täydentävä lähestymistapa analyysiini. Pro gradu -tutkielmalle tavanomainen laajuus huomioon ottaen rajasin kuvat kuitenkin analyysin ulkopuolelle jo prosessin alkuvaiheessa.

Diskurssianalyttisen tutkimuksen tekemisen voi sanoa olevan luovaa työtä. Suoninen (1993) kuvaa merkityssysteemien identifiointia työksi, jossa tekijältä tarvitaan luovaa harkintaa. Tällä hän viittaa siihen, miten merkityssysteemit esiintyvät aineistossa pieninä osina, jotka on analyysin kuluessa mahdollista tunnistaa merkityssysteemien osiksi. Tämä on muuntuva prosessi, joka tarkentuu analyysin kuluessa. Analyysille ei tule asettaa pysyviä alkuhypoeseja, joita tutkimuksen aikana pyritään todentamaan tai kumoamaan. Analyysin aikana muuntuvat tutkimusprosessin eri vaiheissa asetetut hypoteettiset oletukset sen sijaan ovat luontevia ja mahdollistavat liikkumatilan merkityssysteemien kirjosta ja käyttötavoista tehtäville tulkinnoille. Diskurssianalyysin kuvaaminen pelkästään merkityssysteemien jäsentämiseksi aineistosta voi antaa liian yksinkertaisen kuvan analyysin tekemisestä. (Suoninen 1993, 50.)

Asettamani tutkimuskysymykset ovat muuttuneet ja tarkentuneet aineiston lukemisen edetessä ja teoriaan tutustumisen kautta. Aluksi tämä kysymysten vaihtuvuus turhautti, mutta prosessin edetessä huomasin sen olevan tärkeää. Näin ei tule lyöneeksi lukkoon liiaksi rajaavia näkökulmia.

Analyysin vaiheet aineistoon tutustumisesta lähtien olen pyrkinyt tekemään niin tarkkaan, että pystyn tekemään analyysini vahvan aineiston tuntemuksen pohjalta. Aineistosta nostamani huomiot olen tehnyt tarkoitukseni yhdistää valitsemani teoria tukemaan analyysiä. Aineiston yksityiskohtaisen tarkastelun aikana pyrin tunnistamaan, millaisia funktioita kielenkäytöllä voi olla pohdittaessa Talvivaaran vastuullisuuden kuvausta. Tekemieni tulkintojen havainnollistamiseksi olen ottanut suoria tekstiotteita aineistosta analyysiosioon. Nämä olen merkinnyt juoksevilla numeroinnilla

viittauksien selkeyttämiseksi. Otteet olen merkinnyt erillisiksi muusta tekstistä sisennyksellä ja kursivoinnilla ja niiden perässä on sivunumero osoittamassa raportin kohtaa, josta ote on lainattu. Otteiden yhteydessä olen myös maininnut otsikon, jonka alta ote on peräisin sekä henkilön, jonka puheesta lainaus on otettu, mikäli semmoinen on aineistossa erikseen esitetty. Otteissa olevat lihavoinnit olen itse lisännyt tekemieni havaintojen perustelun havainnollistamiseksi. Jokainen diskurssianalyttinen tutkimus on omanlaisensa. Ei ole valmista kaavaa tai suoraan sellaisenaan hyödynnettävää tekniikkaa, jolla merkityssysteemejä voi lähteä jäsentämään. Niinpä onkin tärkeää raportoida ja perustella prosessi, jolla tutkija on jäsentänyt merkityssysteemejä tutkimuksessaan. (Suoninen 1993, 60.) Omassa tutkimuksessani olen hyödyntänyt Suonisen (1993, 50-52) esittämiä merkityssysteemien jäsentämiseen liittyviä täsmennyksiä. Näitä täsmennyksiä olen hyödyntänyt ohjatakseeni analyysiprosessiani olennaisten kysymysten pohtimisen pariin.

Ensimmäisessä Suonisen listaamassa kohdassa hän nostaa esiin sen, että merkityssysteemit eivät yleensä esiinny selkeinä, helposti havaittavina kokonaisuuksina vaan pieninä paloina. Näiden palojen tunnistaminen kokonaisuuden osiksi on analyysin edetessä elävä prosessi. Kiinteiden ja jäykkien alkuhypoteesien asettaminen tutkimukselle ei palvele diskurssianalyttistä muuntuvaa prosessia. Toinen Suonisen listaama täsmennyskohta käsittelee sitä, että usein merkityssysteemeille on ominaista, että ne liittyvät erilaisiin aiheisiin ja niillä voidaan tehdä ymmärrettäväksi erilaisia teemoja. Samalle ilmiölle voidaan antaa toisistaan täysin eriäviä tulkintoja erilaisten merkityssysteemien avulla. Pelkkä erillisten aiheiden erottaminen toisistaan ei tarkoita merkityssysteemien identifiointia. Kolmas kohta käsittelee sitä, että tutkijan tulkinnat merkityssysteemeistä eivät saisi perustua pelkästään hänen esiymmärrykseensä, vaan tulkintojen tulisi suuntautua sen mukaan, kuinka kielenkäyttäjä itse suuntautuu eroihin ja ristiriitoihin puheessaan. Neljäs ja viimeinen kohta nostaa esiin vaikeasti havaittavien merkitysten olennaisuuden. Kirjaimellisten merkitysten lisäksi tulkitsijan tulee herkistyä havainnoimaan sanojen käytön ja muiden symbolisten tekojen sisältämiä vaikeasti havaittavia merkityksiä. Esimerkiksi ”yhteisö”-käsite voi kirjaimellisen merkityksensä lisäksi merkitä ihmisten välistä huolenpitoa ja ihmissuhteiden lämpöä. (Suoninen 1993, 50-52.)

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaperiaatteet huomioon ottaen on selvää, että tutkija ei voi saavuttaa puhtaasti objektiivisen tarkkailijan asemaa. Tutkija käyttää aina jollakin tavalla esiymmärrystään eikä pelkästään tutkimuksellisia tulkintaresurssejaan (Juhila 1999, 212-214).

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on keskeistä ottaa huomioon, että diskurssianalyysi on aina tekijän ja aineiston välisen vuorovaikutuksen tulosta. Analyysin tekijänä olen tulkitsijan positiossa,

jossa minulle avautuu monenlaisia mahdollisuuksia analyysin eteenpäin viemiseen. Omat valinnat ovat vaikuttamassa kysymyksen asetteluissa ja aineisto-otteista tekemissäni tulkinnoissa. (Juhila 1999, 212-213.) Tulkitsijana minun tulee olla mahdollisimman tietoinen tekemistäni valinnoista. Tutkimuksen luotettavuuden edellytys on, että tutkimusprosessin aikana tehdyt johtopäätökset perustuvat tutkimusaineistoon (Suoninen 1993, 49). Tutkijan tehtävänä on perustella tekemänsä johtopäätökset lukijalle niin, että niiden voi todeta olevan aineistoon pohjaten perusteltuja. Tähän vaatimukseen olen yhdellä tavalla pyrkinyt vastaamaan ottamalla analyysiosaan riittävästi aineisto-otteita, joiden ympärille olen analyysiäni rakentanut.

6. Aineiston analyysi ja tulkinta

Tässä luvussa käyn läpi aineistosta tekemääni analyysiä ja siitä tekemiäni tulkintoja. Luku on jaettu neljään alalukuun. Kolme ensimmäistä alalukua käsittelevät aineistosta jäsentämiäni yrityksen vastuuta merkityksellistäviä diskursseja, jotka olen nimennyt Uhri-, Oppimis-, ja Selviytyjädiskurssiksi. Jokaisen diskurssin osalta käsittelen myös havaitsemiani retorisia keinoja, jotka lisäävät selontekojen vakuuttavuutta. Retoristen keinojen osalta tarkastelen myös niiden funktiota ja sitä, miksi ne esiintyvät kyseisessä yhteydessä. Luvun viimeinen alaluku 6.4 käsittelee keskeistä aineistossa esiintyvää retorista keinoa eli ”Käsi kädessä” -metaforaa. Päädyin käsittelemään tätä retorista keinoa omassa erillisessä luvussaan, koska sen esiintyminen aineistossa korostui analyysin edetessä ja tulkintani mukaan sillä on erityinen asema vaikuttamassa vastuullisen yrityskuvan syntymiseen.

6.1 Uhidiskurssi

Analysoidessani Talvivaaran vuosikertomuksen sisältämää kestävän kehityksen raporttia huomioin, että Talvivaaraa ja sen johtoa kohtaan esitetty kritiikki liittyen ympäristöongelmiin kontekstualisoi argumentointia kestävän kehityksen puheessa. Argumentaation avulla pyritään useimmiten puolustamaan ja vahvistamaan omaa positiota. Argumentteja tarkasteltaessa olennaista on se, mihin keskusteluun ne ovat yhteydessä eli mihin ne ovat puheenvuoroja. Kiinnostavaa on se, mitä puheenvuoroilla tehdään kyseisessä kontekstissa. Esimerkiksi oikeuttamista kontekstoi potentiaalinen tai eksplisiittinen kritiikki. (Jokinen 1999b, 127-128.) Kestävän kehityksen raportin julkaiseminen kertoo yrityksen halusta osoittaa, että se toiminnassaan ottaa huomioon

liiketoimintansa aiheuttamat vaikutukset ympäristöön. Talvivaara asemoi itsensä vastuulliseksi yritykseksi ja pyrkii selonteillaan puolustamaan tätä positiota. Koska sidosryhmien mielipide yrityksestä on tärkeä, on selvää, että yritys pyrkii välttämään asemoitumista vastuuttoman tai piittaamattoman toimijan asemaan. Vuosikertomuksen kestävän kehityksen osuudessa keskeinen teema on kipsisakka-altaan vuoto ja kaivoksen vesitaseen hallinta. Raportin mukaan vuonna 2012 kaivoksella tapahtuneet neljä vuotoa olivat poikkeustilanteita, joissa ympäristöluvassa määrittyvät rajat ylittyivät (Talvivaara 2012, 36). Suurin vuodoista oli kipsisakka-altaan vuoto, joka havaittiin 4.11.2012. Marraskuussa havaittu kipsisakka-altaan vuoto ja vesiteema kokonaisuudessaan ovat korostuneesti esillä kestävän kehityksen raportin ympäristövastuuta käsittelevässä osuudessa. Kaivosvesien vuotaminen ympäristöön ja luonnon vesistöjen turmeltuminen voidaan nähdä epäonnistumisena kaivosprosessien hallinnassa. Tämä haastaa yrityksen kuvaa ympäristön huomioon ottavana vakaana ja vastuullisena toimijana. Samalla se asettaa Talvivaaran johdon kyseenalaiseen valoon tarkasteltaessa yhteiskuntavastuuta.

Poikkeuksellisuus: Luonnonvoimien armoilla

Uhridiskurssiksi nimeämäni merkityskokonaisuus merkityksellistää kaivoksen ympäristöongelmien synnyn syytä. Ensisijaisiksi ongelmien syiksi nousevat poikkeusolosuhteet, joiden armoilla kaivos joutui raportin mukaan toimimaan vuonna 2012. Kaivoksen toimintaan liittyvät tapahtumat asettuvat tietynlaiselle aikaulottuvuudelle ja muodostavat tiettyjä toimijuuksia ja kausalisuuksia. Kipsisakka-altaan vuotoa tarkasteltaessa vastuullisuus käsitteen kehystämänä on kiinnostavaa, millaiseksi Talvivaaran toimijuus ja vastuu voidaan raportissa nähdä rakentuvan.

Ensimmäiseksi käsittelen sitä, millainen kuva Talvivaaran vastuullisuudesta syntyy, kun ympäristövastuuta koskevat selonteot perustuvat Uhridiskurssiin.

Ote 1

Poikkeuksellisen runsaat sateet asettivat Talvivaaran suuren mittaluokan haasteen eteen, kun kaivos kirjaimellisesti täyttyi sadevedestä ja yhtiö joutui keskeyttämään malmintuotantonsa. Talvivaaran kyky käsitellä valtavia vesimassoja joutui entistä kovemmalle koetukselle marraskuussa tapahtuneen kipsisakka-altaan vuodon myötä.
s. 25

Ote 1 tarjoaa esimerkin siitä, miten vesien hallinnan epäonnistumista koskevista selonteista voi lukea vesienhallinnan ongelmien syyksi luonnon olosuhteet: ”**Poikkeuksellisen runsaat sateet asettivat Talvivaaran suuren mittaluokan haasteen eteen,**”. Katkelman mukaan pitkään jatkunut

runsas sade aiheutti ongelmia, jotka asettivat haasteen vesimassojen hallintaan. Haasteen syyksi nimetään poikkeukselliset luonnonolosuhteet. Haastetta kuvataan ”suuren mittaluokan” haasteeksi, mikä luo kuvaa tapahtuneen vakavuudesta. Vakavuutta lisää vertauskuvallisesti toimiva kuvaus sateen määrästä, kun ”kaivos kirjaimellisesti täyttyi sadevedestä”. Vertauskuvallinen kerronta tässä yhteydessä on retorinen valinta, joka lisää dramaattisuutta kuvauksen kohteena olevaan tilanteeseen. Otteessa mainitaan myös kipsisakka-altaan vuoto lisähaasteena vesien hallinnalle ”*Talvivaaran kyky käsitellä **valtavia vesimassoja** joutui **entistä kovemmalle koetukselle** marraskuussa tapahtuneen kipsisakka-altaan vuodon myötä.*” Kuvaus tarpeesta käsitellä ”**valtavia vesimassoja**” ja ilmaus ”**entistä kovemmalle koetukselle**” kertovat kaivoksen tehtävän vaativuudesta, kun se käsittelee vesimassoja prosesseissaan.

Ote 2

Kaivosalueelle kertyneen suuren vesimäärän, erittäin runsaiden sateiden ja kipsisakka-altaan vuodon takia jouduimme varastoimaan suuria määriä vettä avolouhokseen ja vuodon yhteydessä rakennettujen suojapatojen rajaamalle alueelle.
s.36

Ote 3

Vesitaseen hallinta ja vesistö päästöjen pienentäminen olivat kuluneena vuonna Talvivaaran ympäristövastuutyön kantava teema. Poikkeuksellisen suuri sademäärä asetti koko vuoden ajan haasteita erityisesti louhinnalle ja kasaliuotukselle. Vesien hallinnan haasteet korostuivat edelleen loppuvuodesta kipsisakka-altaan vuodon takia. Haastavista olosuhteista huolimatta jatkoimme määrätietoisesti työtä ympäristötavoitteidemme eteen investoimalla uuteen vesienpuhdistusteknologiaan, pölyn kontrollointiin sekä hajukaasujen vähentämiseen.
s.34

Myös otteessa 2 painotetaan vesimäärän ja sateiden merkitystä kaivoksen kohtaamissa haasteissa ”*Kaivosalueelle **kertyneen suuren vesimäärän, erittäin runsaiden sateiden ja kipsisakka-altaan vuodon takia***”. Samoin kipsisakka-altaan vuoto osoitetaan syyksi kaivoksen toimille, kun se varastoi vettä poikkeavalla tavalla. Otteiden 1 ja 2 linjan mukaisesti otteessa 3 kuvataan sademäärää poikkeukselliseksi, ja se osoitetaan syyksi kaivoksen toiminnan haasteille: ”**Poikkeuksellisen suuri sademäärä** asetti koko vuoden ajan haasteita erityisesti louhinnalle ja kasaliuotukselle” Poikkeuksellisten sateiden lisäksi kipsisakka altaan vuoto kuvataan tapahtumana, joka lisäsi kaivoksen haasteita vesien hallinnassa: ”*Vesien hallinnan **haasteet korostuivat edelleen loppuvuodesta kipsisakka-altaan vuodon takia.***”

Otteet 1-3 ovat esimerkkejä siitä, miten vesienhallinnan ongelmia koskevat selonteot perustuvat Uhidiskurssiin. Kaikissa otteissa on luettavissa sateiden poikkeuksellisuutta ja niiden merkitystä

korostavat kuvaukset kerrottaessa kaivoksen ongelmista. Sateet ja vuoto esitetään syynä kaivoksen alueelle kerääntyneeseen ja kerättyyn veteen ja näin vesitaseen ja kaivostoiminnan ongelmien syiksi. Retoristen valintojen avulla otteissa kuvatut poikkeukselliset sateet antavat kuvan yllättävästä ja ennakoimattomasta tilanteesta. Otteen 1 vertauskuvallinen tapahtumien kerronta: ”*kaivos kirjaimellisesti täyttyi sadevedestä*” antaa tapahtuneesta dramaattisen kuvan. Tällainen ilmaus kertoo välittömästä ja yllättävästä tulvan tai lähes tsunamin kaltaisesta tapahtumasta, jossa alue hukkuu lyhyessä ajassa veden alle. Kuvatun kaltaisessa tilanteessa kaivos näyttäytyy poikkeuksellisen luonnonolosuhteen uhriksi. Uhrin asemaan liittyvä avuttomuus tulee esiin, kun otteessa 2 kerrotaan kaivoksen toimista vesien hallinnoimiseksi. Vesien varastoinnin erillä tavalla kuin on tarkoitettu voi nähdä harkitsemattomaksi toiminnaksi. Toimintaa perustellaan uhrin asemaan liittyvällä avuttomuudella, koska kaivoksella ei kerrotun mukaan ollut mahdollisuutta valita toimintatapaansa vesien varastoinnin osalta. Uhrin asemaan liittyvä avuttomuus esti harkittua ja itsenäistä toimintaa. Kun asia esitetään näin, ei toiminnan moraalialue voi asettaa kyseenalaiseksi, koska kaivos ei pystynyt toimimaan haluamallaan tavalla. Valitusta uhrinäkökulmasta kerrottuna näyttää siltä, että millainen tahansa toimija olisi voimaton ja ymmärrettävästi kykenemätön vaikuttamaan asioiden kulkuun. Valittu uhrinäkökulma, dramaattisuutta lisäävä kerronta ja puhe poikkeuksellisen suurista sademääristä esittää lukijalle syyt kaivoksen kyvyttömyydelle ehkäistä vesitaseen ongelmia. Otteiden 1-3 mukaan yritys joutui olosuhteiden pakosta tekemään ympäristövastuun kannalta arveluttavia toimia ja taloudellisen vastuun kannalta haitallisen tuotannon keskeyttämisen. Kipsisakka-altaan vuoto näyttäytyy tapahtumana, joka lisäsi kaivoksen haasteita vesien hallinnassa ja rasitti sen voimavaroja entisestään.

Tapahtumista kertominen edellä esitetyllä tavalla luo kuvan, että vesienhallintaan ei olisi voinut varautua niin, että vesien karkaaminen olisi voitu estää. Kaivoksen vesienhallintaa kuvataan vaativaksi työksi ja sen resurssit ympäristö-ongelmien ehkäisyyn näyttäytyvät rajallisina luonnonvoimien edessä. Aineistossa vesitaseen ongelmien kuvaus alkaa siitä, kun sateet alkavat aiheuttaa haasteita kaivokselle. Tällainen rajausta sulkee pois tapahtumat, jotka ovat johtaneet tilanteeseen, jossa sadevesi muodostaa ongelman kaivokselle. Yrityksen oman toiminnan merkitystä suhteessa ongelmien syntyyn ei käsitellä, kun kaivoksen rooli ongelmia edeltäneeltä ajalta rajautuu pois. Yksi vaihtoehtoinen tapa kuvata yrityksen kohtaamia ongelmia vesitaseen hallinnassa olisi avata yrityksen ja sen johdon toimia ennen sadeveden ja kipsisakka-altaan vuodon muodostamaa uhkaa kaivoksen toiminnalle.

Näkökulma, joka korostaa kaivoksen joutumista toimimaan poikkeuksellisissa olosuhteissa, poistaa Talvivaaran vastuuta tapahtuneista ympäristövahingoista ja malmin tuotannon keskeyttämisestä. Uhidiskurssi korostaa luonnonvoimien aiheuttamien ongelmien mittasuhteita ja esittää yrityksen vaikutusmahdollisuudet pieninä ja rajallisina. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna yritys asemoituu voimattomaksi uhriksi tapahtumien kulussa. Valittu näkökulma mahdollistaa sen, että Talvivaaran voi sanoa olleen olosuhteiden uhri eikä se tahallisesti tai piittaamattomuuttaan aiheuttanut ympäristöongelmia. Seuraava ote on johdannon jälkeisestä ”ympäristövastuu” osuudesta, jonka pääotsikko on ”*Vesien hallitsema vuosi*”.

Ote 4

Poikkeuksellisen suuret sateet, jotka tekivät vesitaseen hallinnasta entistä haasteellisempaa, sekä marraskuussa tapahtunut kipsisakka-altaan vuoto muuttivat kuitenkin loppuvuonna ympäristövastuutyömme myönteisen kehityssuunnan. Jouduimme vuoden aikana varastoimaan kaivosalueelle yhteensä noin 6–7 miljoonaa kuutiota sade- ja kipsisakka-allasvettä, minkä takia jouduimme keskeyttämään malmin tuotannon. s.34

Ote 4 on jatkoa otteiden 1-3 mukaiselle uhriaseman kuvaukselle. Yrityksen uhriasemaa kuvastaa otteen ilmaisu, joka jälleen viittaa sateiden rooliin haasteiden aiheuttajana: ”*Poikkeuksellisen suuret sateet, jotka tekivät vesitaseen hallinnasta entistä haasteellisempaa,(...)*”. Ilmaukset ”*Jouduimme vuoden aikana varastoimaan*” ja ”*minkä takia jouduimme*” kuvastavat pakon sanelemaa toimintaa ja korostavat yrityksen uhriasemaa tapahtumien kulussa. Kaivos oli ikään kuin selviytymistilassa, jossa se alkoi toimia pakon sanelemana joutuen muun muassa varastoimaan vettä kaivosalueelle suunnitelmien vastaisesti.

Diskurssianalyysissä keskeistä on tarkastella kielenkäytön funktioita eli mitä kielenkäyttäjät tulee tehneeksi puheellaan tai mahdollistavan puheellaan (Suoninen 1993, 56). Otteiden 1-4 kautta tulee esiin se, millainen näkökulma korostuu, kun ympäristöongelmia koskevat selonteot rakentuvat uhidiskurssiin nojaten. Uhrin asema on vastuullisuuden kannalta tarkasteltuna ristiriidattomampi kuin esimerkiksi häikäilemättömän tai piittaamattoman toimijan asemat, joihin yritys ja sen johto voivat mahdollisesti joltakin toiselta kannalta tarkasteltuna joutua. Uhrin asema on enemmän ymmärrystä herättävä, ja asemoituminen uhriksi vähentää vastuuta tapahtumien kulusta ja seurauksista. Tulkintani mukaan Uhidiskurssin funktio on osoittaa ympäristö-ongelmien synnyn syyksi yllättävät luonnonolosuhteet ja itsestään syntynyt kipsisakka-altaan vuoto sekä poistaa tai vähentää yrityksen ja sen johdon vastuuta aiheutuneista ympäristöhaitoista. Uhidiskurssin näkökulmasta kipsisakka-altaan vuoto on vahinko, johon ei yrityksen johdon puolesta voitu vaikuttaa. Samoin sadeveden kerääntyminen kaivosalueelle vaikuttaa yllättävältä ja täysin poikkeavalta

tapahtumalta. Tilanteen myöntäminen vahingoksi torjuu syytöksiä ympäristövastuun merkityksen aliarvioimisesta tai vastuun laiminlyönnistä.

Poikkeuksellisuus: Ennen ja jälkeen

Vesienhallinnan haasteellisesta ajanjaksosta rakentuu raportissa kuva poikkeuksellisena ja epäonnisena välivaiheena muuten ympäristövastuullisesti toteutetussa yritystoiminnassa.

Tämä näkyy siinä, miten onnettomuutta kuvattaessa korostetaan sen poikkeusluonnetta kaivoksen normaalista toiminnasta. Kestävän kehityksen kannalta haitallisten toimien poikkeusluonne korostuu siinä, miten vuoden 2012 ympäristövastuutyö jakaantuu aikaan ennen vuotta ja vuoden jälkeen. Ote 5 on ”Johdanto” osuuden jälkeisestä ”Haasteista on opittava” kirjoituksesta.

Ote 5

Vuosi 2012 oli Talvivaaran kestävän kehityksen kannalta kaksijakoinen. Alkuvuodesta etenimme hyvää vauhtia kohti ympäristötavoitteitamme, paransimme vastuullisuusviestintäämme, otimme käyttöön uusia sidosryhmäyhteistyön muotoja ja panostimme merkittävästi henkilöstöjohtamiseen. Hyvin alkanut työ kestävän kehityksen eri osa-alueilla kuitenkin hidastui kipsisakka-altaan laajamittaisen vuoden takia. Teimme useita toimenpiteitä myös työturvallisuuden parantamiseksi, mutta työntekijän menehtyminen tapaturmaisesti kannusti meitä raskaalla tavalla kehittämään edelleen turvallisuuskulttuuriamme. Vaikeuksien jälkeen aiomme tehdä entistäkin suunnitelmallisemmin töitä tullaksemme kestävän kehityksen edelläkävijäksi. s.24

Otteessa on aiheena Talvivaaran kestävän kehityksen työ vuonna 2012. Ote alkaa toteamuksella kaksijakoisesta kehityksestä, joka tarkoittaa ajanjaksollista jakoa alkuvuoteen ja aikaan kipsisakka-altaan vuoden jälkeen. Otteen kuvauksessa vuoden 2012 kestävän kehityksen suunnasta tulee esiin selvä ajanjaksollinen jako myönteiseen ja kielteiseen. Otteessa kuvataan alkuvuoden hyvää kehitystä, jolloin edettiin yrityksen kestävän kehityksen tavoitteita kohti. Etenemistä eri osa-alueilla kuvataan positiivisesti latautuneilla ilmauksilla kuten ”etenimme hyvää vauhtia”, ”paransimme vastuullisuusviestintäämme” ja ”panostimme merkittävästi henkilöstöjohtamiseen”. Otteessa kuvattu hyvin alkanut työ kuitenkin koki kolauksen kipsisakka-altaan vuoden vuoksi ”Hyvin alkanut työ kestävän kehityksen eri osa-alueilla kuitenkin hidastui kipsisakka-altaan laajamittaisen vuoden takia.” Sen lisäksi että, kipsisakka-altaan vuoto osoitetaan syyksi kestävän kehityksen työn hidastumiseen, sen myös kerrotaan aloittaneen kielteisen ajanjakson kestävän kehityksen toiminnassa.

Raportti sisältää haastattelumuodossa esitettyjä osuuksia, joissa Talvivaaran edustaja vastaa hänelle esitettyihin kysymyksiin tietystä aiheesta. Nämä osuudet on nimetty case-haastatteluiksi.

Ote 6 on case-haastattelusta, jossa haastateltavana on Talvivaaran vesienhallinnan johtaja Jari Voutilainen. Otteen 5 kaltainen aikajaottelu näkyy myös Voutilaisen vastauksessa hänen kertoessaan ajatuksistaan marraskuisesta kipsisakka-altaan vuodosta.

Ote 6

Mitä ajattelet vuodosta näin jälkikäteen?

Ennen vuotoa etenimme hyvään suuntaan tuotannossa ja vesistökuormituksen pienentämisessä, mutta kipsisakka-altaan vuoto toi tilanteeseen todella valitettavan ja dramaattisen käänteen. On selvää, ettei tällaista olisi saanut tapahtua. Onneksi on toistaiseksi näyttänyt siltä, että tapauksen vaikutus ympäristöön ja luontoon on rajallinen kaivospiirin ulkopuolella ja esimerkiksi vesistöjen metallipitoisuudet on saatu pidettyä hallinnassa. Lisäksi meillä on nyt hyvin selkeä suunnitelma siitä, miten vesien käsittelyä, vesitasetta ja vesipäästöjen ympäristövaikutuksia lähdetään parantamaan. s.45

Kun Voutilainen viittaa aikaan ennen vuotoa, hän kertoo hyvään suuntaan edenneestä kaivostoiminnasta ja edistyksestä ympäristönsuojelussa: ”**Ennen vuotoa etenimme hyvään suuntaan tuotannossa ja vesistökuormituksen pienentämisessä...**”. Myönteiseen kehitykseen tuli kuitenkin muutos, jonka syyksi Voutilainen kertoo kipsisakka-altaan vuodon: ”...mutta **kipsisakka-altaan vuoto toi tilanteeseen todella valitettavan ja dramaattisen käänteen.**” Voutilaisen vastauksesta kuvastuu otteessa 5 kuvattu ajanjaksollinen jako vuoden 2012 kestävän kehityksen työssä.

Kaivoksen toiminta ennen vuotoa näyttäytyy ”normaalina” kaivoksen toimintana, jossa näkyy ympäristön kannalta kestävä kehitys. Onnettomuus ja sen seuraukset ympäristöön rajautuvat pois siitä, mikä kuvataan ”normaaliksi” kaivoksen toiminnaksi. Ympäristön parannusohjelma kulki suunnitelmien mukaan jopa etuajassa (ote 5) ja monia kehitysaskelia oli pystytty ottamaan, kunnes poikkeusolosuhteet ja kipsisakka-altaan vuoto käänsivät kehityssuunnan ja asettivat kaivoksen haasteiden eteen. Otteista 5 ja 6 luettavissa oleva jako hyvin etenevään ympäristötyöhön ennen vuotoa ja vuodon jälkeiseen aikaan korostaa kaivoksen siirtymistä normaalitilasta poikkeustilaan. Tulkintani mukaan kuvauksella poikkeustilanteesta käsitellään ristiriitaa, jonka aiheutuneet ympäristövahingot luovat yrityksen vastuullisuuskuvalle. Rakentamalla kuvaus, jossa epäonnistuminen ympäristönsuojelussa eristetään poikkeustilanteeksi yrityksen toiminnasta on hyväksi kaivoksen vastuullisuuskuvalle. Kyseessä oleva rinnastaminen on retorinen keino, joka rakentaa

vertailuasetelman, jossa kaivoksen ”normaali” toiminta kuvastuu kestäväen kehityksen mukaiseksi, ja ympäristölle haitallinen toiminta eristetään ”normaalista” pois.

Seuraava pitkäkö ote on ”Johdanto” osuuden jälkeiseltä sivulta 34, josta alkaa kestäväen kehitystä koskeva ympäristövastuuosuus. Oteessa tuodaan esiin Talvivaaran ympäristövastuutyötä vuonna 2012 ja alkuvuonna 2013 sekä tulevaisuuden näkymiä vuodelle 2013.

Ote 7

Alkuvuodesta 2012 teimme tuloksellisesti töitä Talvivaaran ympäristön parannusohjelmassa määriteltyjen tavoitteiden eteen. Osana parannusohjelmaa investoimme uuteen ympäristötekniikkaan metallien talteenoton poistoveden laadun parantamiseksi sekä hajupäästöjen ja kaivostoiminnan aiheuttaman pölyämisen vähentämiseksi. Nostimme prosessivesien kierrätysastetta ja onnistuimme vähentämään vesistöön laskettavien puhdistettujen prosessivesien natrium-, mangaani- ja sulfaattipitoisuuksia sekä pienentämään merkittävästi malminkäsittelyn pölyämistä ja rikkivety päästöjämme. Kehityssuunta oli hyvä ja etenimme etujassa kohti päästöille asettamiemme tavoitteita.

Poikkeuksellisen suuret sateet, jotka tekivät vesitaseen hallinnasta entistä haasteellisempaa, sekä marraskuussa tapahtunut kipsisakka-altaan vuoto muuttivat kuitenkin loppuvuonna ympäristövastuutyömme myönteisen kehityssuunnan. Jouduimme vuoden aikana varastoimaan kaivosalueelle yhteensä noin 6–7 miljoonaa kuutiota sade- ja kipsisakka-allasvettä, minkä takia jouduimme keskeyttämään malmin tuotannon.

Tarkastelimme onnettomuuden jälkeen kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja kaivokselle varastoitujen vesien puhdistamiseksi ja normaalitilaan pääsemiseksi. Selvitysten perusteella teimme johtopäätöksen, että riskitason pienentämiseksi on välttämätöntä puhdistaa ja johtaa vesistöön kaivosalueelle kertyneitä ylimääräisiä vesiä. Siksi haimme helmikuussa 2013 Kainuun ELY-keskukselta poikkeuslupaa 3,8 miljoonan kuution ylimääräisten vesien puhdistukseen ja johtamiseksi luontoon. Ylimääräisten vesien johtamisen jälkeen voimme jälleen käynnistää malmin tuotannon kesällä 2013, parantaa vesitasettamme sekä jatkaa prosessien ja ympäristötekniikan kehittämistä tasolle, joka ylittää reilusti alan minimitason. Seuraamme kevään 2013 aikana tehostetusti kipsisakka-altaan vuoden ympäristövaikutuksia ja puhdistamme Lumijoen yläosalla suoalueen, jolle rakensimme vuoden aikana pintavalutuskentän vuotoveden sisältämien metallien saostamiseksi. s.34

Ote alkaa kuvauksella Talvivaaran ympäristön parannusohjelman saavutuksista ja etenemisestä alkuvuodesta 2012. Parannusohjelmasta tuodaan esiin ympäristötekniikkaan tehdyt investoinnit, joiden avulla on parannettu muun muassa poistovesien laatua, vähennetty hajupäästöjä ja pölyämistä:” *Alkuvuodesta 2012 teimme tuloksellisesti töitä Talvivaaran ympäristön parannusohjelmassa määriteltyjen tavoitteiden eteen. Osana parannusohjelmaa investoimme uuteen ympäristötekniikkaan metallien talteenoton poistoveden laadun parantamiseksi sekä hajupäästöjen ja kaivostoiminnan aiheuttaman pölyämisen vähentämiseksi.*” Onnistumisten

kuvausten kautta osoitetaan parannusohjelman kehityssuunnan olleen hyvä ja parannukset selvästi havaittavissa: *”Nostimme **prosessivesien kierrätysastetta ja onnistuimme vähentämään vesistöön laskettavien puhdistettujen prosessivesien natrium-, mangaani- ja sulfaattipitoisuuksia sekä pienentämään merkittävästi malminkäsittelyn pölyämistä ja rikkivety päästöjä. Kehityssuunta oli hyvä ja etenimme etuajassa kohti päästöille asettamiamme tavoitteita.**”* Etenemisen kerrotaan tapahtuneen aikataulussa edellä, mikä kuvaa kaivoksen panostamista ympäristövastuutyöhön, koska vähemmälläkin panostamisella olisi pysytty asetetuissa tavoitteissa, mutta pelkästään tähän ei kerrotun mukaan tyydytty. Näin kuvattuna ympäristövastuutyö ei näyttäydy pelkkänä välttämättömänä rasitteena, vaan siinä saadaan näkymään Talvivaaran vapaaehtoisuus ja sitoutuminen.

Onnistumisten jaksoa seuraa kuitenkin parannusohjelman tavoitteiden kannalta heikompi jakso, jonka aikana ympäristövastuutyön myönteisen kehityssuunnan kuvataan muuttuneen: *”**Poikkeuksellisen suuret sateet, jotka tekivät vesitaseen hallinnasta entistä haasteellisempää, sekä marraskuussa tapahtunut kipsisakka-altaan vuoto muuttivat kuitenkin loppuvuonna ympäristövastuutyömme myönteisen kehityssuunnan.**”* Sateet ja vuoto esitetään syyksi myönteisen suunnan saaneen ympäristövastuutyön muuttumiseen. Sateita kuvataan jälleen poikkeuksellisiksi, mikä korostaa niiden ennakoimattomuutta. Kuvaus ennakoimattomuudesta tuottaa vaikutelman tilanteesta, johon ei ole mahdollisuutta varautua. Vesitaseen hallinnan kuvataan muuttuneen entistä haasteellisemmaksi, mikä antaa ymmärtää vesitaseen hallinnan olevan ilman poikkeuksellisiakin sateita haasteellista.

Ote jatkuu kuvauksella onnettomuuden syiden seurauksista kaivoksen toiminnalle: *”**Jouduimme vuoden aikana varastoimaan kaivosalueelle yhteensä noin 6–7 miljoonaa kuutiota sade- ja kipsisakka-allasvettä, minkä takia jouduimme keskeyttämään malmin tuotannon. Tarkastelimme onnettomuuden jälkeen kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja kaivokselle varastoitujen vesien puhdistamiseksi ja normaalitilaan pääsemiseksi. Selvitysten perusteella teimme johtopäätöksen, että riskitason pienentämiseksi on välttämätöntä puhdistaa ja johtaa vesistöön kaivosalueelle kertyneitä ylimääräisiä vesiä. Siksi haimme helmikuussa 2013 Kainuun ELY-keskukselta poikkeuslupaa 3,8 miljoonan kuution ylimääräisten vesien puhdistukseen ja johtamiseksi luontoon.**”* Kaivos varastoi vettä kaivosalueelle ja keskeytti malmin tuotantonsa. Toimintaa kuvataan verbillä ”joutua”, mikä viittaa pakonsanelemaan ja vaihtoehdottomaan toimintaan ja kuvastuu näin kaivokselle epämiellyttäväksi ja vastentahtoiseksi toiminnaksi. Vesien varastoinnin ja malmin tuotannon lopettamisen jälkeen kaivos haki poikkeuslupaa, jolla sen oli tarkoitus selvittää

ylimääräisten vesien ongelman. Poikkeusluvan hakemiseen päätyminen kuvataan perusteelliseksi prosessiksi, jonka aikana yritys arvioi ”*kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja*”. Tällainen ääri-ilmaisu retorisenä keinona vahvistaa kuvaa pakonsanelemasta toiminnasta, kun kaivos juoksutti vesiä luontoon. Kun lukijalle kerrotaan, että mitään vaihtoehtoa ei jätetty arvioinnin ulkopuolelle syntyy kuva perusteellisesta ja aukottomasta arviointiprosessista. Retorisenä keinona se korostaa yrityksen tinkimätöntä suhtautumista parhaan ja kestäväen ratkaisun löytämiseen. Kaivoksen toiminnan normaalitila kuvataan poikkeuslupatoimien tavoitteeksi. Näin kuvaamalla syntyy selvä ero ongelmien aikaisten toimien ja kaivoksen normaalitoiminnan välille. Nimitys ”*poikkeuslupa*” korostaa kuvaa poikkeuksellisesta toiminnasta. Ote jatkuu katsauksella kaivoksen tulevaan toimintaan: ”*Ylimääräisten vesien johtamisen jälkeen voimme jälleen käynnistää malmin tuotannon kesällä 2013, parantaa vesitasettamme sekä jatkaa prosessien ja ympäristötekniikan kehittämistä tasolle, joka ylittää reilusti alan minimitason.*” Kuvauksen mukaan ylimääräisten vesien johtamisen jälkeen kaivos pystyy parantamaan toimintansa ongelmakohtaa eli vesitasettaan ja palautumaan normaaliksi kuvattuun tilaansa ja jatkamaan ympäristövastuutyötänsä, jonka annetaan ymmärtää olevan esimerkillistä alallaan.

Otteessa 7 on kuvattu Talvivaaran ympäristövastuutoimintaa vuonna 2012 ja arvioitu tulevaa toimintaa vuoden 2013 kesälle asti. Tämä on aikajakso, jonka sisälle rakentuu kertomus sisältäen syitä ja seurauksia, jotka ovat mielenkiintoisia yritys vastuun kannalta. Alkuvuosi kuvataan menestyksekkääksi ympäristövastuun osalta. Yrityksen ympäristövastuutyötä leimaa myönteinen kehityskulku. Alkuvuodesta kaivos teki useita investointeja ympäristötekniikkaan, kehityssuunta oli hyvä ja tavoitteita kohti edettiin etujassa. Etujassa kulkeminen osoittaa yrityksen vapaaehtoisuutta ja sitoutumista ympäristövastuuseen. Kehityksessä tapahtui notkahdus, jonka syyksi ilmaistaan selvästi luonnon olosuhteet, joiden seurausta on myös kipsisakka-altaan vuoto. Nämä ovat myönteisen kehityssuunnan katkaisevia syitä. Syiden seurauksena kaivos joutuu tekemään ympäristövastuun kannalta haitallisia tekoja eli varastoimaan vesiä kaivosalueelle ja juoksuttamaan vesiä luontoon vesitaseen palauttamiseksi. Vesitaseen palauttamisen kerrotaan olevan tärkeää lisävahinkojen välttämiseksi. Seurauksiin kuuluu myös taloudellisen vastuun kannalta haitallinen tuotannon keskeyttäminen.

Kaivoksen kuvataan tavallaan joutuneen selviytymistilaan, jossa se pyrki selviytymään tavoitteenaan palauttaa toimintansa normaaliksi ja näin myös kestäväksi ympäristön kannalta. Kaivoksen normaalitilaa kuvataan otteen 7 alussa ja lopussa ja siihen liitetään menestyminen, prosessien ja ympäristötekniikan kehittäminen ja yrityksen tavoitteiden mukainen ympäristövastuutyö, jonka

väitetään olevan esimerkillistä alallaan. Ympäristötyön kuvaaminen esimerkilliseksi antaa kuvan, että ympäristötyössä ollaan onnistuttu. Määrittämällä ympäristötyö esimerkilliseksi väitetään samalla yrityksen itse kykenevän asettaa itse ympäristövastuulleen tarvittavat tavoitteet. Näin yritysvastuu kuvastuu asiaksi, jonka yritys voi itse itselleen määrittää. Esimerkillisesti toteutettu ympäristötyö osoittaa yrityksen johdon kykyä asettaa itse itselleen tarvittavia vaatimuksia. Esimerkilliseen ympäristötyöhön ei ole tarve puuttua ulkoapäin. Tällainen kuvaustapa häivyttää vaihtoehtoisia yrityksen ulkopuolelta tulevia tapoja määrittää vastuuta. Talvivaaran johdon määrittäessä itse itselleen kestävä kehityksen tavoitteita esittää se itsensä kykenevänä ja esimerkillisenä toimijana. Tällainen asemoituminen on kuitenkin ristiriidassa siihen nähden, miten yrityksen johto asemoituu uhriksi selittäessään syntyneitä ympäristöhaittoja.

Uhidiskurssin näkökulmasta vesienhallintaongelmat ovat normaalista toiminnasta poikkeavia, luonnosta johtuvia poikkeusolosuhteiden aiheuttamia epäonnisia vahinkoja. Otteiden kautta kuvastuu se, miten ongelmien voi valitusta näkökulmasta nähdä olleen yksittäistapauksia menestyksekkäässä tarinassa ja poikkeuksia yrityksen normaalista toiminnasta. Kun yritysvastuun kannalta ongelmalliset toimintatavat esitetään poikkeustilanteina, syntyy yritysvastuupuheessa kontrastipari ”normaalitila” ja ”kriisitila”, joita verrataan toisiinsa. Tällainen näkökulma kaivostoiminnan ongelmien syntyyn selittää tapahtumia Talvivaaran johdon kannalta edullisesti ja poistaa yrityksen vastuuta seurauksista. Ongelmien syntysyyt nähdään sellaisina, että niihin ei voitu vaikuttaa, mikä poistaa yrityksen vastuuta niistä.

6.2 Oppimisdiskurssi

Toisen aineistosta jäsentämäni vastuullisuutta merkityksellistävän diskurssin nimesin Oppimisdiskurssiksi. Tämän diskurssin näkökulmasta tarkasteltuna kaivoksen vaikeat ajat ympäristövastuutyössä näyttävät oppimisprosessina yritykselle ja sen johdolle. Tapahtumien kuvaaminen oppimisprosessina luo oman merkityksensä ympäristövastuutyölle. Seuraavaksi tarkastelen sitä, millainen kuva syntyy Talvivaaran ympäristövastuutyöstä Oppimisdiskurssin kautta tarkasteltuna.

Haastattelussa sivulla 44 otsikolla ”Kipsisakka-altaan vuoto ja tulevaisuuden suunta” kunnossapitojohtaja Mikko Korteniemi vastaa hänelle esitettyihin kysymyksiin koskien marraskuista

kipsisakka-altaan vuotoa. Seuraavassa otteessa hän kuvaa kipsisakka-altaan vuotoa oppimisprosessina kaivokselle.

Ote 8

Miten pyritte huolehtimaan siitä, että tällaista ei enää tapahtuisi?

Haluamme oppia tästä tapahtumasta mahdollisimman paljon. Hyödynnämme tässä parasta mahdollista tieto-taitoa. Vuodon taustalla oli se haastava tilanne, että kaivos oli täynnä vettä, mutta toivon, että asiantuntijoiden selvitysten perusteella pystymme edelleen syventämään ymmärrystämme siitä, mitä on tehtävä toisin, jotta tällaiselta vältytään. s.44 Mikko Korteniemi, Kunnossapitojohtaja

Vastauksen mukaan Korteniemi näkee vuodon yritykselle oppimismahdollisuutena, josta tulee ottaa kaikki hyöty irti: ”*Haluamme oppia tästä tapahtumasta mahdollisimman paljon.*” Ilmaus on linjassa puheeseen, jossa vuotoa merkityksellistetään yllätykselliseksi tapahtumaksi, johon ei ennakolta ollut kykyä varautua. Tapahtuma on Korteniemen mukaan tuonut esiin asioita, joihin voi paneutua hyödyntäen ”*parasta mahdollista tieto-taitoa*”. Näin tapahtumia pyritään oppimismielessä tarkastelemaan ja kehittämään yrityksen toimintaa. Korteniemen mukaan asiantuntijoiden avulla tilanne pystytään purkamaan niin, että yrityksen ymmärrys lisääntyy, jotta jatkossa ei jouduta kohtaamaan samanlaisia haasteita: ”*mutta toivon, että asiantuntijoiden selvitysten perusteella pystymme edelleen syventämään ymmärrystämme siitä, mitä on tehtävä toisin, jotta tällaiselta vältytään.*” Vuodon syyhyn viitatessa Korteniemi ottaa esiin kaivoksen poikkeukselliset toimintaolosuhteet: ”*Vuodon taustalla oli se haastava tilanne, että kaivos oli täynnä vettä*”. Kuvaus on vahva ja painottaa yrityksen joutumista toivottomaan tilanteeseen. Retorisena tehokeinona kuvaus toimii samanaikaisesti sekä ääri-ilmaisuna että vertauskuvana korostaen tilanteen vakavuutta. (Jokinen 1999b, 148-152). Valittu kuvaus luo vakuuttavuutta selonteolle. Veden vallassa olevan kaivoksen voi ymmärtää joutuvan selviytymistilaan, jolloin sen toiminnan vaihtoehdot rajautuvat. Tällöin rakentuu kuvaus tilanteesta, jossa yritys joutuu valitsemaan kestäväen kehityksen kannalta huonoja vaihtoehtoja kuten otteessa 2 mainittu kipsisakka-allas- ja sadeveden varastoiminen kaivosalueelle. Näin muodostuu kestäväen kehityksen vastaisille toimille selonteko, jossa vedotaan siihen, että kaivos joutui toimimaan pakon sanelemana. Näin tarkasteltuna selonteko sisältää ymmärrettävän syyn kestäväen kehityksen vastaisille toimille. Esimerkiksi vaihtoehtoinen kuvaus ”Vuodon taustalla oli se haastava tilanne, että kaivoksessa oli ylimääräistä vettä” ei toisi kuvaukseen toivottomuuden tuntua eikä nostaisi esiin toiminnan vaihtoehtojen rajautumista. Samalla kestäväen kehityksen kannalta haitallinen toiminta ei näyttäisi yhtä ymmärrettävältä kuin alkuperäisen ilmauksen kehystämänä, jolloin toiminnan syyksi osoitetaan pakko.

Ote 9 on osiosta ”Ympäristövastuu” otsikon ”Vesien hallitsema vuosi” alta ja ote 10 Hallituksen puheenjohtajan Tapani Järvisen tekstistä ”Kestävän kehityksen oppivuosi”.

Ote 9

Pyrimme oppimaan mahdollisimman paljon kuluneen vuoden tapahtumista ja varmistamaan, että meillä on tulevaisuudessa paremmat edellytykset vesien hallintaan ja varastointiin myös erityisen sateisina ajanjaksoina. Teemme parhaamme tavoitteemme saavuttamiseksi ja hyödynnämme tässä työssä myös parhaita ulkopuolisia osaajia. s.35

Ote 10

Vesitaseen kriittisyys Talvivaaran koko prosessin hallinnan kannalta onkin nyt ymmärretty rankimman kautta. s.25 Tapani Järvinen, Hallituksen puheenjohtaja

Otteen 9 alussa kaivoksen vesiongelmat kuvataan oppimisprosessiksi: ”*Pyrimme oppimaan mahdollisimman paljon kuluneen vuoden tapahtumista*”. Tapahtumien näkeminen oppimisprosessina tuo niihin jotain hyvää, koska niiden kautta yritys pystyy parantamaan kykyään vesien hallinnassa: ”*tulevaisuudessa paremmat edellytykset vesien hallintaan ja varastointiin myös erityisen sateisina ajanjaksoina*”. Otteessa vesien hallinnan haasteiden syyksi nousevat jälleen poikkeukselliset olosuhteet, kun viitataan erityisen sateisiin ajanjaksoihin.

Otteessa 10 Järvinen kuvaa kaivoksen oppineen läpikäymistään haasteista. Järvisen käyttämä vahva ilmaisu ”*ymmärretty rankimman kautta*” viittaa perusteellisesti läpikäytyyn oppimisprosessiin. Samalla ilmaisu viittaa jossain määrin epäoikeudenmukaisuuteen. Tulkitsen kuvauksen siten, että Järvisen mielestä yritys on joutunut oppimaan asioita tavalla, joka oli rankempi kuin olisi ollut tarpeellista. Kuvaus haastaa pohtimaan asioiden oikeudenmukaisuutta. Järvisen esittämästä näkökulmasta katsottuna Talvivaaran kohtaamat tapahtumat ovat olleet epäoikeudenmukaisia. Näin Järvinen korostaa Talvivaaran johdon syyttömyyttä ongelmien syntyyn. Epäoikeudenmukaisuuden kokeminen liittyy vahvasti uhrin asemaan. Vesitaseen hallinnan merkitys Järvisen kertomana näyttäytyy asiana, joka tuli ymmärtää epäonnistumisen kautta, mutta tämä olisi voinut käydä helpomminkin. Samalla Järvinen esittää johdon ymmärtäneen vasta ongelmien tultua esiin, että vesitaseen hallinnalla on merkitystä kaivoksen prosessien hallinnassa kokonaisuudessaan. Järvinen esittää asian niin, että ikään kuin vesien hallintaa kaivosalueella ei olisi ymmärretty ottaa tarpeeksi huomioon. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että toisaalla Talvivaara esittää itsensä kaivosteollisuuden asiantuntijana. Järvinen esiintyy hyvin nöyränä, mikä varmasti helpottaa viestin esittämistä sellaiselle yleisölle, joka syylistää yrityksen johtoa ympäristövastuun laiminlyönnistä.

Oppiminen kuvastuu otteiden 8-10 kautta prosessiksi, jonka kautta Talvivaaran riskien hallinta uudistuu paremmaksi. Vesien hallintaan otetaan uudelleen muotoutunut lähestymistapa, joka estää tulevaisuudessa samankaltaisten ongelmien syntymisen. Keskeistä oppimista kuvaavissa selonteoissa on vahva vaikutelma oivalluksesta, jonka Talvivaaran johto on kokenut. Poikkeukselliset luonnonolosuhteet ja kipsisakka-altaan vuoto toivat esiin jotain, jota johto ei olisi ilman näitä pystynyt havaitsemaan. Tällaisesta näkökulmasta tarkasteltuna vesitaseen ongelmat näyttävät inhimilliseltä epäonnistumiselta. Inhimillisyyteen kuuluvat virheet ovat toisinaan väistämättömiä eikä niitä pystytä varautumallakaan estämään. Epäonnistumisen ja siitä selviämisen voi nähdä kuuluvan kehittymiseen ja eteenpäin menemiseen. Näin nähtynä epäonnistuminen ei ole vastuutonta toimintaa, vaan osa yrityksen kehitysprosessia. Kuvauksista syntyy vaikutelma, että alkuvaiheessa oleva yritys voi kohdata yllättäviä haasteita, joilla toisinaan on vakavatkin seuraukset. Yllättävä onnettomuus ei ole vastuutonta, mutta vastuutonta olisi olla ottamatta epäonnistumisista opiksi ja samankaltaisten epäonnistumisten toistaminen uudelleen. Siksi virheistä oppimisen voi nähdä vastuulliseksi toiminnaksi. Oppimiskurssin kautta tarkasteltuna vaikeiden aikojen kautta on saavutettu parempi nykytila ja vahvistunut yritys. Oppimiskurssiksi nimeämäni vastuullisuuden merkityksellistämiskokonaisuus korostaa Talvivaaran ja sen johdon kykyä ottaa opiksi ja uudistua. Oppimiskurssiin nojaavien selontekojen funktio on nähdäkseni yrityksen esittäminen vastuullisuuden kannalta suotuisassa valossa ja Talvivaaran esittäminen uudistuneena yrityksenä, joka on sitoutunut vesienhallintaan aiempaa viisaampana.

Raportin mukaan vuonna 2012 Talvivaaran toiminnan ympäristövaikutukset olivat merkittäviä erityisesti marraskuisen kipsisakka-altaan vuodon jälkeen. Tarkasteltaessa sitä, millaiseksi Talvivaaran toiminta kuvataan vuodon jälkeen, voi havaita oppimiskurssin aktivoitumisen. Uhriskurssin näkökulmasta vesien hallinnan ongelmat ovat valitettavia tosiasioita, jotka on jouduttu kohtaamaan. Ongelmien kanssa painimiseen on liitetty epäoikeudenmukaisuuden ja toivottomuuden kuvauksia. Talvivaaran johdon mukaan poikkeuksellisiin luonnonolosuhteisiin ja kaivosvesien vuotoihin ei ollut mahdollista varautua riittäväällä tavalla. Yllättävistä olosuhteista ja vuodoista kuitenkin on raportin mukaan otettu opiksi. Välittömien korjaustoimenpiteiden jälkeen tapahtumia on kyetty tarkastelemaan parhaiden mahdollisten asiantuntijoiden avulla. Vesien hallintaan on panostettu entisestään. Yrityksen kuvataan uudistuneen, ja sen sanotaan jatkossa olevan valmiimpi kohtaamaan samankaltaiset ongelmat valmistautuneena, minkä tarkoituksena voi olla luottamuksen herättäminen. Tapahtumat ovat nähtävissä ”vaikeuksien kautta voittoon” kertomuksena. Haasteet vesien hallinnassa ovat kuvausten mukaan poikkeuksellisten olosuhteiden aiheuttama onnettomuus, josta Talvivaara uhrin asemassa kärsii, mutta selviytyy ponnistelujen kautta vahvempana. Vuodon

korjaajana ja haasteista oppijana Talvivaara on aktiivinen toimija, jolla on valta vastata seurauksista toisin kuin onnettomuuden ehkäisyssä, jossa se kertomansa mukaan joutui uhrin asemassa hallitsemattomien luonnonolosuhteiden armoille.

Ote 11 on Talvivaaran vesienhallinnan johtajan Jari Voutilaisen haastattelusta sivulta 45 osuudesta ”Ympäristövastuu”. Haastattelun aiheina ovat kipsisakka-altaan vuoto ja vuodon jälkeen vesien hallintaa parantamaan perustettu Saukko-projekti.

Ote 11

Muuttiko vuoto suhtautumistanne vesitaseen hallintaan?

Vesitaseen hallinta on aina ollut osa riskien hallintaamme, mutta jatkossa aiomme lähestyä aihetta vielä aiempaa kokonaisvaltaisemmin. Otamme vesiasiat ja vesitaseen hallinnan kiinteäksi osaksi pitkän tähtäimen tuotantosuunnitelmaamme ja pyrimme entistä paremmin varmistamaan, että prosessiorganisaatio ja operatiivinen johto tarkastelevat vesiasioita aina yhtenä kokonaisuutena, jossa kaikki prosessin osatekijät vaikuttavat kokonaisvesitaseeseen. s.45

Vastauksessa korostuu Talvivaaran pitkäaikainen riskien hallinnan kulttuuri, kun Voutilainen lähtee liikkeelle toteamalla vesitaseen hallinnan olleen aina osa Talvivaaran riskien hallintaa. Näin hän tulee alleviivanneeksi, että ongelmat vesitaseen hallinnassa eivät ole johtuneet valmistautumattomuudesta tai piittaamattomuudesta. Riskien hallinta vesitaseen osalta on ollut itsestään selvä osa yrityksen toimintaa jo aiemmin. Vuoden 2012 haasteet ovat kuitenkin osoittaneet tarpeen laajentaa lähestymistapaa riskien hallintaan ”*aiomme lähestyä aihetta vielä aiempaa kokonaisvaltaisemmin*”. Vastauksessaan Voutilainen ei sano yrityksen laiminlyöneen velvollisuuksiaan vaan parantavan toimiaan entisestään. Ilmaus ”*entistä paremmin*” alleviivaa yrityksen jo vastuullista suhtautumista vesiasioihin, mutta samalla osoittaa sen halun kehittyä asiassa. Ilmaus luo kuvaa, että jotain hyvää parannetaan entisestään. Voutilaisen vastaus rakentaa myös kuvaa Talvivaaran suhtautumisesta vesien hallinnan hoitoon tulevaisuudessa. ”*Otamme vesiasiat ja vesitaseen hallinnan kiinteäksi osaksi pitkän tähtäimen tuotantosuunnitelmaamme.*” Kuvaus, jossa jokin asia on kiinteä osa toista, osoittaa näiden kahden asian erottamattomuutta. Samalla puhe pitkätähtäimen suunnittelusta osoittaa jatkuvuutta tuotannon ja kestäväen kehityksen yhteen sovittamisessa.

Ote 12

Aiomme ottaa opiksi kuluneen vuoden tapahtumista ja pidämme tavoitetasomme edelleen korkeana ympäristön kannalta kestäväen kaivostoiminnan edistämässä. s.38

Myös otteen 12 kuvaus ”*pidämme tavoitetasomme edelleen korkeana*” vahvistaa kuvaa vastuullisesta toiminnasta, jota parannetaan entisestään. Kuvaamalla toimintaansa tällä tavoin yritys välttää antamasta itsestään kuvan kestävässä kehityksessä epäonnistuneena yrityksenä. Päinvastoin haasteet on jouduttu kohtaamaan ja tavoitteet on siitä huolimatta pidetty edelleen korkealla, mikä osoittaa yrityksen vahvuutta ja vakautta. Ote 13 on Hallituksen puheenjohtajan Tapani Järvisen tekstistä ”Kestävän kehityksen oppivuosi” sivulta 25. Kaivoksen vaikeuksia vesienhallinnassa hän kuvaa näin:
Ote 13

*On selvää, että **poikkeukselliset säät eivät enää riitä perusteluksi** allasvuotojen kaltaisille tapahtumille. Talvivaarassa on opittu, miten vesitasetta pystytään hallitsemaan erottelemalla sateet ja sulaneet lumet bioliuotukseen tarvittavista vesistä. Kaivokselle aiotaan myös ottaa käyttöön **uutta tekniikkaa** vesien kierrättämiseksi, ja **poikkeuksellisiin sääolosuhteisiin varaudutaan** muun muassa riittävin varoaltain. Pitkän tähtäimen vesitaseen hallintaa taas kehitetään allasvuodon jälkeen perustetussa Saukko-projektissa s.25*

Järvinen vetoaa aiemmille otteille tyypilliseen tapaan poikkeuksellisiin luonnonolosuhteisiin kaivosalueella tapahtuneiden vuotojen syynä: ”**poikkeukselliset säät eivät enää riitä perusteluksi**”. Samalla hän toteaa syyn olevan kelvoton jatkossa samankaltaisille tapahtumille. Näin hän puhuu kaivoksen kohtaamista haasteista oppimistilanteina, jotka ovat kehittäneet sen kykyä vesitaseen hallinnassa. Haasteista selviäminen on siis tehnyt yrityksestä kykenevämmän kohtaamaan tulevaisuuden haasteet, kun se pystyy jatkossa varautumaan paremmin: ”**poikkeuksellisiin sääolosuhteisiin varaudutaan** muun muassa riittävin varoaltain.”. Järvisen mukaan yrityksen ei pitäisi joutua enää samankaltaiseen tilanteeseen, koska se on pyrkinyt uudistamaan käytäntöjään ja hyödyntänyt eteensä tulleet haasteet. Järvinen tuo esiin uuden tekniikan merkityksen vesien kierrättämisessä: ”*Kaivokselle aiotaan myös ottaa käyttöön **uutta tekniikkaa** vesien kierrättämiseksi*”. Puhe uudesta tekniikasta tässä yhteydessä on retorinen keino kuvata kehitystä ja edistystä. Vanhaan tekniikkaan nojautuva vesien hallinta ei vaikuttaisi lukijasta samalla tavalla vakuuttavalta.

6.3 Selviytyjädiskurssi

Selviytyjädiskurssi on kolmas aineistosta jäsentämäni merkityksellistämisen tapa, joka rakentaa kuvaa Talvivaaran vastuullisuudesta. Selviytyjädiskurssin avulla aineistossa käsitellään yrityksen reagoimista vuotoon ja yrityksen vuodon jälkeisiä vahinkoja korjaavia toimia. Ensimmäiset Selviytyjädiskurssia havainnollistavat otteet ovat 23 ja 24. Näissä otteissa aiheena on yrityksen reagoiminen kaivosalueella tapahtuneisiin vuotoihin.

Ote 14

Kipsisakka-altaan vuoto

Havaitsimme kaivoksen kipsisakka-altaassa vuodon 4.11.2012. Keskeytimme metallitehtaan tuotannon heti vuotopäivänä ja keskityimme vuodon paikantamiseen ja tukkimiseen sekä ympäristövaikutusten torjuntaan. Vuodon seurauksena kaivosalueen turva-altaina toimiviin jälkikäsitteilyaltaisiin valui hapanta metalli- ja sulfaattipitoista vettä noin miljoona kuutiota. Kipsisakkaonnettomuuden alkuvaiheessa virtasi pohjoiselle vesien purkureiteille noin 20 000 kuutiota altaan vuotovettä. Onnettomuuden aikana jouduttiin juoksuttamaan vesien eteläisille purkureiteille noin 216 000 kuutiota happamia ja metallipitoisia vesiä. s.36

Ote 15

Lähdimme välittömästi vuodon havaitsemisen jälkeen etsimään tarkempaa vuotokohtaa altaan sisältä. Samalla pumppasimme ojaan valunutta vettä takaisin altaaseen ja ryhdyimme rakentamaan suojavallia, jolla pyrittiin estämään vuotovesien valuminen ympäristöön. s.44

Raportin mukaan vesimäärältään suurin vuoto eli kipsisakka-altaan vuoto havaittiin marraskuun 4. päivä. Oteessa 14 kuvataan Talvivaaran toimintaa kipsisakka-altaan vuodon havaitsemispäivänä: ”Keskeytimme metallitehtaan tuotannon heti vuotopäivänä ja keskityimme vuodon paikantamiseen ja tukkimiseen sekä ympäristövaikutusten torjuntaan”. Kuvauksen mukaan Talvivaara ryhtyi välittömiin toimenpiteisiin vuodon paikantamiseksi ja tyrehdyttämiseksi. Samoin oteessa 15 tuodaan esiin nopeutta, jolla toimenpiteet aloitettiin: ”Lähdimme välittömästi vuodon havaitsemisen jälkeen etsimään tarkempaa vuotokohtaa altaan sisältä.” Oteesta 14 käy ilmi, miten toimintaan ryhdyttiin resursseja säästelemättä ja tämä toiminta asetettiin ensisijaiseksi. Tuotannon keskeyttäminen osoittaa Talvivaaran asettamaa tärkeysjärjestystä tilanteessa. Ympäristövastuun kuvataan menevän taloudellisen vastuun edelle, kun vuodon paikantaminen ja ympäristövaikutusten torjuntatoimet asetettiin ensisijaisiksi ja tuotanto keskeytettiin näiden vuoksi. Ympäristövastuun esittäminen ensisijaiseksi tässä yhteydessä on retorinen valinta, koska vaihtoehtoisesti olisi voitu korostaa taloudellisen vastuun tärkeyttä. Tilanteessa, jossa kaivoksen alueella on tapahtunut kaivosprosessin kannalta merkittävä vuoto, myös taloudellisen vastuun toteuttaminen keskeytyy. Taloudellisen vastuun ensisijaisuutta ei kuitenkaan tässä yhteydessä ole valittu korostaa.

Oteessa 14 kipsisakka-altaan vuoto näyttäytyy syynä kaivosalueen ylimääräisiin vesiin: ” Vuodon seurauksena kaivosalueen turva-altaina toimiviin jälkikäsitteilyaltaisiin valui hapanta metalli- ja sulfaattipitoista vettä noin miljoona kuutiota ”. Vuodon takia valui vettä jälkikäsitteilyaltaisiin, mutta

vettä myös juoksutettiin kaivoksen alueella ja purkureiteille. Passiivimuotoinen ilmaisu ” **jouduttiin juoksuttamaan**” (14) etäännyttää yrityksen roolia tapahtumien kulussa. Ilmaus tuo myös esiin sitä, että päätös oli kaivokselle raskas. Vuoto näyttäytyy syynä vesiongelmille ja näin ollen myös syynä kaivoksen toiminnalle tilanteessa. Vuoto kuvataan syynä toiminnalle, jonka aikana ” **jouduttiin juoksuttamaan**” hapanta metalli- ja sulfaattipitoista vettä, mitä ilman onnettomuutta ei olisi tarvinnut tehdä. Vesien juoksuttaminen on näin kuvattuna pakon sanelemaa toimintaa.

Se, miten vuotoon reagoimista kuvataan, on keskeistä tarkasteltaessa kuvaa yrityksen vastuunkannosta. Vastuullisuuskuvan kannalta passiivinen odottaminen vuotojen havaitsemisen jälkeen olisi ongelmallista. Välitön reagoiminen ja vahinkoja ehkäisevien toimintojen aloittaminen vuotojen havaitsemisen jälkeen kuvaavat yrityksen halua vahinkojen ehkäisyyn ja toimintakykyä ylläpitävässä tilanteessa. Selviytyjädiskurssin merkityksellistämänä yrityksen rooli tapahtumien kulussa on aktiivinen vahinkojen estäjä ja korjaaja. Raportissa kuvataan Talvivaaran suhtautumista vuotoon myös välittömien toimien jälkeen. Raportissa kerrotaan Talvivaaran perustaneen vuodon jälkeen Saukko-projektin, jonka tarkoituksena on keskittyä kaivoksen vesienhallintaan.

Ote 16

***Järjestäydyimme heti kipsisakka-altaan vuodon tyrehdyttämisen jälkeen ja perustimme Saukko-projektin, jonka tehtävänä on löytää kestäviä ratkaisuja kaivoksen vesitaseen parantamiseksi ja vesistökuormituksen pienentämiseksi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.** s.34-35*

Ote 17

***Perustimme kipsisakka-allasvuodon jälkeen erillisen saukko-projektiryhmän, jonka tehtävänä on kehittää Talvivaaran vesitaseen hallintaa lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Koko kaivoksen vesienhallinnan pitkän tähtäimen suunnitelma on tavoitteena saada valmiiksi ennen kesää 2013. Pitkän tähtäimen vesienhallintasuunnitelma laaditaan siten, että kaivoksen vesitase ja vesienhallinta toimii myös poikkeuksellisissa olosuhteissa.** s.36*

Reagoiminen ympäristöhaittojen torjuntaan jatkuu siis vesienhallintaan keskittyvällä Saukko-projektilla. Kuvauksillaan vuodon jälkeisistä toimistaan yritys osoittaa reagoineensa välittömien toimien lisäksi pitkäjänteisellä sitoutumisella ongelmakohtiensa korjaamiseen (ote 16): ” **kaivoksen vesitaseen parantamiseksi ja vesistökuormituksen pienentämiseksi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä**”. Otteen 16 mukaan kaivos jatkoi aikailematonta toimintaansa vahinkojen korjaamisessa vuodon tyrehdyttämisen jälkeen ” **Järjestäydyimme heti kipsisakka-altaan vuodon tyrehdyttämisen jälkeen ja perustimme Saukko-projektin**”. Kuvaus pitkäjänteisestä sitoutumisesta kaivostoiminnan ongelmallisten kohtien parantamiseen on yrityksen kannalta hyödyllistä kestävä kehityksen osoittamisessa. Pelkkä välitön vuodon tyrehdyttäminen ja jälkien siivoaminen ei antaisi yhtä

vastuullisen toiminnan kuvaa kuin pitkän aikavälin sitoutuminen ilmenneiden ongelmakohtien korjaamiseen. Kuvaukset yrityksen reagoinnista ilmentävät halukkuutta toiminnan parantamiseen ja virheistä oppimiseen. Korjaavien toimien aloittamisen nopeuden lisäksi aineistossa tuodaan esiin korjaaviin toimiin asennoitumista ja sitä, miten paljon resursseja yritys panosti korjaaviin toimiin.

Ote 18

Kyettiinkö vuotoon reagoimaan mielestäsi riittävän nopeasti ja ammattimaisesti?

*Teimme alusta asti töitä vuodon paikallistamiseksi, tukkimiseksi ja vahinkojen minimoimiseksi **yötä päivää miehiä, voimia, kalustoa ja kustannuksia säästelemättä**. Käytimme hyväksemme **kaikkea mahdollista** sellaista omasta takaa ja talon ulkopuolelta löytyvää tietoa ja osaamista, josta katsoimme olevan hyötyä. Henkilöstömme teki **aivan valtavasti töitä ja todella tinkimättömällä asenteella**, kiitos siitä s.44*

Ote 19

*Vuodon havaitsemisen jälkeen alkoi **väsymätön vuotokohdan etsintä** ja ympäristövahinkojen ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet. s.44*

Ote 20

***Kovalla työllä ja resursseja säästelemättä** tilanne saatiin lopulta hallintaan ja suuri osa vuotovesistä pidettyä kaivosalueen sisällä. s.25*

Otteissa 18-20 korostuu se millä intensiteetillä ja panostuksella ympäristöhaittoja ryhdyttiin torjumaan: ”yötä päivää miehiä, voimia, kalustoa ja kustannuksia säästelemättä”, ”aivan valtavasti töitä”, ”todella tinkimättömällä asenteella”, ”Kovalla työllä ja resursseja säästelemättä”, ”väsymätön vuotokohdan etsintä”. Tapahtumia kuvaamaan valittujen ilmaisujen kautta piiryy kuva kaikkensa antaneesta yrityksestä, jonka panostamisesta ongelmien korjaamiseen ei pitäisi jäädä epäselvyyttä. Tulkitsen valitut ilmaukset niin, että niillä on tarkoitus tuoda esiin Talvivaaran asennoitumista vahinkojen korjaukseen ja tulevien estämiseen. Ilmaukset kuvaavat dramaattista selviytymistaistelua, josta Talvivaara on selviytynyt kovalla työllä ja periksiantamattomuudella. Kuvaukset vuodon paikantamisen ja tyrehtyttämisen aikaisesta työstä vahvistavat kuvaa yrityksen sitoutumisesta vahinkojen korjaamiseen ja osoittavat, miten tärkeää Talvivaaralle on kertoa suhtautumisensa vakavuus vahinkojen korjaamisessa.

Selviytyjädiskurssi korostaa yrityksen ponnisteluja ympäristövahinkojen korjaajana ja ehkäisijänä. Näin se myös auttaa kohtaamaan ympäristöhaitoista esitetyn kritiikin. Edellä kuvattujen otteiden kautta rakentuu kuva yrityksestä vastuunkantajana, joka ryhtyy ympäristönsuojelutoimiin taloudellisista häviöistä piittaamatta. Asemoitumisella selviytyjäksi, joka ottaa vaikeuksista opikseen

voi nähdä yhtymäkohdan Breezen (2012, 12) havaintoihin öljyteollisuuden kriisiviestinnässä, jossa valtavan ympäristö-onnettomuuden jälkeen energiayritys BP pyrki legitimoimaan toimintaansa kertomalla eräänlaista selviytyjäkertomusta. Kertomuksessa yritys oli pakotettu taistelemaan ulkoisen voiman aiheuttamaa uhkaa vastaan. Yrityksen roolia vahinkojen korjaajana korostettiin, kun kuvattiin sen määrätietoista ja ennennäkemätöntä toimintaa onnettomuuteen reagoimisessa. Myös yrityksen sitoutumista ja panostamista korjaustöihin tuotiin korostetusti esiin.

6.4 ”Käsi kädessä” -metafora

Selontekoihin liittyvillä retorisilla tehokeinoilla on tärkeä merkitys selontekojen uskottavuuden lisäämisessä. Erästä keskeistä aineistossa ilmenevää retorista tehokeinoa kutsun ”Käsi kädessä”-metaforaksi. Tulkintani mukaan tämän retorisen keinon käytön tarkoituksena on häivyttää ristiriitaa kestävän kehityksen ja taloudellisen voitontavoittelun ohjaaman liiketoiminnan välillä. Kyseinen retorinen keino on analyysini perusteella niin keskeinen, että koin tarpeelliseksi käsitellä sen omana kokonaisuutenaan.

Seuraavissa otteissa kuvataan Talvivaaran kestävän kehityksen ja liiketoiminnan suhdetta. Ote 21 on Hallituksen puheenjohtajan Tapani Järvisen kirjoituksesta ”Kestävän kehityksen oppivuosi”. Otteessa Järvinen kuvaa vuotta 2012 esimerkkinä siitä, miten Talvivaaran kestävän kehityksen tavoitteet ja taloudelliset tavoitteet ovat yhtenevät.

Ote 21

Vuosi 2012 oli Talvivaarassa hyvä osoitus siitä, miten yrityksen kestävän kehityksen tavoitteet kulkevat käsi kädessä taloudellisten tavoitteiden kanssa. Jos koko tuotantoprosessi toimii hallitusti, voidaan huolehtia myös ympäristöstä ja ihmisistä, toimia kustannustehokkaasti ja menestyä. Tästä näkökulmasta katsottuna kulunut vuosi oli Talvivaaralle erittäin vaikea. s.25

Järvinen kuvaa kestävän kehityksen ja taloudellisten tavoitteiden suhdetta ”käsi kädessä”-metaforalla riveillä 1-2. Seuraavassa lauseessa Järvinen asettaa tällaiselle kestävän kehityksen mukaiselle toiminnalle ehdon: ”Jos koko tuotantoprosessi toimii hallitusti, voidaan huolehtia myös ympäristöstä ja ihmisistä, toimia kustannustehokkaasti ja menestyä”. Järvisen mukaan ympäristöstä ja ihmisistä voidaan huolehtia, kun tuotantoprosessi kokonaisuudessaan toimii hallitusti. Sama pätee kustannustehokkaaseen toimintaan ja menestymiseen. Järvinen jatkaa: ” Tästä näkökulmasta katsottuna kulunut vuosi oli Talvivaaralle erittäin vaikea.”. Hän luo otteessa Talvivaaran vuoden

2012 toiminnalle näkökulman, josta katsottuna tuotantoprosessin hallinta ja kestävä kehityksen mukainen toiminta olivat yritykselle erittäin vaikeita. Järvisen puheessa ilmenee retorinen ulospääsy kestävä kehityksen vastaiselle toiminnalle eli vetoaminen vaikeuksiin tuotantoprosessin hallinnassa. Järvisen esittämän kuvan mukaan tuotantoprosessin hallitseva Talvivaara toimii kestävä kehityksen mukaisesti huolehtien ympäristöstä ja ihmisistä sekä menestyy taloudellisesti. Koska 2012 Talvivaaralla oli vaikeuksia tuotantoprosessin hallinnassa, sen kestävä kehityksen toiminnassa oli myös vaikeuksia. Näin rinnastettuna kaivoksen normaali toiminta näyttäytyy kestävä kehityksen mukaisena ja ympäristölle haitalliset toimet näyttävät kuuluvan vain ajankohtaan, joka kuvataan poikkeustilanteeksi. Järvisen lausunnon mukaan vuosi 2012 tuotantoprosessin vaikeuksineen oli poikkeuksellinen Talvivaaran toiminnassa. Samalla hän saa kestävä kehityksen vastaisen toiminnan näyttämään poikkeukselliselta.

Puhe kestävä kehityksen ja taloudellisen menestymisen kulkemisesta ”käsi kädessä” tuo esiin poikkeuksellisuuden ohella muutakin. Seuraavassa otteessa ei käytetä suoraan ”käsi kädessä” -metaforaa, mutta siinä kestävä kehitys yhdistyy samankaltaisesti taloudelliseen menestymiseen. Otteessa yhdistyvät tehokkuus, kestävä kehitys ja alhaiset tuotantokustannukset.

Ote 22

*Kun malmi hyödynnetään **tehokkaasti kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti**, näkyy se myös **alhaisina tuotantokustannuksina**. s.24*

Otteessa puhutaan malmin hyödyntämisestä kestävä kehityksen periaatteita noudattaen, jolloin tuotantokustannukset pysyvät alhaisina. Tällöin kestävä kehityksen mukainen liiketoiminta näyttää tuottavan yritykselle voittoa. Kun voiton tuottaminen ja kestävä kehitys näyttäytyvät toisiinsa sitoutuneina ja toinen toisensa mahdollistavana, osoitetaan kestävä kehitys yritykselle itsestäänselvyytenä. Kestävä kehityksen vastainen toiminta puolestaan osoittautuu yritykselle taloudellisestikin haitallisena. Koska Talvivaaran kestävä kehityksen työ sisältää kaikki kolme yritys vastuun ulottuvuutta, näyttäytyvät nämä kaikki myös ensiarvoisen tärkeiltä kaivoksen toiminnalle. Vastuualueiden sulauttamisella toisiinsa voidaan nähdä yhteys Malmelinin havaintoihin siitä, miten suomalaisten yritysten arvopuheessa ilmenee pyrkimyksiä ratkaista vastakkaisten arvomaailmojen ristiriitoja retorisilla kompromisseilla. Malmelinin mukaan suomalaisten yritysten arvopuheessa yritysten toiminnan oikeutusta ei voi rakentaa pelkän tehokkuuden ja tuottavuuden varaan. Yritysten täytyy etsiä tapoja vastata muun muassa ekologisen arvomaailman kritiikkiin. Tähän kritiikkiin vastaamaan on käytetty teollisen ja vihreän arvomaailman kompromisseja.

Esimerkiksi luonnon koskemattomuus ei esiintynyt yritysten arvona. Sen sijaan nojattiin ekotehokkuuden kompromissiin. Kompromissi perustui siihen, että voittoa tuotettiin luonnonvaroja tehokkaasti hyödyntäen. Malmelin nostaa esiin myös yritysten harjoittaman päästökaupan ilmiönä, jossa sulautetaan vihreää arvomaailmaa markkinoiden ja teollisuuden arvoihin. Tällöin kompromissi näkyi siinä, miten yritykset kuvaavat kantavansa vastuuta hiilidioksidikuormastaan käymällä kauppaa saastuttamisesta, mutta tuotannon rajoittamista ei nähdä vaihtoehtona, vaikka se vähentäisi päästökuormaa. (ks. Malmelin 2011, 179-181.)

”Käsi kädessä” -metaforan vahvuus yritysvastuualueiden yhdistämisessä käy ilmi otteessa 23.

Ote on vuosikertomuksen sivulta 26 otsikon ”*Talvivaaran kestävän kehityksen politiikka*” alta.

Otteessa kuvataan taloudellisen menestymisen, operatiivisen tehokkuuden, sosiaalisen vastuullisuuden ja ympäristöstä huolehtimisen yhteen liittymistä käsi kädessä kulkemiseen viittaavalla kuvauksella.

Ote 23

Toimintamme taloudellinen menestyminen, operatiivinen tehokkuus, sosiaalinen vastuullisuus ja ympäristöstä huolehtiminen kulkevat käsi kädessä. s.26

Metaforan avulla puheessa yhdistyvät vastuullisuuden kolme osa-aluetta eli taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu. Linjaus rakentaa kuvaa, jonka mukaan kaikki kolme vastuullisuuden aluetta toimivat toinen toistaan tukien. Ne ovat siis sitoutettuja toisiinsa ja yhdessä muodostavat toimivan kokonaisuuden. Tällainen kuvaus kestävän kehityksen vastuualueista poistaa niiden välille mahdollisesti syntyvää vastakkainasettelua (vrt. Laine 2005, 402-403). Näkökulman mukaan esimerkiksi taloudellisen menestymisen maksimointi ei haittaa sosiaalisesta vastuusta huolehtimista tai ympäristövastuun toteuttamista. Puhe vastuuden yhdistymisestä ja sitoutumisesta toinen toisiinsa auttaa kohtaamaan kritiikin, jossa yritystä syytetään jonkin vastuuosan alueen laiminlyönnistä. Kritiikin torjuminen perustuisi siihen, että laiminlyönti ei näyttäisi järkevältä, koska kaikki kolme vastuuta toimivat kokonaisuutena. Esimerkiksi taloudellisen vastuun laiminlyöminen aiheuttaisi vaikeuksia toteuttaa ympäristövastuuta ja ympäristövastuun laiminlyöminen olisi haitallista taloudelliselle vastuulle. Ympäristöstä huolehtimatta jättäminen ei näyttäisi yrityksen kannalta järkevältä toiminnalta, jolloin mahdolliset saastuttavat toimet näyttäisivät automaattisesti vahingolta.

Ote 24

Uskomme, että kehittämällä toimintaamme kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti parannamme menestymismahdollisuuksiamme, houkuttelemme

mukaamme parhaat osaajat, toimimme tehokkaasti ja turvallisesti sekä sitä kautta parannamme kilpailukykyämme. s.26

Ote 25

Kestävä kehitys turvaa yrityksen sosiaalisen toimiluvan ja taloudellisen menestyksen, ajattelee Talvivaaran hallituksen jäsen ja kestävän kehityksen valioikunnan puheenjohtaja Kirsi Sormunen. s.27

Ote 26

Keskeisintä on hallituksen kyky yhdistää liiketoiminnan ja talouden vaatimukset sosiaaliseen vastuuseen ja ympäristövaatimuksiin sekä tarkastella niitä yhtenä kokonaisuutena. s.27

Viitteitä ”käsi kädessä” -metaforaan löytyy myös lainauksista 24-26. Niissä jatkuu kestävän kehityksen periaatteiden yhdistäminen yrityksen menestymiseen ja kilpailukykyyn parantamiseen. Tämä ilmenee siinä, miten otteissa kestävän kehityksen mukaiseen toimintaan liitetään menestymismahdollisuuksien ja kilpailukykyyn parantaminen. Sivulla 27 olevassa case-haastattelussa otsikolla ”Kestävä kehitys korkealla hallituksen asialistalla” haastateltavana on hallituksen jäsen Kirsi Sormunen. Haastattelussa hän kertoo yrityksen hallituksen jäsenenä suhtautumisestaan kestävään kehitykseen.

Ote 27

Miten kestävän kehitys tulisi mielestäsi ymmärtää pörssiyrityksen hallituksessa?

Ajattelen kestävää kehitystä, ei ainoastaan perinteisenä yritys vastuuna, kuten maineriskien hallintana tai hyväntekeväisyytenä, vaan laajemmin määriteltynä vastuullisena yritystoimintana, joka turvaa yritykselle yhteiskunnallisen hyväksynnän ja taloudellisen menestyksen. Vastuullisuus ei ole pelkästään yksi kuluerä muiden joukossa, vaan kestävän kehityksen haasteista kumpuava megatrendi, joka vaikuttaa monella tavalla yritysten liiketoimintaympäristöön ja menestykseen. 27

Otteen ensimmäisessä lauseessa Sormunen määrittelee näkökantansa yritys vastuuseen ja kestävään kehitykseen: ”Ajattelen **kestävää kehitystä, ei ainoastaan perinteisenä yritys vastuuna, kuten maineriskien hallintana tai hyväntekeväisyytenä,...**” Sormunen ottaa kestävän kehityksen vertailukohtaksi ”perinteisen yritys vastuun”, jonka hän määrittää maineriskien hallinnaksi ja hyväntekeväisyydeksi. Perinteisen yritys vastuun näkeminen tällä tavoin viittaa selkeästi ”viherpesuun”, joka käsitteenä osoittaa yritys vastuupuheelle aikojen saatossa esitettyä kritiikkiä. Yritys vastuupuheen on nähty olevan yrityksille keino puhdistaa kasvonsa ja kaunistella totuutta maineen parantamiseksi tai säilyttämiseksi. Tästä johtuen hyväntekeväisyystoiminta on aiheuttanut

epäluuloa. Viherpesu viittaa myös taloudellisen vastuun asettamisesta ensisijaiseksi suhteessa ympäristövastuuseen, koska viherpesua harjoittava yritys pyrkii ainoastaan näyttäytymään ympäristönäkökohdat huomioivana yrityksenä.

Sormunen kuvailee kestävän kehityksen perinteistä yritysvastuuta kokonaisvaltaisemmin ymmärrettävänä asiana: ”vaan **laajemmin määriteltynä vastuullisena yritystoimintana, joka turvaa yritykselle yhteiskunnallisen hyväksynnän ja taloudellisen menestyksen**” Sormunen puhuu otteessa kestävästä kehityksestä, perinteisestä yritysvastuusta ja vastuullisesta yritystoiminnasta. Kestävä kehitys ei ole hänen mukaansa perinteistä yritysvastuuta, jonka hän näkee tietynlaisena viherpesuna. Sen sijaan hän rinnastaa kestävän kehityksen laajemmin ymmärrettäväksi vastuulliseksi yritystoiminnaksi. Vastuullisen yritystoiminnan tavoitteeksi hän määrittää yrityksen yhteiskunnallisen hyväksynnän turvaamisen ja taloudellisen menestyksen. Hän jatkaa määrittämällä omaa suhtautumistaan yrityksen vastuuseen: ”**Vastuullisuus ei ole pelkästään yksi kuluerä muiden joukossa, vaan kestävän kehityksen haasteista kumpuava megatrendi, joka vaikuttaa monella tavalla yritysten liiketoimintaympäristöön ja menestykseen**”. Sormusen mukaan vastuullisuutta ei tule pitää pelkkänä kulueränä vaan monin tavoin yrityksen toimintaan vaikuttavana tekijänä. Vastuullisuuden pitäminen pelkkänä kulueränä osoittaisi sen haitalliseksi yrityksen toiminnalle. Se olisi jotakin, johon yrityksen täytyy kuluttaa varoja, ja se haittaisi yrityksen taloudellista menestymistä.

Mielestäni kuluerä viittaa myös johonkin, joka nähdään erillään yrityksen varsinaisesta toiminnasta eli kulueränä pidettävä asia ei hyödytä yrityksen toimintaa, vaan siitä on hyödyllistä pyrkiä eroon. Sormunen kuvaa vastuullisuuden perustuvan kestävän kehityksen haasteisiin ja sillä on yhteys yrityksen menestymiseen. Kestävän kehityksen kiinnittyminen yrityksen menestymiseen osoittaa, että vastuullisuus perustuu johonkin tärkeään ja että sillä todella on merkitystä yritykselle. Koska vastuullisuus vaikuttaa monin tavoin liiketoimintaympäristöön ja menestymiseen, saadaan se näyttämään yrityksen kannalta olennaisen tärkeältä. Vastuullisuus siis on erottamaton osa yhtä kokonaisuutta ja kiinteä osa yrityksen tuloksellisuutta.

Kestävän kehityksen raportin johdannossa sivulla 24 linjataan Talvivaaran kestävän kehityksen ja liiketoiminnan suhdetta.

Ote 28

Kestävä kehitys ja liiketoiminta

Kestävä kehitys on osa Talvivaaran liiketoimintastrategiaa, sillä uskomme, että operatiivinen tehokkuus, sosiaalinen vastuullisuus ja ympäristöstä huolehtiminen

tukevat toisiaan. Strategisia painopisteitämme ovat tuotantoprosessin ja yhteisten käytäntöjen jatkuva parantaminen, henkilöstön tyytyväisyys ja ympäristövaikutustemme minimointi uutta kasvua tavoitellessamme. Omistamme yhden Euroopan suurimmista sulfidisen nikkelin varannoista, joita pyrimme hyödyntämään mahdollisimman kustannustehokkaasti. Kun malmi hyödynnetään tehokkaasti kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti, näkyy se myös alhaisina tuotantokustannuksina. s.24

Ote alkaa toteamuksella, että kestävä kehitys ja liiketoimintastrategia kiinnittyvät toisiinsa: ”Kestävä kehitys on osa Talvivaaran liiketoimintastrategiaa, sillä uskomme, että **operatiivinen tehokkuus, sosiaalinen vastuullisuus ja ympäristöstä huolehtiminen** tukevat toisiaan.” Perusteluna kestävän kehityksen sisällyttämiselle liiketoimintastrategiaan viitataan kolmeen yritys vastuun ulottuvuuteen ja siihen, miten nämä tukevat toinen toistaan. Ote jatkuu viittauksilla vastuualueisiin ja niiden yhdistämiseen ”Strategisia painopisteitämme ovat **tuotantoprosessin ja yhteisten käytäntöjen jatkuva parantaminen, henkilöstön tyytyväisyys ja ympäristövaikutustemme minimointi uutta kasvua tavoitellessamme.**” Tuotantoprosessin jatkuva parantaminen viittaa taloudelliseen vastuuseen, henkilöstön tyytyväisyys sosiaalisen vastuun piiriin ja ympäristövaikutusten minimointi selvästi ympäristö vastuuseen. Samalla, kun tuotantoprosessin jatkuva parantaminen yhdistetään taloudellisen kasvun tavoittelemiseen, myös sosiaalinen vastuu ja ympäristö vastuun saadaan näyttämään osana uuteen kasvuun pyrkimistä.

Otteessa 28 ympäristövaikutusten minimointi ja taloudellinen kasvu näyttävät hyvin ristiriidattomina. Näen otteen esimerkkinä siitä, miten kestävän kehityksen puhe voi häivyttää ristiriitaa taloudellisen vastuun ja ympäristö vastuun välillä. Myös puhe kustannustehokkuudesta kaivoksen sulfidisten nikkeli varantojen hyödyntämisen yhteydessä viittaa taloudellisen vastuun piiriin ”Omistamme yhden Euroopan suurimmista sulfidisen nikkelin varannoista, joita pyrimme hyödyntämään mahdollisimman **kustannustehokkaasti. Kun malmi hyödynnetään tehokkaasti kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti, näkyy se myös alhaisina tuotantokustannuksina.**” Tekstissä yhdistyvät kustannustehokkuus ja kestävän kehityksen periaatteet. Kestävän kehityksen periaatteet määritellään sellaisiksi, jotka tehostavat kaivoksen toimintaa ja edistävät taloudellisen kasvun syntymistä. Otteesta kuvastuva näkökulma yhdistää kolme yritys vastuun aluetta toisiinsa niin, että ne saadaan näyttämään toistensa mahdollistajina ja toisiaan tukevina. Näin luodaan kuvaa niiden erottamattomuudesta ja voidaan torjua mahdollista kritiikkiä jonkin vastuualueen heikosta hoitamisesta. Minkään vastuualueen laiminlyöminen ei näytä mitenkään hyödyttävän yrityksen toimintaa.

Metafora ”käsi kädessä” siis kuvastaa suhtautumista kestäväan kehitykseen ja vastuulliseen liiketoimintaan. Kaikki kolme vastuuosaa-alueita ovat yhdessä erottamaton osa yrityksen toimintaa. Metafora liennyttää vastakkainasettelua taloudellisen kasvun ja ympäristönäkökohtien välillä. Kulkeminen käsi kädessä tarkoittaa yhdessä etenemistä samaan suuntaan kohti yhteistä päämäärää. Kaivoksen taloudellisella kasvulla on edellä esitetyistä otteista rakentuvan kuvan mukaan sama suunta kestäväan kehityksen kanssa. Ne eivät ole erisuuntiin vetäviä päämääriä. Metafora tuo lähemmäksi toisiaan liiketoiminnan kovia arvoja ja pehmeitä inhimillisiä arvoja. Metafora piilottaa taloudellisen voiton tavoittelun haitalliset puolet. Tällaisen vastakkaisten arvojen lähenemisen voi nähdä liittyvän Matias Laineen (2005) havaintoihin siitä, että yritysten kestäväan kehityksen puheessa pyritään välttämään kyseenalaistamasta kestäväan kehityksen ja taloudellisen kasvun yhteensopivuutta (Laine 2005, 402-403). Metaforan käytön voi perustellusti sanoa ajavan yrityksen vastuullisuuskuvan etua, koska se luo kuvaa vastuualueiden erottamattomuudesta. Näin ollen taloudelliset ja kestäväan kehityksen tavoitteet näyttävät tukevan toisiaan, jolloin taloudellisen vastuullisuuden lisäksi ympäristövastuullinen toiminta näyttäytyy yritykselle kaikin puolin kannattavana. Metaforan käyttö auttaa kohtaamaan kritiikin, joka syyllistää yritystä vastuuttomaksi ympäristövaikutustensa osalta.

7. Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimuksessani lähestyin yritysten yhteiskuntavastuuta diskursiivisesta näkökulmasta. Tarkoitukseni oli ymmärtää, miten kielellisillä keinoilla yrityksestä rakentuu vastuullinen yritys. Näkökulma tuntui mielenkiintoiselta, koska aikaisempaan tutkimukseen perehtyessäni muodostui kuva, että yritysten asema yhteiskunnassa on vahvasti riippuvainen niiden ylläpitämistä suhteista yhteiskunnan muihin toimijoihin. Samalla kävi selväksi, miten yritys vastuun osoittamisesta on tullut yhä tärkeämpää yritysten toiminnassa varsinkin maineenhallinnan osalta. Sidosryhmien vaikutusvallan voi nähdä kasvaneen muun muassa tiedonhaun helpottuessa ja viestintäkanavien lisääntyessä. Yritykset tarvitsevat yhteiskunnan luottamuksen toiminnalleen ja olemassaololleen, joten niillä on tarve jollain tavalla legitimoida toimintaansa. Muun muassa sidosryhmien ympäristötietoisuus luo painetta yritys vastuuviestinnälle ja maineenhallinnalle. Maineen kannalta haitalliset viestit vahingoittavat yritystä riippumatta yrityksen todellisista toimista. Epäluulo yrityksiä kohtaan aiheuttaa haasteita myös hyvistä teoista viestimiseen.

Kaivosteollisuus kasvavana teollisuudenalana Suomessa on ymmärrettävästi herättänyt keskustelua yritystoiminnan vastuullisuudesta. Talvivaara oli tutkielmani aloitushetkellä suomalaisessa kaivosteollisuudessa merkittävä toimija, jolla oli vaikeuksia vastuullisuuskuvansa kanssa. Vuosi

2012 oli erityisen haasteellinen Talvivaaralle ympäristövaikutusten osalta, joten tämän ajankohdan ympäristötoiminnasta kertova kestävä kehityksen raportti valikoitui tarkastelun kohteeksi. Aineiston rajautuminen tapahtui analyysiprosessin edetessä vastaamaan tutkimuksen lähestymistapaa ja tarkoitusta. Vastuullisuuden kielellistä esittämistä tarkasteleva näkökulmani asetti tutkimukselleni laajan teoreettisen viitekehyksen sosiaalisesta konstruktionismista. Metodologiset työkalut muovautuivat diskurssianalyysin ja retoriikan tutkimuksen piiristä aineistolle esittämäni ongelmanasettelun ohjaamana.

Asetin tutkimukselleni tavoitteeksi vastata siihen, miten Talvivaara yrityksenä rakentaa kielellisin keinoin itsestään kuvaa vastuullisena toimijana. Tutkimusongelmaani tarkentamaan asetin seuraavat alakysymykset:

1. Millaisilla kielellisillä selonteoilla yritys merkityksellistää vuoden 2012 kestävä kehityksen toimintaansa ja millainen kuva toiminnasta syntyy?
2. Millaisiin retorisiin keinoihin selontekojen vakuuttavuus tukeutuu?
3. Millaiseksi yrityksen ympäristövastuullisuus määritellään?

Vuosi 2012 oli Talvivaaralle tuotannollisesti, taloudellisesti ja ympäristövastuullisesti synkkä. Kaikesta huolimatta Talvivaara tuottaa itsestään hyvin vastuullisen kuvan ja kuvaa ympäristövastuutyötään varsin positiivisessa valossa. Seuraavaksi käyn läpi vastausta kysymykseen: ”Millaisilla kielellisillä selonteoilla yritys merkityksellistää vuoden 2012 kestävä kehityksen toimintaansa ja millainen kuva toiminnasta syntyy?”

Jäsensin aineistosta esiin kolme diskurssia, jotka merkityksellistävät Talvivaaran vastuullisuutta ympäristövastuun osalta. Nimesin nämä Uhri-, Oppimis- ja Selviytyjädiskurssiksi sen mukaan, miten ne rakentavat kuvaa Talvivaarasta tai sen toiminnasta vastuullisena yrityksenä. Diskurssit käsittelevät erilaisia Talvivaaran kestävään kehitykseen liittyviä aiheita ja merkityksellistävät Talvivaaran toimintaa yritys vastuun kannalta. Ne näkyvät selonteoissa, jotka koskevat Talvivaaran kestävä kehityksen työtä vuonna 2012. Jokaisen diskurssin kautta Talvivaaralle rakentuvat tietynlaiset toisistaan poikkeavat roolit toimijana tapahtumien kulussa.

Uhidiskurssin kautta aineistossa käsitellään syitä Talvivaaralle aiheutuneisiin ympäristövahinkoihin. Aiheet, joita uhridiskurssin kautta käsitellään, ovat kaivoksen vesitaseen ongelmat ja kipsisakka-altaan vuoto sekä sateet ja niiden aiheuttamat poikkeukselliset luonnonolosuhteet. Uhridiskurssi käsittelee kipsisakka-altaan vuotoa yhtenä merkittävänä syynä aiheutuneisiin ongelmiin kestävä kehityksen työssä. Kipsisakka-altaan vuoto ja luonnon olosuhteet aiheuttavat uhridiskurssin kautta

tarkasteltuna kaivoksen toiminnalle poikkeustilanteen. Aiheutuneen vuodon ja luonnon asettamien olosuhteiden vuoksi kaivos joutuu toimimaan yllättävässä ja poikkeuksellisessa tilanteessa, mikä selittää kaivoksen huonoa menestystä toteuttaa toiminnalleen asettamiaan kestävän kehityksen tavoitteita. Uhidiskurssi saa nimensä siitä, että se asemoi Talvivaaran uhrin ja kärsijän rooliin tapahtumien kulussa. Siinä korostuu vääryyden kokeminen, kun Talvivaara näyttäytyy uhrina, joka on joutunut kohtaamaan luonnon sille asettamat vaikeat olosuhteet. Poikkeukselliset ja yllättävät sateet näyttävät asettavan kaivoksen kärsimään seuraukset sen kykenemättä vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Yritys joutuu vain reagoimaan tilanteeseen ja parhaansa mukaan minimoimaan kaivokselle ja ympäristölle aiheutuvia haittoja. Olosuhteiden asettamat toiminnanrajoitukset estävät Talvivaaraa toimimasta haluamallaan tavalla. Uhidiskurssin näkökulmasta Talvivaara ei ole itsenäinen, aktiivinen toimija eikä se pysty kontrolloimaan kaivosprosessejaan. Asemoituminen uhriksi poistaa Talvivaaran vastuuta vesistöille aiheutuneista päästöistä. Uhidiskurssi merkityksellistää yrityksen ongelmien syitä yrityksen vastuukuvan kannalta edullisesti. Uhidiskurssi luo näkökulman siihen, miksi yritys on hankaluuksissa ja epäonnistunut ympäristövastuutyössään.

Oppimisdiskurssin kautta hankalat ajat kestävän kehityksen toiminnassa näyttäytyvät oppimisprosessina ja luonnollisena osana yrityksen kehitystä ja kasvua. Analysoidusta aineistosta kuvastuu yrityksen kokema oppiminen ja oivaltaminen ympäristövastuutyössään. Diskurssin muodostamana syntyy kuva, että Talvivaaran kohtaamat ongelmat kuuluvat kaivoksen kehittymisprosessiin ja ne on näin ikään kuin väistämättä täytynyt kohdata. Vaikka varautuminen ympäristövahinkojen ehkäisyyn on esitetty yrityksen kestävän kehityksen yhdeksi lähtökohdaksi, ei sillä olla pystytty torjumaan yllättäväksi ja poikkeukselliseksi kuvattua tilannetta, vaan heikkoudet riskien hallinnassa on ollut pakko havaita yrityksen ja erehdyksen kautta. Oppimisdiskurssi tuo esiin myös tilanteen hyötynäkökulmaa eli virheistä opiksi ottamista. Opiksi ottaminen tilanteessa on vastuullista toimintaa, koska tällä tavalla yrityksen riskien hallintaa voidaan parantaa ja yritys voi uudistua. Toisin kuin Uhidiskurssissa, Oppimisdiskurssissa yritys ei ole kykenemätön vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Oppimisprosessin jälkeen yritys on vahvistunut ja varautuneempi tulevaisuuden haasteisiin. Vesien hallinnan ongelmat ovat uudistusten jälkeen taakse jääneitä, koska niihin pystytään jatkossa varautumaan. Oppimisprosessin jälkeen yritys on laajentanut suhtautumistaan riskien hallintaan. Oppimisdiskurssi luo kuvaa yrityksen uudistumisesta ja tulevaisuuden vakauttamisesta. Näin oppimisdiskurssin kautta tarkasteltuna yrityksen harjoittamasta kestävän kehityksen työstä voi ajatella tulleen entistä parempaa ja vastuullisempaa. Oppimisdiskurssin funktiona on tuoda esiin yrityksen oppimisen kautta tapahtunutta

muutosprosessia, jonka aikana yritys on kertomansa mukaan vahvistunut kestävän kehityksen työssään ja selättänyt eteen tulleet vaikeudet.

Riskien hallinta retorisenä teemana näkyy myös Selviytyjädiskurssissa. Sen merkityksellistämänä korostuu Talvivaaran panostaminen tapahtuneiden ympäristövahinkojen korjaamiseen ja tulevien estämiseen. Roolit, jotka yritykselle diskurssin kautta näyttävät muodostuvan, ovat selviytyjä, taistelija, aktiivinen korjaaja ja vastuunkantaja. Yrityksen toimijakuvassa onkin suurin ristiriita verrattaessa Uhridiskurssin ja Selviytyjädiskurssin luomaa kuvaa yrityksen mahdollisuuksista ja kyvystä hallita kaivosprosessejaan ja kestävän kehityksen työtään. Uhridiskurssin merkityksellistämänä Talvivaara ja sen johto on avuton tapahtumien sivustaseuraaja, kun taas Selviytyjädiskurssissa Talvivaara esiintyy tilanteen hallitsijana. Selviytyjädiskurssin kautta rakentuu kuva yrityksestä, joka reagoi välittömästi huomaamiinsa ympäristövahinkoihin ja panostaa niiden korjaamiseen kaikki mahdolliset resurssit. Vastuunkanto jatkuu myös välittömien toimenpiteiden jälkeen pitkäaikaisilla suunnitelmilla ja sitoutumisella vahinkojen korjaamiseen ja tulevien vahinkojen ehkäisyyn. Selviytyjädiskurssissa Talvivaara on aloitteellinen ja esimerkillinen vastuuasioissa, ja se asettaa itse itselleen tavoitteita tulevaisuudelle. Tulevaisuuden tavoitteiden esilletuonti luo kuvaa vakaudesta ja jatkuvuudesta. Selviytyjädiskurssin funktiona on tuoda esiin näkökulmaa Talvivaaran moraalisesti motivoituneesta vastuunkannosta.

Yrityksen rooli tapahtumien kulussa näyttäytyy omalla tavallaan kussakin diskurssissa. Uhridiskurssissa yritys on luonnon armoilla oleva passiivinen uhri, joka joutuu sopeutumaan tilanteeseen ja reagoimaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Uhridiskurssissa yrityksen toimijuutta häivytetään. Selviytyjädiskurssissa yritys on puolestaan aloitteellinen toimija, joka tarttuu toimeen ja hallitsee tilannetta vieden sitä haluamaansa suuntaan. Tässä diskurssissa yrityksen toimijuutta tuodaan selvästi esiin. Oppimisdiskurssissa yritys on näiden kahden roolin välissä eli toisaalta sopeutumassa uudenlaiseen tilanteeseen ja toisaalta oppimisen kautta hankkimassa takaisin toimijuuttaan ja parantamassa toimintamahdollisuuksiaan. Talvivaaralle rakentuvat toimijaroolit eivät ole ongelmattomia vastuullisuuden kannalta. Herää kysymys voiko yritystä nähdä uhrina tilanteessa, jossa ”poikkeukselliset” luonnonolosuhteet estävät kaivoksen ”normaalin” toiminnan? Voiko yritys varautua toimimaan vain ”normaaliolosuhteissa” ja laiminlyödä haastavampiin olosuhteisiin valmistautumisen? Uhrin asemaan liittyvä tiedon puute herättää esiin ristiriidan siitä, että yritys toisaalta verhoutuu tietämättömyyden suojaan ja toisaalta samalla ylläpitää vastuullisen toimijan kuvaa.

Selontekoihin liittyvillä erilaisilla retorisilla tehokeinoilla on merkityksensä selontekojen uskottavuuden lisäämisessä. Tarkastelin analyysissäni, millaisia retorisia tehokeinoja ilmeni vastuulliseen toimintaan liittyvissä selonteoissa. Seuraavaksi käyn läpi vastausta toiseen asettamaani alakysymykseen: ”Millaisiin retorisiin tehokeinoihin selontekojen vakuuttavuus tukeutuu?” Hyödyntämälläni retoristen tehokeinojen tarkastelua ohjaavilla työkaluilla aineistosta keskeisimmiksi tehokeinoiksi nousivat: metaforat, määrällistäminen ääri-ilmaisujen muodossa, tosiasiapuhe passiivin käytöllä ja esimerkit ja rinnastukset kontrastipareja muodostamalla. Tehokeinojen erittelyn lisäksi pohdin miksi kyseiset keinot esiintyvät ja miten ne toimivat kyseisessä kontekstissa.

Keskeinen retorinen tehokeino kuvailtaessa Talvivaaran eri vastuualueiden yhteneväisyyttä on ”Käsi kädessä”-metafora. Metafora kuvaa taloudellisen vastuun ja ympäristövastuun tavoitteiden kulkemista käsi kädessä kohti yhteistä päämäärää. Metaforan käytön voi analyysin perusteella sanoa ajavan yrityksen vastuullisuuskuvan etua, koska se luo kuvaa vastuualueiden erottamattomuudesta. Taloudelliset ja kestävän kehityksen tavoitteet näyttävät tukevan toisiaan, jolloin taloudellisen vastuullisuuden lisäksi ympäristövastuullinen toiminta näyttäytyy yritykselle kaikin puolin kannattavana. Tällainen kestävän kehityksen ja taloudellisen voitontavoittelun yhteensopivuuden kyseenalaistamattomuus ei ole uusi ilmiö suomalaisessa vastuuraportoinnissa (Laine 2005, 402-403) Metaforan käyttö auttaa kohtaamaan kritiikin, joka syyllistää yritystä taloudellisen vastuun korostamisesta ympäristövastuun kustannuksella.

Kielikuvallinen kerronta tehokeinona esiintyy myös kuvailtaessa olosuhteita, joissa Talvivaara toimi. Toimintaolosuhteiden kuvailuissa tuotiin esiin poikkeuksellisia sateita ja vesimääriä, joiden kanssa kaivoksen tuli tulla toimeen. Tällaisessa yhteydessä käytettiin metaforia, jotka hyödyntävät tulvaan ja vedenpaisumukseen liittyviä mielleyhtymiä. Kunnossapitojohtaja Mikko Korteniemen puhuessa kaivoksen käsittelemistä vesimääristä (ote 8) hän käyttää kielikuvaa ”*kaivos oli täynnä vettä*”. Kielikuvalla vakuutetaan väitettä yrityksen joutumisesta toimimaan lähes mahdottomissa olosuhteissa. Metaforan käyttö luo dramaattista kuvaa yrityksen toimintaolosuhteista. Oteessa 1 olosuhteiden aiheuttamien haasteiden vakavuutta lisätään vertauskuvauksellisesti toimivalla kuvauksella: ”*kaivos kirjaimellisesti täytyi sadevedestä*”. Kuvaus toimii esimerkkinä tavasta yhdistää toisiinsa vertauskuvallinen ja kirjaimellinen tapahtumien kuvaus. Tässäkin tapauksessa hyödynnetään mielleyhtymiä, jotka voivat saada lukijan ajattelemaan tulvan tai peräti tsunamin kaltaisia luonnonilmiöitä, vaikka itseasiassa puhutaan sateista.

Määrällistäminen tehokeinona näkyy siinä, miten tapahtumien ja toiminnan kuvailussa käytetään ääri-ilmauksia korostamaan valittua näkökulmaa. Puhuttaessa yrityksen panostamisesta ympäristöhaittoja korjaaviin toimiin tulee esiin erilaisten ääri-ilmausten käyttö. Määrällistäminen tehokeinona ilmenee, kun raportissa kerrotaan Talvivaaran panostamisesta ympäristöhaittojen korjaaviin toimiin (otteet 27-29). Ilmaisut kuten ”yötä päivää miehiä, voimia, kalustoa ja kustannuksia säästelemättä”, ”aivan valtavasti töitä” ovat ääri-ilmauksia, jotka tukevat argumentaatiota maksimoimalla kuvauksen kohteena olevien korjaavien toimien piirteitä. Näin retorisesti korostetaan yrityksen harjoittamaa vastuullista toimintaa. Ääri-ilmaukset tukevat myös kuvausta selviytymistaistelusta, jonka Talvivaara on oman kertomansa mukaan käynyt läpi. Ääri-ilmaukset vahvistavat osaltaan kuvaa kovasta työstä ja periksiantamattomuudesta, jotka ominaisuuksina sopivat vastuunkantajan ja selviytyjän rooliin.

Rinnastaminen ja kontrastiparin käyttö retorisinä tehokeinoina esiintyvät, kun raportissa kuvailaan kipsisakka-altaan ja luonnonolosuhteiden aiheuttamaa poikkeustilannetta kaivoksen toiminnassa. Kaivoksen normaalitilaan yhdistyy kestävän kehityksen kannalta positiivisia ominaisuuksia, kun taas poikkeustilanteeseen yhdistyvät negatiiviset asiat, kuten kaivosprosessin hallinnan epäonnistumiset ja ympäristöhaitalliset toimet. Retorisesti rakennettu kuva poikkeustilanteesta eristää kestävän kehityksen kannalta haitalliset toimet niistä toimista, jotka kuvataan kaivoksen ”normaaliksi” toiminnaksi. Vastuullisuutta tarkasteltaessa on yrityksen edun mukaista, että ympäristöä turmeleva toiminta määrittyy poikkeukselliseksi eikä kaivoksen normaaliksi toiminnaksi.

Passiivimuodon käytöllä kestävän kehityksen puheessa syntyi kuvauksia, joissa tapahtumat näyttivät itsestään ohjautuvilta. Erityisesti tämä näkyi vesitaseeseen liittyvissä selonteoissa, joissa kuvailtiin vesimassojen juoksuttamista jälkikäsitteilylaitteisiin ja purkureiteille (esimerkiksi ote 23). Passiivimuodon käytöllä etäännyttiin kaivoksen roolia tapahtumien kulussa ja korostettiin vesimassojen hallitsemattomuutta. Passiivimuodon käyttö tuki Uhidiskurssissa esitettyä toimijuuden kadottamista ja vahvisti kuvaa itsestään ohjautuvista tapahtumista, joihin yritys ei kyennyt vaikuttamaan.

Jokainen diskurssi luo omanlaisensa näkökulman yrityksen kestävän kehityksen toimintaan ja yrityksen rooliin tapahtumien kulussa. Kaikki osallistuvat luomaan yrityksestä muodostuvaa kuvaa vastuullisena toimijana ja legitimoimaan yrityksen toiminnan jatkumahdollisuuksia.

Analyysin pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että yrityksen maineen tärkeys on näytelty jonkinlaista roolia raportin laadinnassa. Vastuukuvaansa vahvistavilla diskursseilla Talvivaara vastaa

potentiaalisiin vastadiskursseihin, jotka merkityksellistävät sen toimintaa vastuuttomaksi. Kestävän kehityksen julkaisun voi analyysin perusteella todeta olevan suunnattu yrityksen toimintaan kriittisesti, syyttävästi tai epäluuloisesti suhtautuvaan yleisöön. Tämä nostaa esiin ympäristövastuuraportoinnin roolin mainehaittojen korjaamisessa. Laine (2009) nostaa väitöskirjassaan esiin johtopäätöksiä, joiden mukaan yhteiskuntavastuuraportoinnissa on kyse yrityksen ulkoisiin paineisiin reagoimisesta. Raporteissa käsitellään kritiikkiä, jota julkisessa keskustelussa on yrityksiä kohtaan esitetty. (Laine 2009, 8.) Analyysin perusteella Talvivaara huomioi vahvasti kestävän kehityksen raportissaan sen ympäristötoimintaa kyseenalaistavan yleisön. Se argumentoi lähtökohdasta, jossa raportin viestin vastaanottava yleisö näkee eriasteisia epäonnistumisia kestävän kehityksen työssä. Näihin epäonnistumisiin Talvivaara pyrkii tuottamaan hyväksyttäviä selontekoja. Selontekojen hyväksyttävyyys ratkaisee osaltaan yrityksen toimintaedellytyksiä tulevaisuudessa. Tämä herättää kysymyksen siitä, että missä määrin kestävän kehityksen julkaisu kertoo askelista kohti parempia toimintatapoja ja missä määrin raportti on pelkästään ulkoisiin paineisiin ja esiin tulleisiin ongelmakohtiin reagoimista?

Tiedottaessaan kestävän kehityksen työstään Talvivaara osoittaa velvollisuuttaan kertoa toiminnastaan tärkeille sidosryhmilleen. Se nostaa huolenaiheeksi asioita, joista sitä on kritisoitu. Tämä korostaa velvollisuutta toimia yritykselle tärkeiden sidosryhmien määrittämässä rajoissa eli vastuuta sidosryhmien asettamien velvoitteiden täyttämistä. Vastaukseksi kolmanteen alakysymykseen: ”millaiseksi yrityksen ympäristövastuullisuus määritellään?” muodostui yritys vastuun määritelmä seuraavien huomioiden kautta. Ympäristövastuun sisällöksi ja yleiseksi ohjenuoriksi korostuvat ympäristöhaittojen minimointi, riskienhallintaan panostaminen, tehokas luonnonresurssien käyttö ja syntyvien ympäristöhaittojen korjaaminen. Taloudellinen vastuu näyttäytyy ensisijaisena vastuuna siinä mielessä, että siitä huolehtiminen mahdollistaa myös ympäristövastuulle asetettujen tavoitteiden toteuttamisen. Yritysvastuu määrittyy näin taloudellista vastuuta korostavin painotuksin. Toisaalta vastuun ulottuvuudet esitetään yhdeksi ja samaksi asiaksi, jolloin ne ovat toisistaan erottamattomat ja niillä on sama päämäärä. Näin muodostuu kuva keskenään ristiriidattomista vastuu-ulottuvuuksista. Ympäristövastuu ei näyttäydy pelkästään vastuuna tai pakollisena pahana, vaan se on erottamaton osa yrityksen menestyksellistä toimintaa.

Ympäristöstä huolehtiminen näyttäytyy taloudellisesti merkityksellisenä ja tälläkin tavoin tärkeänä yrityksen intressinä. Ympäristövastuun laiminlyöminen ei näyttäydy kannattavana asiana yritykselle, koska taloudellinen ja ympäristöllinen vastuu eivät kilpaile keskenään. Vastuiden yhteensopimattomuuden kyseenalaistamattomuus on tuttu ilmiö aikaisemmassa

yrittävien yritysvastuuraportoinnin kieltä käsittelevässä tutkimuksessa (Laine 2005, 402-403, 407-408). Tällainen yritysvastuuta määrittävä näkökanta tekee yritysvastuun sisällöstä keskustelun ongelmalliseksi. Yhteiskuntavastuuta vaativien tahojen tehtävä vaikeutuu, koska vaatimuksia vastuuseen voi olla vaikea muotoilla niin, että ne ovat liiketoiminnan asettamien ehtojen mukaisia. Esimerkiksi taloudellisen toiminnan rajoittamista ei voi helposti tuoda esiin vaihtoehtona kestäväan kehitykseen pyrittäessä, koska taloudellisen vastuun rajoittaminen vie resursseja ympäristövastuun toteuttamiselta.

Vastuu ympäristöstä näyttäytyy yrityksen etujen mukaisena ainakin pitkällä aikavälillä.

Ympäristövastuutyöstä syntyy kuva jatkuvana ja päättymättömänä prosessina, johon ei saa täysin olla koskaan tyytyväinen. Muutoksia huonoiksi havaittuihin toimintatapoihin pitää olla valmis tekemään, ja tyytymättömyys takaa jatkuvan kehityksen parempaan ympäristötyöhön, joka on tulevaisuudessa saavutettavissa. Talvivaaran tarjoaman yritysvastuumääritelmän mukaan yrityksen ei tarvitse kuitenkaan olla täydellinen kestäväan kehityksen työssään, vaan ympäristötuhojakin aiheuttavat erehdykset voidaan perustella kuuluvaksi yrityksen kehitysprosessiin. Tällaisen yritysvastuuseen sisältyvän yrityksen ja erehdyksen kautta tapahtuvan kehittymisen voi helposti nähdä ongelmalliseksi yhteiskunnallisen yleisen edun kannalta. Yrityksen kehityskaaren vaatimat erehdykset voivat tulla kalliimmaksi yhteiskunnalle kuin yritystoiminnasta saatava hyöty.

Yritysten vastuista keskusteltaessa nousee esiin kysymys siitä tahosta, jonka tulisi määrittellä vastuun sisällöt. Aineiston perusteella kestäväan kehityksen tavoitteiden saavuttaminen on Talvivaaralle ensisijaisen tärkeää. Koska ympäristövastuun tavoitteisiin pääseminen osoittautuu yrityksen tärkeänä intressinä, seuraa johtopäätös, että vastuu on yrityksen itsensä parhaiten määritettävissä. Ulkoapäin tuleva ohjaus ei tekisi vastuun toteuttamisesta yhtään parempaa. Näin muodostuu näkökulma, josta katsottuna vastuun määrittely jää viime kädessä yritykselle. Vastuun määrittely näyttää yrityksen sisäisenä päätöksentekona eikä niinkään laajan yhteiskunnallisen toimijakentän tavoitteena löytää ratkaisuja taloudellisen hyödyn ja ympäristön huomioimisen välisiin ristiriitoihin. Tämän voi katsoa olevan keino vastuuta vaativien tahojen painostuksen välttämiseen ja totuttujen toimintatapojen vakiinnuttamiseen. Samalla tällainen vastuun määrittely tukee vapaaehtoisuuteen perustuvaa raportointia, koska vapaaehtoisessa raportoinnissa yritys voi väljemmin valita raportin sisällön.

Tulosten merkitystä tarkasteltaessa on keskeistä ottaa huomioon tutkielman tekijän rooli tiedon tuottamisessa. Omat ennakoasenteeni ja tietoni käsitellyistä aiheista ovat vaikuttaneet tekemiini tulkintoihin. Ennakoasenteiden vaikutuksen minimoimiseen olen pyrkinyt perustelemalla

mahdollisimman hyvin aineistosta tekemäni tulkinnat. Näin tutkielman lukija pystyy arvioimaan tulkintojen takana olevien perustelujen riittävyden. Koska tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena on yhden yrityksen tuottama kestävä kehityksen raportti, eivät tulokset tarjoa mitään yleistettäviä tuloksia yhteiskuntavastuupuheesta Suomessa. Yleistettävyys ei toki ollut tarkoituksenakaan. Tarkoituksena oli ennemminkin tuoda esiin diskursiivisia tapoja, jotka ovat mahdollisia yritysten keinovalikoimassa rakentaa vastuullista kuvaa itsestään. Samalla analyysin tarkoituksena oli nostaa esiin näkökulmia, jotka muuten jäisivät raportin lukijalle näkymättömiksi. Esimerkiksi selontekojen tukena toimivat erilaiset retoriset valinnat eivät tule esiin kuin yksityiskohtaisella tarkastelulla. Toinen aineistoon liittyvä rajoitus on se, että valitusta kestävä kehityksen raportista tarkasteluun pääsi vain rajattu osio. Lisäksi rajausta koski vain ympäristövastuuta. Talvivaaran rakentamaa vastuullisen yrityskuvan määrittelyä voisi mahdollisesti avata lisää pelkästään tarkastelemalla laajemmin raporttia. Jatkotutkimuksen kannalta voisi olla myös mielenkiintoista tarkastella muita Talvivaaran julkaisemia yhteiskuntavastuuta käsitteleviä tiedotteita kyseiseltä ajanjaksolta ja näin rakentaa kattavampi kuva siitä, miten Talvivaaran vastuullisuuskuva tällä ajanjaksolla rakentui. Tarkastelua voisi laajentaa myös ajallisesti, jotta selviäisi miten Talvivaaran yhteiskuntavastuun ymmärtäminen on muuttunut pidemmällä aikavälillä. Toinen mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle voisi olla mediassa tuotettujen Talvivaaran vastuullisuutta haastavien diskurssien tarkasteleminen. Tällöin haastavia ja puolustavia diskursseja voisi tarkastella jonkinlaisen vertailuasetelman kautta.

Yhteiskuntavastuuraporttien sisällön tarkastelun lisäksi on merkityksellistä pohtia niihin liittyviä yhteiskuntapoliittisia intressejä, jotka ovat vaikuttamassa sisällön määrittelyyn.

Tutkielmani yhtenä tarkoituksena on ollut osoittaa yhteiskuntavastuupuheessa ilmenevä yritysten vallankäytön mahdollisuus määrittää yhteiskuntavastuun sisältöä tuottamissaan julkaisuissa. Ei ole samantekevää luetaanko yrityksen tuottamaa kestävä kehityksen raporttia todellisuuden kuvauksena vai tulkitaanko sitä diskursiivisina selontekoina ja retorisenä toimintana. Vaikka puhe vastuunkannosta yritysten julkaisuissa lisääntyy, ei se suoraan merkitse lisääntyntä vastuunkantoa. Yritykset tuskin jatkossakaan tulevat itse kyseenalaistamaan omia strategioitaan toteuttaa vastuutaan yhteiskunnassa tai olemassaolonsa oikeutuksia. Yhteiskuntavastuupuheessa ilmenevät diskurssit vakiinnuttavat, oikeuttavat ja toisaalta muuttavat yhteiskuntavastuun merkityksiä. Diskurssien tutkimus lisää ymmärrystä vastuullisen yrityksen kielellisestä rakentumisesta, yhteiskuntavastuullisuuden erilaisista merkityksistä ja ennen kaikkea merkitysten mahdollisista seurauksista.

8. Lähteet:

Aineisto:

Talvivaara 2012. Hallitusti uuteen nousuun. Vuosikertomus 2012. Yhtiön verkkosivut 27.3.2013.
http://www.talvivaara.com/files/talvivaara/AR%202012/Talvivaara_VSK_2012.pdf
Viitattu 1.11.2014.

Kirjallisuus:

- Alasuutari, Pertti (2011). Laadullinen tutkimus. Vastapaino 2.0: Tampere: Vastapaino.
- Banerjee, Subhabrata Bobby (2008). Corporate Social Responsibility: The Good, the Bad and the Ugly. *Critical Sociology*. 34:1, 51-79.
- Billig, Michael (1987). *Arguing and thinking: a rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Billig, Michael (1991). *Ideology and opinions: studies in rhetorical psychology*. London: Sage.
- Burr, Vivien (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Burchell & Cook (2015). Confronting the "corporate citizen": Shaping the Discourse of Corporate Social Responsibility. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 26:3/4, 121-137.
- Breeze, Ruth (2012). Legitimation in corporate discourse: Oil corporations after Deepwater Horizon. *Discourse Society*. 23:1, 3-18.
- Cho, Charles H. (2009). Legitimation Strategies Used in Response to Environmental Disaster: A French Case Study of Total SA's Erika and AZF Incidents. *European Accounting Review*. 18:1, 33-62.
- Crane, Andrew & Matten, Dirk (2010). *Business ethic: managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Dawkins Jenny (2004). Corporate responsibility: The communication challenge. *Journal of Communication Management*. 9:2, 108-119.
- Dowlings Grahame R. (2004). Corporate Reputations: Should you compete on yours? *California management review*. 46:3, 19-36.
- Erkama, Niina (2010). *Critical Approaches to Global Organizational Restructuring: Discursive Struggles over Legitimation and Resistance*. Aalto University School of Economics. Helsinki: Aalto Print.
- Erkama, Niina & Vaara, Eero (2010). Struggles Over Legitimacy in Global Organizational Restructuring: A Rhetorical Perspective on Legitimation Strategies and Dynamics in a Shutdown Case. *Organization Studies* 31:7, 813-839.
- Fombrun, Charles J. (1996). *Reputation: Realizing Value from the Corporate Image*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gergen, Kenneth (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American psychologist*. 40:3, 266-275.

- Gergen, Kenneth (2009). *An Invitation to Social Construction*. London: Sage.
- Haapanen, Pirkko (1996). Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 23-50.
- Halme, Minna & Lovio, Raimo (2004). Yrityksen sosiaalinen vastuu globalisoituvassa taloudessa. Teoksessa Eva Heiskanen (toim.) *Ympäristö ja liiketoiminta*. Helsinki: Gaudeamus, 281-290.
- Jokinen, Arja (1999a). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37-53.
- Jokinen, Arja (1999b). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126-159.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54-100.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17-47.
- Joutsevirta, Maria & Vaara, Eero (2009). Discursive (de)legitimation of a contested Finnish greenfield investment project in Latin America. *Scandinavian Journal of Management*. 25:1, 85-96.
- Juhila, Kirsi (1999). Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 201-232.
- Juholin, Elisa (2003). *Born Again – A Finnish Approach to Corporate Social Responsibility*. University of Jyväskylä, Jyväskylä Studies in Communication.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2007). *Retoriikka*. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 233-272.
- Kuvaja, Sari & Malmelin, Karoliina (2008). *Vastuullinen yritysviestintä. Vuoropuhelusta kilpailuetua*. Helsinki: Edita.
- Laine, Matias (2005). Meanings of the term ‘sustainable development’ in Finnish corporate disclosures. *Accounting Forum*. 29:4, 395–413.
- Laine, Matias (2009). *A Way of Seeing Corporate Sustainability Reporting*. Department of Economics and Accounting. Tampere: Tampere University Press.
- Laine, Matias (2010). Towards Sustaining the Status Quo: Business Talk of Sustainability in Finnish Corporate Disclosures 1987–2005. *European Accounting Review*. 19:2, 247-274.
- Malmelin, Karoliina (2011). Arvojen markkinat. Oikeuttavat arvomaailmat suomalaisten suuryritysten yritysvastuupuheessa. Helsingin yliopisto.
- Onkila, Tiina & Siltaoja, Marjo (2010). Monologista dialogia? Kriittinen diskurssianalyysi yritysten toimija-aseman rakentumisesta yritysvastuuraporteissa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*. 4:10, 352-368.

Panapanaan, Virgilio M., Linnanen, Lassi, Karvonen, Minna-Maari & Phan, Vinh Tho. (2003). Roadmapping Corporate Social Responsibility in Finnish Companies. *Journal of Business Ethics*. 44:2, 133 – 148.

Pentikäinen, Merja (2009). *Yritystoiminta ja ihmisoikeudet*. Helsinki: The Erik Castrén Research Institute.

Perelman, Chaïm (2007). *Retoriikan valtakunta*. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino. Ranskankielinen alkuteos *L'empire rhétorique: Rhétorique et argumentation* (1996).

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Suoninen, Eero (1993). Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 48-74.

Suoninen, Eero (1999). Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17-36.

Suoninen, Eero (2012). Diskurssianalyysiä rakentamassa. Teoksessa Lahikainen, Anja Riitta, Suoninen, Eero, Järventie, Irmeli & Salonen, Marko (toim.) *Sosiaalipsykologian sukupolvet*. Tampere: Vastapaino, 209-227.

Tregidga, Helen & Milne, J. Markus (2006). From Sustainable Management to Sustainable Development: a Longitudinal Analysis of a Leading New Zealand Environmental Reporter. *Business Strategy and the Environment*. 15:4, 219-241.

Digitaaliset lähteet:

Heikura, Minna (2012). Talvivaaran lupaukset eivät vielä lämmitä. Julkaistu Yle Kainuun verkkosivuilla 26.4.2012.

http://yle.fi/uutiset/talvivaaran_lupaukset_eivat_vielakaan_lammita/6073591 Viitattu 02.03.2015

Helsingin Sanomat 2011. Kainuun ELY-keskus: Talvivaara pilannut pahoin neljää järveä. Julkaistu Helsingin Sanomien Kotimaa verkkosivuilla 5.12.2011.

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1305550727980> Viitattu 03.02.2015

Kerkelä, Lasse 2012. Talvivaaran allasalueelta löytyi kymmeniä kuolleita lintuja. Helsingin Sanomat Kotimaa verkkosivut 28.4.2012.

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1305560856341> Viitattu 02.03.2015.

Kervinen, Kaija (2012). Talvivaara: Laakajärven suola laimenee parissa vuodessa. Yle Luonto verkkosivut 23.4.2012.

http://yle.fi/uutiset/talvivaara_laakajarven_suola_laimenee_parissa_vuodessa/6006315 Viitattu 02.03.2015.

Kinnunen & Torvinen 2009. Talvivaara kiistää työllistämislukujen liioittelun Uutinen Yle Kainuun verkkosivuilla 26.11.2009.

http://yle.fi/uutiset/talvivaara_kiistaa_tyollistamislukujen_liioittelun/1194929 Viitattu 03.02.2015.

Koistinen, Antti (2012). Häkämies: Talvivaaran uraanihanke hyväksi ympäristölle. Julkaistu Yle Kotimaa verkkosivuilla 1.3.2012.

http://yle.fi/uutiset/hakamies_talvivaaran_uraanihanke_hyvaksi_ymparistolle/5067375 Viitattu 03.02.2015.

Koistinen, Antti (2012b) Luonnonsuojeluliitto vaatii oikeusistuinta kumoamaan Talvivaaran uraaniluvan. Uutinen Yle Kotimaa verkkosivuilla 28.3.2012.

http://yle.fi/uutiset/luonnonsuojeluliitto_vaatii_oikeusistuinta_kumoamaan_talvivaaran_uraaniluvan/3364004 Viitattu 03.02.2015

Malminen, Ulla (2014). Talvivaaran myrskyisä taival yrityssaneeraukseen. Julkaistu Yle Uutiset verkkosivuilla 30.09.2014.

http://yle.fi/uutiset/talvivaaran_myrskyisa_taival_yrityssaneeraukseen/7500932 Viitattu 02.03.2015.

Nuotio, Jarmo & Kantola, Karoliina (2012). Talvivaaran jätevesivuoto jatkuu. Julkaistu Yle uutisten Kotimaa verkkosivuilla 05.11.2012.

http://yle.fi/uutiset/talvivaaran_jatevesivuoto_jatkuu/6364349 Viitattu 02.03.2015

Pilto, Jouni (2011). Talvivaaran kaivos haisee matkailuyrittäjän bisnesnenään. Julkaistu Yle Kainuun verkkosivuilla 29.11.2011.

http://yle.fi/uutiset/talvivaaran_kaivos_haisee_matkailuyrittajan_bisnesnenaan/3062862 Viitattu 03.02.2015.

Rönty, Heikki (2012a). Vastatuuli kiihtyy Talvivaaran uraanin talteenottoon. Julkaistu Yle Kainuun verkkosivuilla 03.02.2012.

http://yle.fi/uutiset/vastatuuli_kiihtyy_talvivaaran_uraanin_talteenottoon/5062383 Viitattu 02.03.2015.

Rönty, Heikki (2012b). Viranomaiset tiukkana Talvivaaran uraaniluvan ehdoista. Julkaistu Yle Kainuun verkkosivuilla 27.01.2012.

http://yle.fi/uutiset/viranomaiset_tiukkana_talvivaaran_uraaniluvan_ehdoista/5061148 Viitattu 02.03.2015.

Rönty, Heikki (2012c). Talvivaara tiesi rikkivedystä, mutta jätti varotoimet tekemättä. Julkaistu Yle Kainuun verkkosivuilla 12.04.2012.

http://yle.fi/uutiset/talvivaara_tiesi_rikkivedysta_mutta_jatti_varotoimet_tekematta/3400217 Viitattu 02.03.2015.

Sommar, Heidi 2012. Talvivaarasta tuli ympäristöpainajainen. Julkaistu Ylen verkkosivuilla 12.11.2012. Viitattu 20.1.2015

http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/talvivaarasta_tuli_ymparistopainajainen_91542.html#media=91538

Stoptalvivaara. <http://www.stoptalvivaara.org> Viitattu 02.03.2015.

Talvivaara: Historia. Yhtiön verkkosivut.

<http://www.talvivaara.com/yhtio/historia> Viitattu 1.2.2015.

Talvivaara: Kestävä kehitys. Yhtiön verkkosivut.

http://www.talvivaara.com/yhtio/Talvivaaran_kestava_kehitys Viitattu 1.11.2014.

Talvivaara: Raportointi. Yhtiön verkkosivut.

http://www.talvivaara.com/Kestava_kehitys/raportointi Viitattu 1.11.2014.

Talvivaara: Talvivaaran kaivos. Yhtiön verkkosivut.

http://www.talvivaara.com/toiminta/Talvivaaran_kaivos Viitattu 11.6.2016.

Talvivaara: Vuosikertomus. Yhtiön verkkosivut.

<http://www.talvivaara.com/sijoittajat/Taloustieto/vuosikertomus> Viitattu 1.11.2014.

Talvivaara: Yhtiö. Yhtiön verkkosivut.

<http://www.talvivaara.com/yhtio> viitattu 1.11.2014

Torvinen, Matti 2009. Ministeriön kaivostutkimukset epärealistisia. Uutinen Yle uutiset verkkosivulla 26.11.2009.

http://yle.fi/uutiset/ministerion_kaivostutkimukset_eparealistisia/1189683 Viitattu 03.02.2015

Turtola, Ilona (2012). Talvivaara: Olemme erittäin tyytyväisiä. Julkaistu Ylen Talous verkkosivuilla 01.03.2012. http://yle.fi/uutiset/talvivaara_olemme_erittain_tyytyvaisia/5067374 Viitattu 02.03.2014.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2009). Uutiskirje 5.3.2009. Kaivoshankkeista uutta voimaa Pohjois- ja Itä-Suomeen.

https://www.tem.fi/ajankohtaista/uutiskirjearkisto/arkisto_2008-2009/uutiskirje_5.3.2009/kaivoshankkeista_uutta_voimaa_pohjois-ja_ita-suomeen.94402.news Viitattu 03.02.2015

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Suomi kestävän kaivannaisteollisuuden edelläkävijäksi – toimintaohjelma. Julkaistu työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla 4.2013.

https://www.tem.fi/files/36550/TEMjul_15_2013_web_29042013.pdf Viitattu 02.03.2015

Vuorikoski, Salla (2011). Seurakunta: Lapsille iho-oireita Talvivaaran lähijärvestä.

MTV Kotimaa verkkosivut 19.09.2011

<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/seurakunta-lapsille-iho-oireita-talvivaaran-lahijarvesta/1947182> Viitattu 02.03.2015.

Yle (2012). Talvivaara-mielenosoitus Helsingissä: "Mitta on täynnä". Julkaistu Yle uutiset Kajaani verkkosivuilla 12.03.2012.

http://yle.fi/uutiset/talvivaara-mielenosoitus_helsingissa_mitta_on_taynna/5071243 Viitattu 02.03.2015.

Yle 2009. Talvivaaran kaivos haisee lupauksista huolimatta. Uutinen Yle Luonto verkkosivuilla 23.11.2009.

http://yle.fi/uutiset/talvivaaran_kaivos_haisee_lupauksista_huolimatta/1176204 Viitattu 03.02.2015.

